

ACTA

a c t a

Voitto Helander

Vallantavoittelijan muotokuva

**Analyysi vuoden 2000
kunnallisvaalien ehdokkaista**

Painetun julkaisun ISBN 951-755-748-5

Verkojulkaisun ISBN 978-952-213-299-4

KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 40

ACTA NRO 157

2003

SUOMEN KUNTALIITTO
FINLANDS KOMMUNFÖRBUND

TEKIJÄ

Voitto Helander, professori, Åbo Akademi, julkishallinnon laitos

KANNEN KUVA

Kuvatoimisto Gorilla/Ojutkangas

ISBN 978-952-213-299-4 (pdf)

ISBN 951-755-748-5 (painettu)

ISSN 1237-8569

ISSN 1456-4041

© Suomen Kuntaliitto

Helsinki 2003

Suomen Kuntaliitto

Toinen linja 14

PL 200

00101 Helsinki

Puh. (09) 7711

Faksi (09) 771 2291

www.kuntaliitto.fi

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Resumé.....	10
Summary	14
1. Johdanto	18
1.1. Vaalit, puolueet ja ehdokasasettelu	18
1.2. Ehdokastutkimukset	20
1.3. Tutkimustehtävä	22
2. Vallantavoittelijat vertailussa: pienoiskuva kansasta vai hyväosaisten markkinat?	24
2.1. Sosiodemografinen edustautuminen	24
2.2. Poliittis-yhteiskunnalliset asenteet	29
2.3. Valitut – valitsematta jääneet	33
2.4. Menneet ja tulleet valtuutetut	35
3. Organisaatio-osallistumisella hankitut voimavarat: millä resursseilla valtaan?	38
3.1. Kunnallispoliittinen kokemus voimavarana	38
3.2. Puoluekytkennät: jäsenyys ja toimintaan osallistuminen	40
3.3. Järjestölliset voimavarat	44
4. Ehdokkuuden sietämätön keveys – kunhan tuki riittää	50
4.1. Tavoiteltu ehdokkuus?	50
4.2. Vaalityö	54
4.3. Vaalirahoitus	57
4.4. Usko vaikutusmahdollisuuksiin	59
5. Puolueet portinvartijoina:sisäänheittäjiä vai sivustakatsojia?	63
5.1. Asennoituminen puolue toimintaan	63
5.2. Kuinka puolueet kohtelevat ehdokkaitaan?	65
6. Palvelutytyväisyys ja panostushalukkuus: enemmän palveluja – lisää satsauksia	69
6.1. Palvelutytyväisyyden ja panostushalukkuuden yleiskuva	69
6.2. Palvelutytyväiset ja panostushalukkaat	72
6.3. Palvelutytyväisyyden ja panostushalukkuuden muuttuminen	74
6.4. Ehdokkaiden ja kuntalaisten palvelukäsitykset vertailussa	76

4

7. Uutta julkishallintoa etsimässä: muutosta ja kehittämistä, mutta miten?	79
7.1. Kehittämisaalueet	79
7.2. Kuntajohtamisen haasteet	80
7.3. Kuntalaisosallistamisen kehittäminen	85
7.4. Palvelutuotannon kehittäminen	87
7.5. Kuntayhteistyön kehittäminen	92
7.6. Ehdokkaiden, valittujen ja kuntalaisten näkemykset kuntien hallinnosta ja palveluista	93
8. Loppukommentteja	96
Kirjallisuuslähteet	98
Liiteosa:	105
Liite 1. KuntaSuomi 2004 -kunnat	105
Liite 2. Kunnallisvaaliehdokkaille suunnattu kyselylomake	106
Liite 3. KUVA-tutkimuksen aikataulu ja toteutus	119
Liite 4. Liitetaulukot 1–5:	122

Esipuhe

Vaalitutkimusta ovat tähän asti suurimmaksi osaksi hallinneet äänestyskäyttäytymiseen kohdistuvat analyysit. Tämä on ymmärrettävää jo senkin vuoksi, että kansalaiset muodostavat sen elementin, joka viime kädessä ratkaisee, mitkä puolueet ja ketkä henkilöt saavat demokraattisen mandaatin käyttää sitä valtaa, joka edustuslaitokselle vaalien välillä on tarkoitettu.

Ennen kuin äänestäjät pääsevät tekemään valintansa on vaaliprosessi kuitenkin ollut jo pitkään käynnissä. Puolueet ovat koonneet ehdokaslistan, jolle ne ovat keränneet ne henkilönimet, joista äänestäjät voivat tehdä valintansa. Ehdokkaiden asettaminen on tärkeä vaihe vaaliprosessissa. Ehdokaslistat kattavat vain pienen murto-osan vaalikelpoisista kuntalaisista. Jäsenet kuntien valtuustoihin valitaan vain niistä henkilöistä, jotka esiintyvät puolueiden tai valitsijayhdistysten listoilla. Sellaiset kysymykset kuin millä tavalla ehdokaslistat koostetaan ja millä tavoin ehdolle asetetut heijastelevat äänestäjien mielipiteitä ja taustaominaisuuksia, muodostavat yhden edustuksellisen kunnallisdemokratian ydinkysymyksen.

Käsillä oleva tutkimus on järjestyksessään toinen KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelman ehdokasraportti. KuntaSuomi 2004 -hankkeen yhtenä keskeisenä perusajatuksena on ollut luoda tutkimusmoduuleista mahdollisimman vertailukelpoisia ja tuottaa siten ajallisesti ja sisällöllisesti vertailukelpoista perusaineistoa. Tässä raportissa keskeisen vertailuaineiston muodostaa vaalikautta aikaisemmin kerätty ehdokasaineisto, jonka tulokset on raportoitu "Vaalit, puolueet ja ehdokkaat" -kirjassa (1999). Toisen tärkeän vertailu- ja tulkintaperustan analysoitaville havainnoille muodostaa laaja kuntalaisaineisto, joka on raportoitu kirjassa "Kuntalaisen monet roolit" (2002). Ehdokastutkimuksen tuloksia on muutamien osin voitu verrata myös toisissa KuntaSuomi -tutkimuskokonaisuuden osioissa tehtyihin havaintoihin.

Raportti perustuu vuoden 2000 kunnallisvaalien ehdokkaille suunnattuun kyselyyn. Siihen vastanneet ehdokkaat ansaitsevat lämpimät kiitokset vaivannäöstään. Kiitän myös kaikkia niitä, jotka Åbo Akademin julkishallinnon laitoksella aineiston jatkojalostukseen osallistuen ovat edistäneet raportin valmistumista.

Eriyiset kiitokset kohdistan PL Sari Pikkalalle, jonka apu raportointia edistävässä teknisissä ja sisällöllisissä kysymyksissä on ollut suorastaan ratkaisevan tärkeä. Tutkimuspäällikkö Marianne Pekola-Sjöblom puolestaan on kannustuksellaan ja asiakommenteillaan auttanut ja jouduttanut raportin valmistumista olenaisella tavalla.

Voitto Helander

Tiivistelmä

Voitto Helander (2003): **Vallantavoittelijan muotokuva. Analyysi vuoden 2000 kunnallisvaalien ehdokkaista.** KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 40. Acta nro 157. Åbo Akademi & Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Tässä raportissa käsiteltävä ehdokasaineisto (KUVA) kerättiin syksyn 2000 kunnallisvaalien yhteydessä. Kyselyyn vastasi yhteensä 3591 ehdolle asetettua henkilöä 47 KuntaSuomi-kunnassa. Kyselyn vastausprosentti oli 64,3.

Tämän raportin tehtäväksi asetettiin hahmottaa kunnallisen vallantavoittelijan muotokuvaa vuoden 2000 kunnallisvaalien yhteydessä toimeenpannun ehdokaskyselyn perusteella. Tavanomaisesta ehdokastutkimuksesta ja myös vaalikautta aikaisemmin toteutetusta KuntaSuomi 2004 -hankkeen raportista (Kuitunen 1999) poiketen tässä julkaisussa käsitellään vain verraten vähäiseltä osin varsinaista ehdokasrekrytointia eli sitä, millä tavalla ehdokkaaksi tullaan ja miten ehdokaslistat syntyvät.

Tarkastelun lähtökohtana ovat jo ehdolle asetetut henkilöt. Tavoitteeksi asetettiin ensinnäkin kuvata näiden taustaominaisuuksia, voimavaroja tuottavia organisatorisia kytkentöjä ja ehdokkuuden hankkimiseen liittyviä ongelmia sekä sitä, millä tavalla ehdokkaat aikovat toimia valtuustopaikan hankkimiseksi. Toiseksi erittely kohdistuu siihen, millä tavalla ehdokkaat ovat valmiita käyttämään niitä valta-asemia, jotka valtuustopaikka tai sen tavoittelulla avautuva muu kunnallinen luottamustehtävä heille antavat. Kysymykseen tulevat erityisesti kunnallisten palvelujen ja hallinnon järjestelyt. Ehdokkaiden ominaisuuksia ja käsityksiä heijastetaan mahdollisuuksien mukaan vaalikautta aikaisemmin koottuihin vastaaviin ehdokastietoihin, mutta myös samoissa kunnissa välittömästi vaalien jälkeen läpiviedyssä kuntalaistutkimuksessa tehtyihin havaintoihin.

Ehdokkaat ja heidän taustavoimansa

Vaalitutkimuksissa on jo pitkään ja toistuvasti osoitettu, että edustajiksi valitut ovat taustaominaisuuksiltaan edustettaviaan paremmassa yhteiskunnallisessa asemassa eli yhteiskunnan hyväosaisia. Jo ehdolle asetetut henkilöt poikkeavat kansalaisista samaan suuntaan, joskaan eivät samassa mitassa kuin valituiksi tulleet. Tämä havainto vahvistuu tässäkin tutkimuksessa. Muutokset vaalikautta aikaisempaan ehdokaskoostumaan nähden olivat kuitenkin verraten pieniä. Ne heijas-

tavat lähinnä yhteiskuntarakenteessa samanaikaisesti tapahtuneita muutoksia. Valtuustopaikan uudistaminen epäonnistuu herkimmin ikääntyneiltä ehdokkailta. Uusrekrytointi valtuustoon tapahtuu suurimmalta osalta niistä, jotka ovat jo olleet mukana kunnallisissa luottamustehtävissä järjestelmän olematta täysin suljettu kuntakentän ulkopuolisiltakaan.

Ehdokkaiden erilaisista ja eritasoisista organisaatiokiinnittymisistä johtuvat voimavarat vaikuttavat heidän henkilökohtaisiin edellytyksiinsä tulla valituiksi. Etuotolla valtuustopaikkaa tavoiteltaessa ovat kokemuksensa ja tunnettuisuutensa vuoksi kunnallisia luottamustoimia varhemmin hallussaan pitäneet ja ne, jotka ovat aikaisemmin osallistuneet vaaleihin. Ylitse kaikkien muiden ovat kuitenkin ne, jotka valtuustopaikan haltijoina käyvät tavoittelemaan uutta mandaattia äänestäjiltä. Kaikki mittarit osoittavat, että istuvilla valtuutetuilla on selkeä esikokoisuus valtuustosalin tuoliin, mikäli puolue säilyttää asemansa vaaleissa. Toki suomalainen henkilövaalijärjestelmä takaa mahdollisuuden myös niille, jotka pyrkivät luottamustoimipaikoille vailla varhempaa kunnallispoliittista kokemusta.

Tunnettuisuuden ja kokemuksen kautta vahvistuvina organisatorisina voimavaroina tulevat mukaan erityisesti puolueen ja erilaisten kansalaisjärjestöjen piirissä hankitut resurssit. Vaikka puolueiden merkitys on etenkin 1990-luvulla heikentynyt, käy tie kuntien valtuustoon edelleenkin merkittävältä osaltaan puolueiden kautta. Sitä paitsi puoluekytkennän merkitys on säilynyt edelleenkin tärkeänä valtuustopaikan saamiseksi, vaikka valtuustoehdokkuus on yhä vähemmässä määrin riippuvainen siitä, onko asianomainen hoitanut luottamustehtävää puolueessa ja siten palvellut myös puolueen etuja. Merkkejä on olemassa myös siitä, että puolueen merkitys on vakiintumassa eikä irtautumista tapahdu enää samassa mitassa kuin vielä muutama vuosi sitten.

Kuten kuntalaistutkimukset ovat osoittaneet, paikallisten yhdistysten toimintaan osallistumisen merkitys on kansalaisten yleisenä resurssitekijänä kasvanut. Eri puolueiden ehdokkaat ovat järjestöjäsenyyksien ja luottamustehtävien avulla saaneet osallistumiskokemusta, joka on käypäistä myös kunnallishallinnon puolella. Vaikka selvä enemmistö ehdokkaista on käyttänyt paikallisyhdistyksiä vaikutuskanavinaan, on vain yrittäjien ja tuottajien sekä liikuntaseurojen ja kunnanosayhdistysten kautta tapahtunut aktiivinen osallistuminen kantanut heitä näkyvällä tavalla valtuustopaikkoihin.

Valtuustoehdokkuuden saavuttaminen ei tämän päivän suomalaisessa poliittisessa ilmapiirissä näytä sen paremmin tämän kuin vaalikautta aikaisemmin tehdyn tutkimuksen valossakaan kovin vaikealta; puolueiden kysyntä ylittää varsinkin pienehköissä kunnissa selvästi ehdokkuutta tavoittelevien kansalaisten tarjonnan. Ehdokkaaksi asettumisen koki suorastaan vaikeaksi joka kolmas mukaan lähtenyt.

Vaikka ehdokkuus ei näytä kiinnostavan kovin suurta joukkoa, ovat listoille asetetut loppujen lopuksi motivoituneita pääsemään valtuustoon. Niinpä suurin osa niistäkin, jotka kokivat ehdolle asettumisen jollakin tapaa vaikeaksi, teki aktiivisesti ja monipuolisesti vaalityötä valtuustopaikan tai ainakin mahdollisimman

hyvän tuloksen saavuttamiseksi. Valtuustoehdokkuus muodostanee tämän hetken kunnallispolitiikassa yhden väylän kohota kunnallisella luottamushenkilöuralla.

Vaalikampanjoinnin keskeinen voimavara, taloudellinen tuki, jää useimmiten sen varaan, onko ehdokkaalla ollut sijoittaa siihen omia varoja. Puolueprofiilit poikkeavat siten, että porvarilliset ehdokkaat tukeutuvat vasemmiston ja vihreiden ehdokkaita enemmän omiin taloudellisiin resursseihinsa. Vasemmiston ja vihreiden ehdokkaat saavat avustuksia puolueiltaan ja vasemmistoryhmät myös ammattiliitoilta.

Eri puolueiden ehdokkaiden näkemykset oman puolueensa avoimuudesta, tasapuolisuudesta ja kannustavuudesta vaihtelivat verraten paljon. Selvästi tyytyväisimpiä puolueensa toimintaan vaalikampanjan aikana olivat vihreän liiton ehdokkaat. Vastakkaista kantaa edustivat selkeimmin RKP:n ehdokkaat, jotka suhtautuivat monissa kohdin hyvin kriittisesti puolueensa toimiin vaalitaisteluun valmistauduttaessa.

Ehdokkaat palvelutuotannon ja hallinnon kehittäjinä

Raportointikokonaisuuden toinen suuri kysymys ehdolle asettumisen lisäksi koski ehdokkaiden arvioita siitä, millä tavalla he aikovat – mikäli tulevat valituiksi – parantaa kuntansa palveluja sekä kehittää sen hallintoa ja johtamista.

Palvelujen kehittämistä koskevat kysymykset liittyivät yhtäältä olemassa olevan palvelutason arviointiin eli palvelutyytyväisyyteen ja toisaalta panostushalukkuuteen kunnallishallinnon neljällä pääsektorilla, sosiaalitoimessa, terveydenhuollossa, sivistys- ja kulttuuritoimessa sekä teknisissä palveluissa. Keskeinen havainto oli, että palvelutyytymättömyys ja panostushalukkuus liittyvät vahvasti ja sellaisenaan loogisesti, joskaan ei välttämättä toisiinsa; asiantilaan tyytymättömät haluavat korjata tilannetta lisäpanostuksia tekemällä.

Lohkottainen tarkastelu osoitti, että tyytymättömyys oli suurinta terveydenhuollon sektorilla. Samalle palvelulohkolle osuivat myös suurimmat paineet tehdä lisäpanostuksia. Samansuuntainen tilanne oli tunnusomaista myös sosiaalisektorille, kun taas sivistys- ja kulttuuritoimeen kohdistunut tyytymättömyys ei johtanut korkea-asteiseen lisäpanostusten allokoitivaateisiin. Kunnan koko vaikutti asennoitumiseen niin, että pienten kuntien ehdokkaat olivat suurten kuntien ehdokkaisiin verrattuna tyytyväisempiä palvelutasoon ja vähemmän halukkaita lisäpanostuksiin. Valtuustoehdokkaiden tyytyväisyys kuntansa palvelutasoon heikkeni kaikilla palvelusektoreilla ja vastaavasti halukkuus niihin suuntautuviin lisäpanostuksiin kasvoi valtuustokauden 1996–1999 aikana.

Ehdokkaiden ja kuntalaisten osalta palvelutyytyväisyyttä koskevat arviot poikkeavat siten, että ehdokkaat ovat selvästi tyytyväisempiä palveluihin ja vastaavasti vähemmän lisäsatsauksia vaativia kuin kuntalaiset. Palveluja koskevat puolueittaiset profiilit ovat ehdokkailla ja äänestäjillä hyvin samansuuntaiset. Suurinta tyytymättömyyttä palvelutasoon edustavat vihreät sekä vasemmistoliittolaiset ehdokkaat ja asukkaat. Vastaavasti taas porvarillisten puolueiden kohdalla tyytyväisyys

on suurempaa ja panostushalukkuus pienempää kuin vihreillä ja vasemmistoliittolaisilla.

Ehdokkaiden käsitykset kuntien ylimmän johtotason organisoinnista ovat melko pitkälle kiteytyneet. Kaiken kaikkiaan kunnallisen päätöksenteon entistä voimakkaampaan kasvottamiseen sekä vallan ja vastuun kiinteämpään kytkemiseen tähtäävät mallit saavat ehdokaskunnassa verraten pidättyvän vastaanoton. Välillisesti valittujen toimielinten, lähinnä kunnanhallitusten ja lautakuntien, koostamista vain valtuutetuista eli valiokuntamallia kannattaa vain hyvin vaatimaton osa ehdokkaista. Parlamentarismin soveltamisestakin ylimmällä päätöstopalla on innostunut ainoastaan vajaa neljännes kyselyyn vastanneista.

Mitä ylimpään henkilöjohtajatasoon tulee, saa tässä tapauksessa vahvaksi määräaikaiseksi kunnanjohtajaksi luonnehdittu toimitusjohtajamalli selvästi suurimman hyväksynnän. Senkin kannatus jää kuitenkin hieman alle puoleen kaikista vastanneista. Julkisessa keskustelussa melko laajasti käsitellyn pormestarihallinnan suosio jää kandidaattikunnassa runsaaseen viidennekseen. Ruotsalaistyyppistä kuntaneuvosmallia muistuttavan palkatun luottamushenkilöjohtajan mallikin saa vain ehdokkaiden viidenneksen tuen.

Ehdokkaiden käsitykset ylimpien johtaelinten järjestämisvaihtoehdoista poikkeavat etenkin puoluekannan ja kuntakoon mukaan melko paljon. Kunnan koko vaikuttaa kannanottoihin siten, että suurissa kunnissa kannatetaan pieniä enemmän parlamentarismia, pormestarihallinnaa ja palkatun luottamushenkilöjohtajan mallia. Puoluekanta taas vaikuttaa erityisesti siten, että kokoomus on vahvimmin toimitusjohtajamallin kannalla, kun taas vihreät tukevat voimallisimmin pormestarihallinnaa, mutta myös palkatun luottamushenkilöjohtajan mallia ja parlamentarismia.

Palvelutuotannon kehittämisen osalta mielipidehajonta on suurimmillaan kunnallisten ostopalvelujen osalta. Kokoomusehdokkaat kannattavat niitä lähes yksimielisesti, kun taas vasemmistoliitto vastustaa niiden käyttöä lähes yhtä intensiivisesti. Yleensäkin useimmat kilpailuttamiseen ja yksilövalintaan perustuvat palvelujen kehittämistoimet saavat tukea porvarillisilta ehdokkailta vastustuksen ollessa vasemmalla voimakkainta.

Resumé

Voitto Helander (2003): Porträtt av en maktsträvare. **Analys av kandidaterna i kommunalvalet 2000**. Undersökningar inom forskningsprogrammet KommunFinland 2004, nr 40. Acta nr 157. Åbo Akademi & Finlands Kommunförbund. Helsingfors.

Uppgifterna om kandidaterna i denna rapport samlades in i samband med kommunalvalet hösten 2000 (KUVA). Sammanlagt 3591 kandidater som ställde upp i de 47 KommunFinland-kommunerna besvarade enkäten. Svarsprocenten blev 64,3.

Rapportens syfte var att skissera upp ett porträtt av den kommunala maktsträvaren utgående från den kandidatenkät som genomfördes i samband med kommunalvalet 2000. Avvikande från traditionella kandidatundersökningar, och också från den rapport över ett KommunFinland 2004-projekt (Kuitunen 1999) som genomfördes en mandatperiod tidigare, tar denna publikation endast i förhållandevis liten utsträckning upp den egentliga kandidatrekryteringen, dvs. på vilket sätt man blir kandidat och hur kandidatlistorna uppgörs.

Granskningen gäller alltså personer som redan har uppställts som kandidater. För det första ville man få en bild av särdragen i kandidaternas bakgrund, kopplingarna till resursgivande organisationer och problemen i anslutning till att bli uppställd som kandidat och hur kandidaterna tänker arbeta för att få en plats i fullmäktige. För det andra ville man specificera på vilket sätt kandidaterna är beredda att utnyttja de maktpositioner en fullmäktigeplats eller någon annan förtroendeuppgift som de kan uppnå genom kandidaturen. Det är i synnerhet organiseringen av den kommunala servicen och förvaltningen som kommer i fråga. Kandidaternas egenskaper och uppfattningar speglas i mån av möjlighet mot motsvarande kandidatuppgifter från föregående mandatperiod, men också mot de observationer som gjorts i samma kommuner vid kommunundersökningen omedelbart efter valet.

Kandidaterna och deras bakgrundskrafter

Valundersökningarna har redan länge och upprepade gånger visat att de som väljs till representanter är välsituerade och alltså har en bättre samhällslig ställning än de som de representerar. Också kandidaterna skiljer sig i samma riktning från ”vanliga” medborgare, men inte lika mycket som de som blir invalda. Denna observation styrks också av den här undersökningen. Jämfört med föregående man-

datperiod är skillnaderna i kandidaturvalet dock jämförelsevis obetydliga. De återspeglar i första hand de förändringar som samhällsstrukturen samtidigt har genomgått. Äldre kandidater misslyckas lättare i sina försök att bli omvalda till fullmäktige. Nyrekryteringen till fullmäktige sker främst bland dem som redan har haft kommunala förtroendeuppdrag, även om systemet inte helt stänger ut personer som står utanför kommunfältet.

Kandidaternas resurser är beroende av organisationskopplingar av olika slag och på olika nivåer och de påverkar också förutsättningarna att bli invald. I konkurrensen om fullmäktigeplatser har de som tidigare haft kommunala förtroendeposter eller varit uppställda i val försteg eftersom de har erfarenhet och är välkända. Största trumf på hand har emellertid de som redan sitter i fullmäktige och går in för att förnya mandatet. Alla mått visar att sittande fullmäktigeledamöter har en klar förstfödslorett till en plats i fullmäktigesalen, förutsatt att det egna partiet bibehåller sin ställning i valet. Givetvis garanterar det finländska personvalssystemet att också de som är ute efter en förtroendepost utan kommunalpolitisk erfarenhet har möjligheter att bli invalda.

Sådan kompetens som förvärvats särskilt inom partiet eller olika medborgarorganisationer förstärks till organisatoriska resurser genom kandidatens välkändhet och tidigare erfarenheter. Även om partiernas betydelse har minskat speciellt på 1990-talet, går vägen till fullmäktige alltså i stor utsträckning via partierna. Partianknytningen är fortfarande en viktig faktor när det är fråga om att bli invald i fullmäktige, medan en kandidatur till fullmäktige i allt mindre grad är beroende av om personen i fråga har skött ett förtroendeuppdrag i partiet och på så sätt bevakat också partiets intressen. Det syns också tecken på att partiernas betydelse håller på att stabiliseras och att utbrytningar inte längre sker i samma grad som ännu för några år sedan.

Kommunundersökningarna har visat att vikten av deltagande i den lokala föreningsverksamheten har ökat om man ser på medborgarnas resursfaktorer över lag. De olika partiernas kandidater har genom organisationsmedlemskap och förtroendeuppdrag fått erfarenhet som är till nytta också inom den kommunala förvaltningen. Även om en klar majoritet av kandidaterna har använt lokala föreningar som språkrör, är det bara aktiv medverkan av företagare och producenter samt idrottsföreningar och kommundelsföreningar som på ett synligt sett lotsat kandidaterna in i fullmäktige.

I det politiska klimat som råder i dagens Finland förefaller det, lika litet som under föregående mandatperiod, inte vara alltför svårt att bli uppställd som fullmäktigekandidat – partiernas efterfrågan på kandidater är klart större än utbudet på medborgare som vill ställa upp som kandidater. Detta gäller i synnerhet i mindre kommuner. Var tredje kandidat tyckte att det var rent av svårt att ställa upp.

Trots att det inte är en så stor grupp som är intresserade av att ställa upp i valet, är de som finns på kandidatlistan över lag motiverade att bli invalda i fullmäktige. Därför arbetade de flesta, också de som tyckte att det var ganska svårt att ställa upp, aktivt och på många olika sätt för att få en fullmäktigeplats eller för att åtminstone nå ett så gott resultat som möjligt. Om man vill avancera inom den

kommunala förtroendemannaverksamheten torde en av kanalerna i dag vara att kandidera i fullmäktigeval.

Det ekonomiska stödet – en central faktor i valkampanjen – är oftast beroende av om kandidaten själv har haft egna medel att investera i kampanjen. Partiprofilerna skiljer sig från varandra på så vis att de borgerliga kandidaterna i större utsträckning än vänsterns och de grönas kandidater får stöd av privatamedel. Vänsterns och de grönas kandidater får bidrag från partiet och vänstergrupperna dessutom från fackförbunden.

De olika partiernas kandidater har rätt så olika uppfattningar om hur öppet, jämlikt och sporrande det egna partiet är. Det gröna förbundets kandidater har varit klart nöjdast med partiets verksamhet under valkampanjen. Sfp:s kandidater har tydligast en helt motsatt åsikt. Deras inställning var i många avseenden mycket kritisk till partiets åtgärder då valkampen förbereddes.

Kandidaterna som utvecklare av serviceproduktionen och förvaltningen

Den andra viktiga frågan i rapporthelheten gällde kandidaternas bedömning av hur de – om de blir invalda – tänker förbättra servicen och utveckla förvaltningen och ledarskapet i kommunen.

Frågorna om utveckling av servicen anknyter dels till en bedömning av den nuvarande servicenivån, dvs. kundtillfredsställelse, och dels till intresset för satsningar på kommunalförvaltningens fyra huvudsektorer: socialväsendet, hälso- och sjukvården, bildnings- och kulturväsendet och den tekniska servicen.

En viktig observation var att missnöjet med servicen och viljan att satsa i sig har en nära, men inte nödvändigtvis logisk koppling till varandra; missnöjda vill i allmänhet rätta till missförhållandet med nysatsningar.

Studier av de olika sektorerna visade att man var mest missnöjd med hälso- och sjukvården. Det var också inom denna sektor som trycket på ytterligare satsningar var störst. En motsvarande situation är typisk också inom socialsektorn, medan missnöjet med bildnings- och kulturservicen inte ledde till några höga krav på utökade satsningar. Kommunens storlek påverkade attityderna på så sätt att kandidaterna i små kommuner var mera tillfredsställda med servicenivån och mindre benägna att utöka satsningarna än kandidaterna i stora kommuner. Under fullmäktigeperioden 1996–1999 sjönk fullmäktigekandidaternas tillfredsställelse med kommunens servicenivå på alla sektorer och intresset för ytterligare satsningar ökade i motsvarande mån.

Bedömningarna av kandidaternas och kommuninvånarnas tillfredsställelse med servicen skiljde sig på så sätt att kandidaterna var klart nöjdare med servicen och på motsvarande sätt krävde mindre satsningar. I fråga om servicen påminner kandidaternas och väljarnas partivisa profiler mycket om varandra. Kandidater och invånare som representerar de gröna och vänsterförbundet är mest missnöjda med servicenivån. De borgerliga partierna är däremot nöjdare och samtidigt mindre

intresserade av att utöka satsningarna än representanterna för de gröna och vänsterförbundet.

Kandidaternas uppfattningar om hur kommunernas högsta ledning skall organiseras är rätt så utkristalliserade. Modeller som har som mål att klarare än tidigare personifiera det kommunala beslutsfattandet och att knyta makten och ansvaret närmare varandra får över lag ett ganska reserverat mottagande av kandidaterna. Indirekt valda organ, i första hand kommunstyrelser och nämnder sammansatta av enbart fullmäktigeledamöter enligt den s.k. utskottsmodellen, får understöd av en mycket blygsam del av kandidaterna. Tillämpning av parlamentarism på högsta beslutsnivå intresserar endast en knapp fjärdedel av de tillfrågade.

I fråga om nivån för det högsta personledarskapet får VD-modellen det klart största bifallet. VD-modellen har en stark kommundirektör som anställs för en begränsad tid. Men också här är det något under hälften av alla tillfrågade som ger modellen sitt stöd. Borgmästarmodellen som behandlats rätt så ingående i den offentliga debatten är populär endast bland drygt en femtedel av kandidaterna. Modellen med en avlönad politiskt vald chef som påminner om den rikssvenska kommunalrådsmodellen får också stöd av endast en femtedel av kandidaterna.

Kandidaternas uppfattningar om alternativa sätt att organisera de högsta ledande organen skiljer sig rätt så mycket från varandra, särskilt beroende av partitillhörighet och kommunstorlek. Kommunstorleken påverkar ställningstagandena så att stora kommuner oftare än små understödjer parlamentarism, borgmästarmodellen och modellen med en avlönad politiskt vald chef. Partianknytningen däremot inverkar i synnerhet så, att VD-modellen får mest stöd av samlingspartiet, medan de grönager sitt största stöd till borgmästarmodellen, men dessutom håller på modellen med en avlönad politiskt vald chef och på parlamentarismen.

I fråga om utvecklingen av serviceproduktionen sprider sig åsikterna mest när det gäller kommunala köpta tjänster. Samlingspartiets kandidater ger dem ett nästan enhälligt understöd, medan vänsterförbundet nästan lika starkt motsätter sig dem. Också allmänt taget får utvecklingsåtgärder som bygger på konkurrenssattsättning och fritt val stöd från de borgerliga kandidaterna och mest motstånd från vänstern.

Summary

Voitto Helander (2003): A Portrait of an Aspirant to Political Power. **An analysis of the candidates for local elections in 2000.** Finnish Local Government 2004 Research Programme Studies, no 40. Acta Publications, no 157. Åbo Akademi University & The Association of Finnish Local and Regional Authorities. Helsinki.

Candidate material examined in this report was collected during the local elections in fall 2000. Altogether 3591 candidates put up for election in the 47 municipalities participating in the Finnish Local Government Research Programme responded to the survey. The survey response percentage was 64.3.

The object of this report is to paint a portrait of an aspirant to municipal power through a candidate survey carried out during the 2000 local elections. Unlike the more typical studies on candidates and the Finnish Local Government 2004 Research Programme report (Kuitunen 1999) published during the previous legislative term, this study does not focus on the actual candidate recruitment. In other words, how candidates are nominated and candidate lists drawn up will be discussed to a lesser degree.

The starting point of this study is persons already nominated for candidacy. First, my goal is to describe the background factors of these candidates and their links with organisations, that are helpful in mobilising campaign resources. I will also examine problems arising from the pursuit of candidacy and how candidates plan to act to win a seat in the local council. Second, I will examine closer how candidates are prepared to use the power that a seat in the council or another municipal position of trust opened up through candidacy would give them. Special emphasis is placed on how municipal services and local government would be organised. Qualities and opinions of candidates are, as far as possible, compared to corresponding information gathered during the previous legislative term. They are also compared to findings from a municipal study carried out in the same municipalities right after the election.

Election candidates and their background support

Electoral studies have shown again and again that the social status of councillors is higher than that of the people they represent. In other words, councillors are

well-to-do members of society. This applies to election candidates as well, but not quite to the same extent as to councillors. My study also supports this finding. Changes to candidate material collected from the previous election were relatively minor. They rather reflect changes taking place in social structures at the same time. Elderly councillors standing again as candidates fail most often to become re-elected. The majority of re-elected councillors have held municipal positions of trust; however, the system does not completely leave out those without experience in positions of public trust.

Resources mobilised through candidates' various types and levels of links with organisations have an effect on their personal prerequisites to become elected. Those who have previously stood for election and held municipal positions of trust have an advantage in local elections, as they are more experienced and more familiar among voters. Sitting councillors, however, have the greatest advantage over others as they seek a new mandate from voters. All research parameters show that sitting councillors are preferred candidates to the council seat if their party retains its position in the election. Obviously though, the Finnish election system, which emphasises personal features of candidates, affords an opportunity also for those who seek positions of trust without any previous experience in local politics.

Organisational experience and familiarity among voters acquired through participation in party politics, but also in civic organisations, are important resources for candidates. Although the importance of parties has decreased especially in the 1990s, the road to municipal councils still often goes through political parties. Even though candidacy for the council is less and less dependent on whether the candidate has held a position of trust within a party and thus served the party's interests, party affiliation is still important for electoral success. There are also signs that the importance of political parties has become established and that detachment of party politics is no longer as common as it used to be only a few years ago.

As studies on municipal residents have shown, the importance of participation in the activities of local associations as a resource for residents has increased. Candidates of different parties have gained hands-on experience from membership in organisations and positions of trust, which is also valued in local government. Although a clear majority of candidates have used local associations as a medium of influence, only active participation in associations for entrepreneurs, producers, sports, or neighbourhood associations has substantially facilitated their access to a seat in the council.

This study, or the study carried out during the previous legislative term, does not indicate that winning a nomination to candidacy would be particularly difficult in today's political climate in Finland. Especially in small municipalities, the demand for candidates in political parties clearly exceeds the number of citizens pursuing candidacy. Indeed, every third candidate had concerns about being put up for election.

Although candidacy does not seem to interest a large number of people, those recruited to the lists are, ultimately, motivated to become elected to the council.

So even most of those who, in one way or another, initially found it difficult to be put up for election, campaigned actively and resourcefully in order to win a seat or at least to achieve the best result possible. In today's municipal politics, candidacy for the council seems to be one route to a career as elected local official.

One crucial resource for a successful campaign is financial support, and there candidates often have to rely on their own funds. There are some differences among parties. Right-wing candidates rely on their own financial resources more than left-wing and Green candidates do. Candidates for the Greens and left-wing parties receive funds from their party, the latter also from trade unions.

Candidates representing different parties differ relatively much in their opinions on how open, impartial, and supportive their own party is. Candidates for the Greens were by far most satisfied with their party's support during election campaign. Candidates for the Swedish People's Party in Finland took most clearly the completely opposite view. In many aspects they were very critical of their party's actions during preparation for election campaign.

Candidates as developers of service provision and administration

Besides candidates' background and resources, the other major issue surveyed in this report was how candidates planned to improve services and develop local government and leadership should they become elected.

There were two types of questions related to the improvement of services. First, candidates were asked to evaluate services, i.e. assess their satisfaction with current services. The second set of questions aimed to find out how willing candidates were to invest in the four main sectors of local government: social welfare, health care, education and culture, and technical infrastructure.

An important finding was that dissatisfaction with services and willingness to invest in the four main sectors mentioned above were strongly, but not always logically, connected with each other: candidates who were dissatisfied with the current situation were usually willing to make more investments to improve the situation.

When the four sectors were investigated separately, results showed that candidates were least satisfied with health care. This was also the service sector that was considered to be most in need of further investments. This applied to the social sector as well, whereas dissatisfaction with education and culture did not lead in any great extent to demands for allocation of further investments. The size of the municipality had an effect on opinions: election candidates in small municipalities were more satisfied with the level of service and less willing to make further investments as compared to candidates in large municipalities. During legislative term 1996–1999, the satisfaction of election candidates with their municipality's service level decreased in all service sectors, whereas their willingness to make more investments in the sectors increased.

Views held by candidates and municipal residents regarding satisfaction with the current level of services differ from each other in the respect that candidates are clearly more satisfied with services, and similarly, demand less investments than municipal residents. The party profiles of candidates and residents were very similar regarding services. Candidates for, and residents supporting, the Greens and the Left Alliance expressed most dissatisfaction with the current level of services. Similarly, supporters of right-wing parties were more satisfied with, and less willing to make further investments in services than the supporters of the Greens and the Left Alliance.

Candidates have relatively clear-cut opinions on how they wish to organise the municipal higher management level. All in all, models aiming to give a face to municipal decision-makers and to link power and responsibility more closely are not popular among candidates. Only a fraction of candidates supports the municipal “committee model”, in which indirectly elected organs, mainly municipal executive boards and municipal committees would solely consist of councillors. Also, adoption of parliamentarism at the highest levels of decision making is only supported by less than one quarter of respondents.

As for upper management, most candidates support the “managing director model” in which a strong municipal manager would be elected for a fixed term. Even so, only a little less than half of all respondents supported this model. The “mayor model”, which has been fairly widely discussed in the public, draws support from just over one fifth of all candidates. The third model of a paid elected official, which resembles the office of a leading councillor (kommunalråd) in Sweden, is also supported by one fifth of candidates.

Candidates’ opinions on how higher administrative bodies should be organised vary relatively much according to their party affiliation and the size of the municipality. The latter is reflected in the opinions so that in large municipalities parliamentarism, the “mayor model”, and the model of a paid elected official draw more support than in small municipalities. Party affiliation is indicated in the results so that the “managing director model” is most firmly supported by the National Coalition Party, whereas the “mayor model” gets its strongest support from the Greens. However, the Greens also support the “paid elected official model”, and parliamentarism.

The dispersion of opinion on the development of service production is greatest for purchased municipal services. Candidates for the National Coalition Party support them almost unanimously whereas the Left Alliance is almost as unanimous in opposing them. Generally speaking, right-wing candidates support, and left-wing candidates oppose, most measures to improve services by enabling free competition and individual choices.

1. Johdanto

1.1 Vaalit, puolueet ja ehdokasasettelu

Yksi parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen näkyvimmistä poliittisista kehitys-suunnista länsimaisissa yhteiskunnissa on ollut edustuksellisen demokratian rapautuminen. Sen vahvimpana ilmenemismuotona on aiheellisesti pidetty useimmissa maissa esiintyvää äänioikeuden käytön laskevaa suuntausta 1970-luvulta lähtien. Edustuksellisen demokratian ongelmat eivät toki rajoitu vain äänestys-osallistumisen alenevaan trendiin. Monisyisen ongelmakimppun ilmentymiä ovat myös puoluelaitoksen heikkeneminen ja ylipäänsä julkista vallankäyttöä koskevan hyväksyttävyyden eli legitimitetin lasku.

Mainittuja kehityskulkuja arvioitaessa Suomi ei ole jäänyt sivustakatsojaksi, pikemminkin päinvastoin. Laskeva osallistumistendenssi on meillä ollut keskimäärää suoraviivaisempi ja voimakkaampi (Martikainen & Wass 2002, 26–28). Kansalaisille vieraaksi jääneen Euroopan parlamentin ohella äänioikeuden alhainen käyttöaste on koskenut kunnallisvaaleja, joiden äänestysprosentti putosi vuoden 1996 61.1:sta vuoden 2000 vaalien vain 55.9:een. Useat tutkijat katsovat äänioikeuttaan käyttäneiden osuuden jyrkän laskun johtaneen jo lähelle järjestelmän legitimiuden kipurajaa tai peräti ylittäneenkin sen. Vaikka huolestuneimpia ääniä hallinnan hyväksyttävyyden kriisistä ei otettaisikaan noin vakavasti, ei näin selvää oireita legitimiuden laskusta voida liiaksi vähätelläkään.

Kun puolueet ovat myös kunnallisella tasolla alkaneet vastata lähes monopolimaisesti edustuksellisen demokratian toteutumisesta, liittyvät kielteiset kehitys-ilmiöt myös tällä tasolla olennaisesti puoluelaitoksen, tässä tapauksessa ehdokkaat asettavien paikallisten puoluejärjestöjen, toimintaan. Puoluelaitosta ja poliittista toimintaa koskevat muutokset on monilta osiltaan tunnistettu ja hyvin dokumentoitu. Yhtenä selvästi havaittavana tendenssinä on Suomessakin pidetty puolueiden toiminnan passivoitumista ja kuihtumista. Jäsenistön väheneminen ja jäsenkunnan ikääntyminen on koettu ongelmiksi lähes kaikissa puolueissa (Sundberg 1996, Pekonen 1997, Borg 1997).

Tunnistettu on myös puolueiden yleiset toiminnalliset muutossuuntaukset. Yksi niistä on monitoimintaisten joukkopuolueiden sisäinen heikkeneminen. Puolueiden merkitys kansalaiskasvatuksessa, poliittisessa koulutuksessa ja tiedonvälityksessäkin on selvästi ohentunut. Kuten monet puoluetutkijat ovat korostaneet, eurooppalaistyyppisistä joukkopuolueista on alkanut tulla yhä suuremmissa mitassa vaalipuolueita. Nimityksensä mukaisesti vaalipuolueet pyrkivät ennen muuta maksimoimaan ääniosuutensa ja sitä kautta poliittisen valtansa edustuselimessä. Joukkopuolueelle ominainen jatkuva ideologinen toiminta ja vuoropuhelu jäsenistön kanssa ovat jääneet yhä enemmän taka-alalle. Tässä mielessä voidaan perustellusti todeta, että vaalit muodostavat puolue toiminnan kulminaatiokohdan. Siihen puo-

lueet satsaavat mahdollisimman tehokkaasti käytössään olevat inhimilliset ja taloudelliset voimavaransa.

Vaalipäivänä tekemillään valinnoilla kansalaiset määräävät valtuuston poliittisen koostumuksen niin valittavien henkilöiden kuin puolueiden ja niistä riippumattomien valtuutettujenkin osalta. Vakiintunut hokema, että edustuksellisissa järjestelmissä kansalaisten poliittinen valta ja vapaus ovat vaalipäivänä suurimmillaan, pitää tässä mielessä paikkansa.

Pöydästä ei kuitenkaan voi syödä sitä ensiksi kattamatta. Puolueet ja pieneltä osin myös valitsijayhdistykset laativat vaalien esityslistat, joihin kansalaiset reagoivat oikeimmaksi katsomallaan tavalla. Valintatilanteessa äänestäjät ovat jo tosiasiallisesti sidottuja vain niihin henkilöihin, jotka puolueet tai valitsijayhdistykset ovat asettaneet ehdolle.

Ehdokasasettelun tärkeyttä edustuksellisessa järjestelmässä korostaa se tosiasia, että tutkimuskuntien 656 366 äänioikeutetusta ja – muutamia lakimääräisiä poikkeuksia lukuun ottamatta – siten myös vaalikelpoisista henkilöistä 5588 eli ainoastaan 0.85 % esiintyi ehdokkaina syksyn 2000 kunnallisvaaleissa. Kun vastaava osuus maan kaikissa kunnissa oli 0.99 %, jää analysoitava KuntaSuomi-tutkimuksen ehdokasosuus pienemmäksi kuin koko maassa.

Kuntakohtaisesti ehdokasmäärät ja siten myös ehdolle asettuneiden osuudet äänioikeutetuista poikkeavat melko suurissa rajoissa. Espoossa ehdokkaiden osuus on ainoastaan 0.3 % kaupungin äänioikeutetuista asukkaista. Suurimmaksi ehdokkaiden osuus nousi Vahdolla, jossa Espooseen nähden kymmenkertainen osuus (3.5 %) äänioikeutetuista oli mukana ehdokaslistoilla. Ehdokkaiden osuus äänioikeutetuista seuraa näin karkeasti ottaen kunnan kokoa siten, että suhdeluku heikenee kunnan asukasmäärän lisääntyessä. Paikalliset poliittiset olot vaikuttavat lisäksi jossain määrin siihen, kuinka korkeaksi ehdokasosuus kohoaa.

Kun ainoastaan yksi sadasta äänioikeutetusta ja vaalikelpoisesta kansalaisesta on asetettu ehdokkaaksi kunnallisvaaleissa, tapahtuu tässä vaiheessa karsinta, joka ratkaisevasti vaikuttaa hallinnan kansanvaltaisuuteen. Vaikka ehdolle asetetuista tulee kunnallisvaaleissa valituiksi vain noin kolmannes (vuoden 2000 vaaleissa 30.9 %), muodostaa ehdokasasettelu kunnallispoliittisen päättäjäeliitin valitsemisen kannalta tärkeämmän karsintavaiheen kuin varsinaiset vaalit. Ei ole ihmeteltävää, että useat alan tutkijat pitävät vaalien ehdokasasettelua yhtenä tärkeimmistä ellei peräti tärkeimpänä yksittäisenä vaiheena edustuksellisen demokratian toiminnassa.

Tässä raportissa keskitytään kuntalaisten valittaviksi asetettujen ehdokkaiden erittelyyn vuoden 2000 kunnallisvaalien osalta. Perustietolähteinä tutkimuksessa ovat ennen muuta ne 3591 henkeä, jotka vastasivat 47 kunnassa tehtyyn, KuntaSuomi 2004 -tutkimusohjelmaan kuuluvaan ehdokaskyselyyn vuoden 2000 syksyllä.

Raportoitava KuntaSuomi 2004 -hankkeen kunnallisvaaliosion empiirinen aineisto (KUVA) pohjautuu siis niihin vastauksiin, jotka puolueiden tai valitsijayhdistysten ehdolle asettamat henkilöt ovat antaneet. Vastausprosentti koko aineiston osalta asetui 64.3:iin. On selvää, ettei vastaajien jakauma seuraa täsmälli-

sesti perusjoukon ominaisuuksia. Vertailut muutamiin perusjoukkoa kuvaaviin tunnuslukuihin osoittavat kuitenkin, että vastanneet edustavat varsin hyvin sitä perusjoukkoa, jonka KuntaSuomi-kuntien ehdokkaat muodostavat tiedossa olevien taustamuuttujien osalta. Joiltakin osin edustavuus on kuitenkin melko vino. Varsinkin ikä vaikuttaa vääristymään nuorten ehdokkaiden vastausosuuden alhaisuutena ja vastaavasti ikäihmisten aktiivisena osallistumisena.

Kuntakohtaiset vastauserot vaihtelivat melko suurissa rajoissa (Humpmila 71.2 %, Kristiinankaupunki 55.4 %). Hajonnan laajuudesta huolimatta KuntaSuomi-raportoinnissa käytettyjen kuntakokoluokkien osalta vinoutumat eivät kuitenkaan nouse kovin suuriksi.

Laajan KuntaSuomi 2004 -hankkeen osiot suovat mahdollisuuden myös mielekkäisiin ajallisiin ja asiavertailuihin. Tässä raportoitavan kunnallisvaaliaineiston ajallisena vertailuaineistona toimii neljä vuotta aikaisemmin pidettyjen kunnallisvaalien yhteydessä tehty ehdokaskysely (kyselyn tuloksia on raportoitu Kuitunen 1999, Kuitunen 2000). Vaikka määrävälein kerättävien aineistojen osalta on pyritty säilyttämään mahdollisimman kattava vastaavuus, on kyselyihin sisällytettyjä aihepiirejä katsottu aiheelliseksi jossain määrin tarkistaa tarkastelupisteiden välillä. Tästä syystä ei tässä tutkimusosiossa ole sovellettu täydellisen vastaavuuden periaatetta edellisen, vuonna 1996 kerätyn tutkimusaineiston kanssa.

Ehdokkaita koskevassa tutkimuksessa oli mahdollisuus tehdä vertailuja myös muissa KuntaSuomi 2004 -projektikokonaisuuden osioissa kerättyihin tiedostoihin. Tässä tapauksessa lähin vertailukohta toiseen KuntaSuomi 2004 -osioon avautuu samoihin aikoihin kerättyyn kuntalaisaineistoon (KUTU), jonka keskeiset tulokset on raportoitu julkaisussa "Kuntalaisten monet roolit" (Pekola-Sjöblom & Helander & Sjöblom 2002). Joissakin kohdin on ollut mahdollista tehdä vertailuja myös vuonna 1997 julkaistuun viranhaltija- ja luottamushenkilöraporttiin (Pikkala 1997) sekä vuodenvaihteessa 1999–2000 kerätyn luottamus- ja viranhaltija -osion (VILU) tätä kirjoitettaessa vielä julkaisemattomaan aineistoon.

Ehdokaskyselyyn vastanneiden joukossa oli ainoastaan 3 % valitsijayhdistysten ehdokkaita. Näitä ei tässä yhteydessä analysoida erikseen. Raportoinnissa valitsijayhdistysten ehdokkaat on muutamissa puolueuuttujaa koskevissa eriteltyissä yhdistetty ryhmään muut. Koska ryhmä "muut" sisältää myös pienpuolueiden ehdokkaat, ei sitä ole yleensä otettu mukaan varsinaiseen puolueuuttujaa koskevaan analyysiin.

1.2 Ehdokastutkimukset

Ehdokastutkimuksissa sovelletaan useimmiten asetelmaa, joka perustuu ehdokasasettelun jonkinlaiselle prosessimallille. Prosessitarkastelun avulla eritellään tällöin tavallisesti sitä, millä tavalla ehdokaslista syntyy erilaisten vaiheiden kautta. Analyysi kohdistuu ennen muuta siihen, millä tavalla ja millaisten vaiheiden kautta keskeiset ehdokasvalitsijat, puolueet, rekrytoivat osan kansalaisista ehdokaslistalleen.

Keskeisiä kysymyksiä ehdokasrekrytointia koskevissa tutkimuksissa ovat olleet: miten puolueet pyrkivät maksimoimaan äänensä tasapainottamalla ehdokaslistaa eri yhteiskuntaryhmiä edustavilla kansalaisilla; miten valintaa suorittavat selektorit toimivat; millä tavoin yksittäiset kansalaiset toimivat saavuttaakseen ehdokkuuden (ks. Norris 1996, Norris 1997, Helander & Kuitunen 1997, Kuitunen 2000, 19–21).

Ehdokasasetteluprosessia onkin pyritty systematisoimaan esimerkiksi kysyntä- ja tarjontatekijöihin perustuvan mallin avulla (ks. Norris 1997, Helander & Kuitunen 1997). Tällöin kysynnästä vastaavat ensi sijassa puolueet ja muut ehdokasvalintoihin vaikuttamaan pyrkivät toimijat. Tarjontapuolella taas ovat ehdokasehdokkaat. Voimavaroineen ja muine ominaisuuksineen nämä pyrkivät saavuttamaan ehdokkuuden ja mahdollisimman hyvän aseman ehdokaslistalla.

Prosessilähestymistavan ohella toinen tapa lähestyä poliittisten eliittien rekrytointia kohdistuu valintaprosessin tulokseen eli äänestäjille tarjottavaan ehdokaslistaan (Nagle 1992). Ehdokasseulonnan tuloksena syntynyt ehdokaslista tai ehdokaslistojen muodostama kokonaisuus antaa vastauksia lähinnä siihen, kuinka hyvin tarjolla oleva ehdokasgalleria vastaa kuntalaisten ominaisuuksia ja antaa vaihtoehtoisia mahdollisuuksia äänestäjille, jotka viime kädessä suorittavat valtuutettujen valinnan. Ehdokaslistoja arvioidaan tällöin tavallisesti siitä näkökulmasta, kuinka hyvin tarjolle asetetut ehdokkaat heijastavat niitä ominaisuuksia, joita valitsijakunnassa esiintyy ja/tai niitä mielipiteitä ja arvostuksia, jota äänestäjillä on harjoitettavasta politiikasta. Yksi tavanomaisimmista tarkastelukulmista ehdokasrekrytointiin avautuu siitä, että ehdokkaita analysoidaan edustavuuden näkökulmasta.

Edustavuus sellaisenaan on hyvin laaja käsite. Siinä erotetaan tavallisesti kaksi toisistaan poikkeavaa näkökulmaa, sosiodemografinen edustavuus ja mielipide-edustavuus. Sosiodemografista edustavuutta erittelemällä pyritään selvittämään, kuinka hyvin edustajuutta kärkevässä olevat ehdokkaat vastaavat taustaominaisuuksiltaan valitsijakunnassa esiintyviä vastaavia piirteitä. Sosiodemografista edustavuutta koskevat arviot tehdään tavallisesti valitsijakunnan ja valittujen ominaisuuksia vertailemalla. Joissakin tapauksissa vertailut on ulotettu myös suppilomaiseksi kuvatun valintaprosessin peräkkäisiin katkaisukohtiin vertailemalla valitsijoiden, puoluejäsenten, ehdokasehdokkaiden, ehdokkaiden ja valittujen sosiodemografisia profiileja muutamien perusmuuttujien osalta. Tarkasteluissa on tavallisimmin on rajoitettu sukupuoleen ja ikään sekä, mikäli mahdollista, myös muihin sosiodemografisiin ominaisuuksiin (ks. Borg 1998, 28–52, Helander & Kuitunen & Paltemaa 1997).

Edustuksellisuuden toinen tarkastelukulma koskee edustajien ja edustettavien (* välisten mielipiteiden vastaavuutta, mielipide-edustusta. Mielipide-edustavuutta voidaan mitata ja on mitattu hyvin erilaisilla muuttujilla. Etenkin puolueiden ehdokkaiden tai valittujen edustajien asemaa ideologisesti merkittäville peruslomuilla eritellessä on päädytty havaintoihin, jotka osoittavat puolueiden ja niitä kannattavien äänestäjien paikan suhteessa toisiin puolueisiin ja niiden kannattajiin. Tavallisimmin mielipide-edustavuutta on operationalisoitu ideologi-

sesti painottuneilla muuttujilla. Mielipiteiden yhtenevyyttä on selvitetty myös muista näkökulmista. Yksi viime vuosina esillä ollut näkökulma edustuksellisuuden on avautunut siitä, millä tavalla ja miten priorisoiden palveluja tulee tuottaa. Tällöin vertailut koskevat edustajien tai ehdokkaiden käsityksiä palvelujen järjestämisestä suhteessa kansalaisten vastaaviin käsityksiin. Edustavuutta voidaan arvioida myös vallankäyttöä koskevia käsityksiä vertailemalla.

1.3 Tutkimustehtävä

Tässä raportissa ehdokasasettelua tarkastellaan sekä prosessi- että lopputulosnäkökulmasta. Empiiristen havaintojen erittelyssä ja tulkinnassa ei kuitenkaan seurata systemaattisesti edellä hahmoteltuja teoreettisluontoisia jaotteluja sellaisenaan.

Empiiristen analyysien painopiste sijoittuu ensi sijassa ehdokasasettelun lopputuloksen erittelyyn. Havaintojen teon fokuksessa on näin ollen väljästi ottaen kunnallisvaaliehdokkaiden edustavuus. Painotus perustuu siihen, että tiedonhankinnan perustan muodostaa tällä kerralla ainoastaan kunnallisvaalien ehdokkaille suunnattu kysely. Vastaavan KUVA-tutkimuksen perusaineiston vaalikautta aikaisemmin muodosti ehdokaskyselyn lisäksi myös ehdokasrekrytoinnin keskeisiin portinvartijoihin eli paikallisiin puoluejärjestöihin kohdistunut kysely (ks. Kuitunen 1999), joka mahdollisti puoluetekijöiden monipuolisemman käsittelyn

(* Tässä yhteydessä on paikallaan huomauttaa siitä, että raportissa termien “kansalainen” tai “kuntalainen” rinnalla käytetään synonyymeinä myös ilmauksia “asukas”, “äänestäjä” tai “valitsija” viittaamaan kunnassa asuviin äänioikeutettuihin kansalaisiin eri rooleissaan. Kansalaisilla on lisäksi lukuisa joukko erilaisia rooleja erityisesti suhteessa kuntaan. He voivat olla muun muassa asiakkaita, julkisten palvelujen kuluttajia tai käyttäjiä sekä veronmaksajia (ks. Pekola-Sjöblom 2002, 39).

Luvussa kaksi kysytään, keitä ehdokkaat ovat erittelemällä heidän taustojaan. Pääpaino asettuu listoille valittujen sosiodemografisiin taustapiirteisiin. Tässä kohden perinteiset väestölliset muuttujat, kuten sukupuoli, ikä, perhesuhteet, koulutus ja ammatti muodostavat analyysin perustan. Näiltä osin on mahdollista tehdä vertailuja tutkimuskuntien väestöllisiin tekijöihin ja siten valottaa ehdokkaiden sosio-demografista edustavuutta. Luvussa tarkastellaan myös ehdokkaiden muita keskeisiä taustatekijöitä. Sellaisina kuvaan tulevat mukaan sellaiset valintoihin oletettavasti vaikuttavat yhteystekijät kuten asuinalue kunnassa sekä onko syntyperäinen kuntalainen. Sosiodemografisten tekijäin lisäksi tarkastellaan myös ehdokkaiden yhteiskunnallista arvomaailmaa kahdella perusulottuvuudella, vasemisto-oikeisto- ja kovaluontoisuus-helläluontoisuus-ulottuvuudella.

Kyselyaineisto avaa kuitenkin mahdollisuuden myös toisesta suunnasta tarkastella muutamia valtuustoehdokkuuden saavuttamiseen, mutta samalla myös vaalimenestykseen liittyviä organisatorisia voimavaroitekijöitä. Luvussa kolme ehdokkuutta ja valtuustopaikkaa tavoittelevien resurssit tuodaan analyysin kohteiksi kolmesta suunnasta. Ehdokkaiden resurssit eritellään ensiksi lähtien siitä, että toiminta kunnallispolitiikassa antaa heille kokemusta ja tietämystä, jota kun-

nallisten asioiden hoidossa tarvitaan. Toiseksi ehdokkaiden voimavaroja eritellään puoluekytkentöjen suunnasta. Tarkastelun kohteena on ehdokkaiden jäsenyydet ja luottamustehtävät puolueiden piirissä. Kolmanneksi organisatorisia voimavaroja analysoidaan järjestöosallistumisen näkökulmasta. Tällöin lähdetään siitä, että osallistuminen paikallisten yhdistysten toimintaan ja siinä saavutettu sosiaalinen tai järjestöllinen pääoma edistävät ehdolle pyrkivän tunnettuutta samalla kun ne kartuttavat hänen taitojaan toimia ehdokkuutensa hyväksi.

Käsiteltävänä oleva tutkimusaineisto antaa varsin vähän edellytyksiä eritellä ehdolle asetettujen motiiveja. Ehdokkuuden saavuttamisen osalta luvussa neljä tarkastellaankin ensiksi ehdolle asettumista siitä lähtökohdasta, millä tavalla ehdokasehdokkaat ovat omalta osaltaan kokeneet listalle asettumisen ja millä tavalla he arvioivat niitä esteitä, jotka ehdokkuuden saavuttamiseen ja tehokkaan vaalikampanjan käymiseen ovat olleet olemassa. Luvussa eritellään myös ehdokkaiden vaalityötä, sen muotoja sekä erityisesti vaalirahoitukseen liittyviä kysymyksiä. Luku päättyy ehdokkaiden arvioihin siitä, missä määrin he valtuutettuina katsovat pystyvänsä vaikuttamaan kunnalliseen päätöksentekoon erityisesti suhteessa viranhaltijoihin.

Käsillä oleva tutkimusaineisto sisältää vain vähän tietoja valintoihin vaikuttavien selektoreiden toiminnasta valintaprosessin aikana. Ratkaisevimmassa asemassa puolueiden laatimille ehdokaslistoille pääsyssä ovat kuitenkin paikalliset puolueosastot ja muut poliittiset yhdistykset. Puolueiden portinvartijaroolia ehdokasvalinnassa analysoidaan luvussa viisi ehdokkaiden siitä esittämien arvioiden valossa.

Kuntien tulevaisuutta käsittelevissä barometriennusteiden mukaan keskeisin teema kunnallispolitiikassa tulee olemaan palvelutarjontaan liittyvät kysymykset (Kivelä 2000, 72–73). Kahdessa viimeisessä luvussa tarkastelukulma liittyy siihen, millä tavalla ehdokkaiksi seuloutuneet arvioivat rooliaan tulevina poliittisen vallan käyttäjinä ja kuntansa palveluvarustuksen kehittäjinä. Luvussa kuusi keskitytään viime vuosina erityisen vilkkaan keskustelun polttopisteeseen nousseisiin kysymyksiin siitä, kuinka riittäväksi kunnallinen palvelutuotanto mielletään. Kysymykseen etsitään vastauksia erittelemällä ehdokkaiden arvioita palvelujen nykytilasta ja lisäsatsaustarpeesta eli panostushalukkuudesta keskeisimmillä kunnan palvelusektoreilla. Vertailuilla edellisten vaalien ehdokasvastauksiin ja vuoden 2000 kuntalaiskyselyn tuloksiin haetaan syvyyttä analyysille.

Luvussa seitsemän eritellään valtuustoehdokkaan roolia kunnallisen toiminnan kehittäjänä. Tässä kohden rajaudutaan lähinnä kahteen kunnallispolitiikassa viime vuosina laajalti esillä olleeseen tematiikkaan, hallinnon ja palvelujen kehittämiseen. Hallinnon kehittämisen puolella esillä ovat lähinnä ne asiat, jotka liittyvät kunnallisen demokratian ja kuntajohtamisen kehittämisvaihtoehtoihin. Toinen tarkasteltava kehittämisalue koskee niitä tapoja ja strategioita, joilla kuntien pitäisi tuottaa palveluja. Nämä toimintamuodot puolestaan liittyvät läheisesti niin sanottuihin uuden julkishallinnon käsitteen alla kulkeviin kehittämistoimiin.

2. Vallantavoittelijat vertailussa: pienoiskuva kansasta vai hyväosaisten markkinat ?

2.1 Sosiodemografinen edustautuminen

Yksi laajimmin käytetyistä menettelyistä arvioida edustuksellisen demokratian hyvyttä ja oikeellisuutta on ollut analysoida sitä valittujen edustajien ja valitsijoiden välisen sosiodemografisen kartan samanlaisuuden perusteella. Arvioinnin lähtökohdaksi on yksinkertaisesti ajatus, että edustajien tulisi sosiaalisilta ja väestöllisiltä taustaominaisuuksiltaan vastata mahdollisimman täsmällisesti valitsijakuntaansa voidakseen parhaalla mahdollisella tavalla ymmärtää edustettaviensa tavoitteita ja toimia niiden hyväksi (Grönlund 1999, 99–103). Sosiaalisen edustavuuden katsotaan myös lisäävän valitsijoiden tuntemaa legitimizeettiä valittuja kohtaan (Berg & Kjaer 1997, 334–339, Möller 2000, 61–62). Vaikka puhdas peilikuva-ajatus – edustajien tulee olla ainakin tiettyjen strategisten taustaominaisuuksiensa osalta pienoiskuva edustettavista Norris & Lovenduski 1993, 373–374) – on ollut myös voimakkaan kritiikin kohteena, ovat useat edustustutkijat katsooneet, että valittujen tulisi sosiaalisen taustansa osalta ainakin karkeasti heijastaa valitsijoidensa ominaisuuksia (käydystä edustuskeskustelusta ks. Kuitunen 2000, 6–10).

Varsinkin sukupuolen on katsottu vaikuttavan siihen, millaisia päätöksiä edustuselimet tuottavat. Naisten edustuksen heikkous on johtanut myös lainsäädäntötoimiin, jotka edellyttävät sukupuolikiintiöitä välillisesti valituissa elimissä (Pikkala 1999). Ikätekijä puolestaan on noussut päiväjärjestykseen erityisesti sen vuoksi, että nuorten äänestysosallistuminen on jäänyt toisia ikäryhmiä selvästi alhaisemmaksi ja nuorten osuus myös edustuselimissä pieneksi.

Etenkin viime aikoina tätä heijastusteoreettista edustusnäkemystä on alettu tulkita varhempaa väljemmin. Tulkintamuutos on koskenut erityisesti niitä elementtejä, jotka liittyvät niin sanottuun hyväosaisten muotokuvaan. Näitä ovat varsinkin korkea koulutus, korkea ammattiasema ja suuret tulot tai omaisuus. Ne korreloivat sitä paitsi usein keskenään hyvin korkeasti. Puolueilla on taipumus rekrytoida listoilleen ehdokkaita, jotka poikkeavat väestön keskimäärästä selvästi näiden ominaisuuksien suunnassa. Tällaisen “yhteiskunnallisen vääristymän rautalain” katsotaan koskevan ennen muuta kansallisia parlamentteja (Narud & Pedersen & Valen 2002, 14–15).

Yhteiskunnallisen vääristymän rautalakia ylläpitää ja osaltaan vahvistaa edelleen se edustajavalintaa koskevissa tutkimuksissa esille tullut seikka, että kansalaisilla on taipumus äänestää luottamustehtäviin henkilöitä, jotka ovat keskimää-

rin hyväosaisempia, etenkin koulutuksellisessa mielessä kuin he itse. Tämä on havaittu myös kunnallisiin luottamustehtäviin vaaleilla valittavien henkilöiden osalta.

Sosiaaliseen asemaan pohjautuvan hyväosaisuuden ohella myös tietyt väestölliset piirteet ovat enemmän tai vähemmän selkeästi ja systemaattisesti olleet yhteydessä vaaleilla valittuihin luottamushenkilöihin. Väestöllisten tekijäin osalta suurin kiinnostus on kohdistunut ehdokkaiden sukupuoleen. Miesten enemmyyden kunnanvaltuutettuina tulee vastaan jo vaalitulastoista. Vaikka sukupuolten väliset erot ovat jatkuvasti kaventuneet, on naisten osuus niin ehdokkaista kuin valituitakin jäänyt selvästi ja systemaattisesti heidän ääniosuuttaan pienemmäksi (ks. Borg 1998, 31–32, Pikkala 1997b). Vaalit eivät liioin “korjaa” jo ehdokasasettelussa syntyneitä sukupuolivoumua; naisista olennaisesti useimmat äänestävät miestä kuin vastaavasti miehistä naista (Helander & Pekola-Sjöblom & Sjöblom 2002, 30–31, Borg 1998, 39–44).

Siviilisäädyn suhteen taas on jo pitkään ollut yleismaailmallisestikin havaittavissa, että parisuhteessa asuvat, toisin sanoen naimisissa tai avoliitossa olevat, ovat poliittisesti ja muutoinkin yhteiskunnallisesti yksinään asuvia selvästi aktiivisempia (ks. esimerkiksi Milbrath & Goel 1977, 115, Pesonen & Sankiaho & Borg 1993, 98–99, Martikainen & Yrjönen 1991, 51–52). Tämä tendenssi on ollut viime vuosina jopa voimistumassa (Martikainen & Wass 2002, 83–85). Siviilisäätyn kytkeytyvä poliittisen aktiivisuuden perhemalli on toteutunut myös valtuustoihin valittujen kunnallispoliitikkojen taustoissa. Perheellisten on havaittu olevan selvästi väestöosuuttaan vahvemmin edustettuina myös kunnallisissa luottamushenkilöelimityksissä (Hoikka & Kiljunen 1983, 87, Kuitunen 1999a, 32) noin neljän viidestä valtuutetusta ollessa naimisissa tai avoliitossa olevia. Niin naimattomat kuin lesket ja eronneetkin ovat osuuttaan selvästi heikommin edustettuina kuntien valtuustoissa.

Sukupuolen ohella ikämuuttuja on noussut etenkin 1990-luvulta lähtien ehdokkaiden rekrytointiväärityksiä koskevaan keskusteluun. Ikäkeskustelu on valtaosin keskittynyt kysymykseen, miksi nuoret ovat jääneet aliedustetuiksi. Aivan vuosittuhannen loppuvuosina myös ikähaitarin toinen pää, ikäihmiset, on noussut keskusteluagendalle samasta syystä kuin nuoret eli ryhmän selkeästä aliedustuksesta edustuksellisissa toimielimissä.

Ehdokkaita ja valittuja koskevat empiiriset tutkimukset osoittavat, ettei iän vaikutus ehdokkuudelle ole suoraviivaista. Nuorten ehdokkaiden rekrytoimisessa valtuustovaaleihin on esiintynyt jatkuvasti ongelmia; kysyntä on ylittänyt tarjonnan. Puolueet ovat joutuneet aktiivisesti etsimään nuoria ehdokkaita tasapainottaakseen edes jossain määrin keski-ikäisiin vahvasti painottuvia ehdokaslistojaan. Nuorten selvä aliedustus on myös empiirisesti osoitettu niin kunnallisvaaleja (Kuitunen 1999, Borg 1998) kuin eduskuntavaalejakin (Kuitunen 1997) koskevissa tutkimuksissa. Keski-ikäiset, etenkin tämän ikäryhmän vanhimpiin ikäkohortteihin kuuluvat, ovat puolestaan parhaiten onnistuneet pääsemään mukaan listoille. Suomessa keski-ikäisten yliedustus on viime vuosina liitetty usein suurten ikäluokkien erityisen vahvaan asemaan poliittisen vallan markkinoilla.

Taulukko 2.1. Vuosien 2000 ja 1996 kunnallisvaaliehdokkaiden (KUVA) sekä vuoden 2000 kuntalaistutkimukseen (KUTU) osallistuneiden koostumus muutamien taustatekijöiden mukaan, (%) vastanneista

	Ehdokkaat		Asukkaat
	1996	2000	2000
<i>Siviilisääty:</i>			
Naimisissa/avoliitossa	79	78	71
Naimaton	10	10	17
Muu	11	12	12
<i>Kieli:</i>			
Suomenkieliset	91	92	92
Ruotsinkieliset	9	8	8
<i>Koulutus:</i>			
Kansa/peruskoulu	18	14	33
Opisto	32	30	24
Ylempi korkeakoulu	17	17	7
<i>Ammattiasema:</i>			
Johtava asema	8	9	3
Ylempi toimihenkilö	13	14	6
Alempi toimihenkilö	14	13	10
Työntekijä	22	21	25
Yrittäjä	10	10	6
Maatalousyrittäjä	8	7	4
Opiskelija	4	5	6
Hoitaa kotia	1	2	3
Eläkeläinen	13	15	27
Muu	8	7	13
<i>Työnantaja:</i>			
Kunta/kuntayhtymä/kunn. yhtiö	26	23	17
Valtio/muu julkinen	11	10	6
Järjestö	4	5	2
Yritys	21	19	27
Oma yritys/itse työllistynyt	17	17	11
Ei työelämässä	22	26	36
Muu	0	0	2
<i>Kuntakoko:</i>			
<5500 as.	16	17	27
5501–20000 as.	38	35	45
>20001 as.	46	49	29
<i>Asuinalue:</i>			
Kuntakeskus/kantakaupunki	35	36	30
Esikaupunki tai vastaava	37	36	34
Haja-asutusalue	29	29	35
<i>Syntymäkunta:</i>			
Syntynyt nyk. asuinkunnassa	39	39	51
Syntynyt muussa kunnassa	61	61	49

Ikäihmiset puolestaan ovat esiintyneet vielä nuoriakin ohuemmin valittavien joukossa (ks. esimerkiksi Borg 1998, 46–49, Helander 2001, 82–85). Vaikka myös senioreiden aliedustus on viime vuosina noussut aikaisempaa näkyvämmiin yhteiskunnallisen keskustelun asialistalle, ei ikävinoutumaa ole tältä osin pidetty läheskään yhtä vakavana kuin nuorten kohdalla. Puolueet ovat olleet jokseenkin nihkeitä tai kyvyttömiä tasapainottamaan ehdokaslistojaan ikäulottuvuuden yläpään osalta. Missä määrin sellaisenaan verraten pysyvältä näyttävä ikämuuttuja on loppujen lopuksi sidoksissa esimerkiksi “poliittisiin sukupolviin”, on kysymys, joka näyttäytynee täydessä voimassaan vasta, kun suuret ikäluokat saavuttavat eläkeiän. Ainakin äänioikeuden käyttöä selittävissä tutkimuksissa sukupolvi-kysymys on noussut aikaisempaa ponnekkaammin esille (Martikainen & Wass 2002).

Tutkimushavainnot tukevat odotuksia hyväosaisuuden kasautumisesta. Yhteydet muun muassa koulutuksen ja ammattiaseman osalta vahvistavat kuitenkin vain heikosti yhteyden olemassaoloa. Vaikka vaalikauden aikaiset muutokset ovat vähäisiä, ovat ne oletetun suuntaisia.

Väestölliset tunnuspiirteet tulevat selkeästi esille käsiteltävässä havaintoaineistossa. Sukupuolen osalta miesten enemmisyys tarjolla olevilla ehdokaslistoilla on säilynyt edelleenkin vahvana, vaikka ero edelliskerrasta ja sitä varhemmista vaaleista (ks. Sundberg 1996, 185–191) onkin hieman kaventunut. Myöskään siviilisäädyn ja iän osalta vuoden 2000 vaalit eivät osoita mainittavia poikkeamia ehdokkuuksista varhemmin tehdyistä yleistyksistä.

Mitä ehdokkaiden kontekstuaalisiin taustaominaisuuksiin tulee, niistä on huomattavasti vähemmän yleistettävissä olevia tutkimushavaintoja kuin heidän sosiodemografisista ominaisuuksistaan. Kuntalaiskyselyn aineistoon verrattuna näyttää siltä, että kuntakeskuksissa ja esikaupungeissa asuu ehdokkaista jonkin verran useampi kuin haja-asutusalueilla.

Äänestämistä koskevissa tutkimuksissa (ks. esimerkiksi Borg 1996, 139–142) on havaittu, että pitkään samalla paikkakunnalla asuneet osallistuvat vaaleihin muualta muuttaneita aktiivisemmin. Asuinaikaa koskevan muuttujan kohdalla on tämän aineiston osalta kuitenkin luettavissa lähes vastakkainen piirre; ehdokkuuskunnassa varttuminen ei ole välttämätön edellytys ehdokkuudelle. Päinvastoin, kunnassa vasta verraten vähän aikaa asuneetkin ovat melko helposti päässeet ehdokaslistoille.

Kaiken kaikkiaan vaalikauden 1997–2000 aikana tapahtuneet muutokset ehdokkaiden sosiodemografisissa taustoissa ovat jokseenkin vähäisiä. Niiden osalta on tosin luettavissa tiettyä modernisoitumiskehitystä, joka liittyy yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen muutokseen. Ehdokasrekrytoinnin suunnasta katsottuna muutoksen vauhti on neljän vuoden aikana kuitenkin jäänyt jokseenkin hitaaksi.

Missä määrin hyväosaisuus korostuu edelleen verrattaessa ehdokkaiden ja valitsijoiden keskeisiä taustapiirteitä? Vaikka erityisesti suurten yleispuolueiden yksi keskeinen pyrkimys ehdokasrekrytoinnissa on saada listoilleen sosiodemografiselta taustaltaan mahdollisimman kattava joukko ehdokkaita voidakseen vedota eri kansalaisryhmiin, on tosiasiallinen lopputulos aina jossakin määrin vi-

noutunut elitistiseen suuntaan. Vertailut vuoden 2000 ehdokkaiden ja kuntalaisten kesken valottavat ehdokkaiden edustavuutta tältä osin.

Sukupuolen osalta vertailu osoittaa, että miehet ovat selvästi yliedustautuneita ehdokaslistoilla. Niin ovat myös naimisissa olevat naimattomien kustannuksella muiden eli lähinnä leskien ja eronneiden ollessa mukana jokseenkin oikeassa edustussuhteessa.

Väestöllisistä taustaominaisuuksista eritoten ikä muodostaa näkyvän poikkeaman odotetusta. Nuorimpien ikäluokkien kohdalla edustavuus on jonkin verran vinoutunut aliedustuksen suuntaan. Varsinainen romahdus tapahtuu kuitenkin ikäihmistien kohdalla. Vähintään 60 vuotta täyttäneen äänioikeutettujen neljänneksen edustajana toimii ainoastaan yksi kymmenesosa ehdokaskunnasta. Edustussuhde ei ole olennaisesti oiennut 1990-luvun aikana (Helander 2001).

Varsinaiset hyväosaisuusmittarit, koulutus ja ammattiasema, tuovat esiin tämän lukuisissa tutkimuksissa osoitetun piirteen yhteiskunnan johtoasemiin pyrkijöiden joukossa. Koulutus yleissivistävän koulutuksen tasomittauksiin kytkettynä korreloi voimakkaasti ja suoraviivaisesti ehdokkuuteen; suhteellisen harvalla vain peruskoulutuksen saaneella on asiaa ehdokkaaksi, kun taas akateemisen loppututkinnon suorittaneet ovat asukasosuuttaan selvästi enemmän mukana listoilla opistokoulutuksen saaneiden sijoituessa näiden väliin.

Myös toinen hyväosaisuusmittari, ammattiasema, tukee teesiä hyväosaisuuden kasautumisesta ehdolle asetettujen keskuudessa, joskin hieman kompleksisella tavalla. Niin johtavassa asemassa olevat ja ylemmät toimihenkilöt kuin yrittäjätkin ovat väestöosuuttaan selvästi voimakkaammin edustettuina ehdokkaiden joukossa. Alempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden kohdalla ehdokkaiden ja kuntalaisten osuussuhteet poikkeavat näiden ryhmien tappioksi, mutta vain verraten vähän. Varsinainen diskrepanssi tulee vastaan eläkeläisten kohdalla, jotka ovat selvästi väestöosuuttaan heikommin mukana ehdokaslistoilla.

Suhteellisen paljon keskustelua aiheuttanut kysymys 1990-luvulla koski kunnan palveluksessa olevien osallistumista kunnan luottamustehtävien hoitoon. Vaikka varsinkin johtavissa asemassa olevien kuntapalkollisten mukanaoloa luottamustehtävissä jossain määrin pyrittiin rajaamaan muun muassa uudistetun kuntalain myötä, eivät toimenpiteet näytä johtaneen merkittäviin tuloksiin. Niin sanottujen kaksoisagenttien eli samanaikaisesti kunnan luottamushenkilönä ja viran- tai toimenhaltijana toimivien (ks. Valanta 1992, Leväsvirta 1999, 130–133) osuus luottamushenkilöissä on säilynyt edelleenkin varsin korkeana.

Kaksoisagenttien osuus laski hieman vuoden 1996 (vrt. Kuitunen 1999a, 28) vaaleista vuoden 2000 vaaleihin tultaessa. Kaiken kaikkiaan lähes joka neljäs vaaliehdokkaana vuoden 2000 vaaleissa esiintynyt henkilö oli kunnan palveluksessa. Kuntien ja muiden julkisen sektorin palveluksessa olevien yhteisosaosuus nousi kolmannekseen ehdokkaista, kun taas vastaava osuus kuntalaisvastaajissa jäi kymmenen prosenttiyksikköä alhaisemmaksi. Vahvimmin aliedustetuiksi puolestaan jäivät ennen muuta työelämän ulkopuoliset, eläkeläiset, opiskelijat sekä kotona lapsia hoitavat. Alle keskimäärän jäivät myös yksityisten yritysten palveluksessa olevat.

2.2 Poliittis-yhteiskunnalliset asenteet

Suomalaista puoluejärjestelmää on perinteisesti kuvattu vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden avulla. Tällä yli kaksi vuosisataa kattavalla ideologisella perusjaolla on katsottu olevan yhä vähemmän tosiasiallista merkitystä vallankäytöllisessä mielessä. Onhan parlamentaariset enemmistöhallitukset muodostettu Suomessa jo vuosikymmenet lähes poikkeuksetta vasemmiston ja oikeiston välille oletettu keskiviiva ylittäen. Yleispuolueistumisen vahvistumisen ja ideologioiden heikkene-
misen johdosta vasemmiston ja oikeiston yksiulotteisella tarkastelulla on katsottu olevan yhä vaikeampaa hahmottaa olennaisia yhteiskunnan aatteellisia perusjako-
ja.

Riippumatta siitä, että vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden sisältöä koskevat tulkinnat ovat muuttuneet ja monin osin liudentuneet edettäessä varhemmin melko luokkaperustaisesta ja selvästi materialistisesta pohjasta postmaterialistiseen arvoilmastoon, on tällä perinteisellä jaolla katsottu olevan kantavuutta vielä 1990-luvullakin (Pesonen & Sänkiaho & Borg 1993, 128–133). Onko ja missä määrin tällä ideologisella samastumisella enää merkitystä kunnissa toimiville puolueille ja niiden asettamille ehdokkaille? Kysymykseen etsittiin vastausta tässä yhteydessä pyytämällä ehdokkaita sijoittamaan itsensä viisiluokkaiselle vasemmisto–oikeisto-ulottuvuutta kuvaavalle asteikolle.

Perinteisellä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella näyttää edelleenkin olevan varsin suuri merkitys paikallisen poliittisen eliitin yhteiskunnallisen perusarvoituksen pohjana. Kaikkien puolueiden ehdokkaat jakautuivat annetulla skaalalla pitkälti niiden odotusten mukaan, joita puolueiden sijoittumiseen on perinteisesti liitetty.

Taulukko 2.2. Keskeisten puolueiden ehdokkaiden (vuosina 1996 ja 2000) ja äänestäjien (vuonna 2000) sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle (%)

	Ehdokkaat						Äänestäjät		
	1996			2000			2000		
	Vas	Neutr	Oik	Vas	Neutr.	Oik	Vas	Neutr	Oik
Kaikki	30	29	41	32	31	37	18	44	39
Vas	84	12	4	85	12	2	65	29	5
SDP	67	29	4	70	27	4	43	46	11
Vihr	27	53	20	41	43	17	27	45	28
Kesk	1	48	51	2	57	42	4	47	50
RKP	3	35	62	5	36	59	5	39	57
Kok	0	5	95	0	7	93	3	20	78

Perinteisten vasemmistopuolueiden, vasemmistoliiton ja sosialidemokraattien, ehdokkaat liittyvät itsensä muutamia hajaääniä lukuun ottamatta vasemmistoon. Puolueiden välillä on kuitenkin se ero, että noin kolmasosa sosialidemokraateista sijoitti itsensä ulottuvuuden neutraaleimpaan eli keskiosaan tai oikealle, kun taas vasemmistoliitossa vastaavia oli vain yksi seitsemästä. Vastaavasti kokoomuksen ehdokkaat samastuivat lähes kokonaisuudessaan oikeistoon. Selvä oikeistopainotus leimasi myös RKP:n ehdokkaita, joista kuitenkin runsas kolmannes halusi asemoitua poliittisen perusulottuvuuden keskikohtaan.

Valtaosa Suomen keskustan ehdokkaista asemoitui ideologisen perusulottuvuuden keskikohtaan. Kun kuitenkin kaksi viidestä puolueen ehdokkaasta katsoi kuuluvansa poliittiseen oikeistoon, voi keskustaa ehdokkaiden henkilökohtaisen identifikaation perusteella luonnehtia keskusta-oikeistolaiseksi puolueeksi. Tasaisimmin oikeisto–vasemmisto-skaalalle sijoittuvat vihreiden ehdokkaat. Puolueen ehdokkaiden painopiste nojaa kuitenkin siinä määrin vasemmalle, että sen luonnehdinta mieluummin keskustavasemmistolaiseksi kuin keskustaoikeistolaiseksi näyttäisi oikeutetulta.

Vertailu vuoden 1996 ehdokkaiden ideologiseen samastumiseen osoittaa pitkälle ulottuvaa kokonaisprofiilin vakiintuneisuutta. Kuitenkin keskustan ja vihreiden kohdalla näyttää tapahtuneen satunnaisuutta suurempaa ideologista liikkumista. Kustantun osalta suunta on vienyt oikealta keskelle. Vastaavasti vihreiden sympatiat ovat kulkeneet keskeltä vasemmalle. Kaiken kaikkiaan kunnallisvaali-ehdokkaiksi asetunut puolueiden paikalliseliitti näyttää varsin hyvin “tietävän paikkansa” perinteisellä ideologisella ulottuvuudella. Vastaava havainto oli tehtävissä myös vaalikautta aikaisemmin (Kuitunen 1999a, 38–41). Tämän voi odottaa helpottavan myös äänestäjien perusvalintoja, vaikka puolueiden käytännön poliittiset valinnat vievätkin osittain pohjaa aatteelliselta puhdaspiirteisyydeltä.

Missä määrin kolmannen vuosituhannen alun äänestäjät mieltävät tämän perinteisen ulottuvuuden omalla kohdallaan ja missä määrin se ohjaa heidän äänestysvalintojaan? Voidaan myös kysyä, kuinka syvästi tämä yhä abstraktimmaksi muodostunut jaottelu on kytköksissä puolueita koskeviin äänestysvalintoihin. Kansalaisten yhä suurimittaisempi irtautuminen puolueista ja siirtyminen puolueetta vaihtavien liikkuvien äänestäjien rintamaan on tullut esille useissa äänestysvalintoja koskevissa tutkimuksissa. Ilmiö on ollut analyysin kohteena myös KuntaSuomi-tutkimuksissa. Puolueiden pysyväisluontoisesta kannattajuudesta luopuneiden liikkuvien äänestäjien osuudet ovat kohonneet sekä vuonna 1996 että vuonna 2000 29 %:iin (Mäki-Lohiluoma 1998, 46–47, Helander & Pekola-Sjöblom & Sjöblom 2002, 32–33).

Arvioitaessa ehdokkaiden ja äänestäjien välistä mielipide-edustavuutta vasemmisto–oikeisto-ulottuvuutta käyttäen voidaan havaita, että valitsijain ja valittavien väliset mielipide-erot nousevat melko suuriksi. Suurin diskrepanssi koskee vasemmistoon samastumista. Joka kolmas ehdokas ilmoittaa edustavansa vasemmistolaisista näkemystä. Äänestäjistä vasemmistolaisiksi samastuu kuitenkin vain alle viidennes. Ehdokkaiden ja äänestäjien ideologisen samastumisen ero kuittauntuu kuitenkin lähes kokonaan siten, että äänestäjät ovat ehdokkaita useammin va-

linneet neutraalin, “keskustalaisen” vaihtoehdon. Oikeistosamastumisen osalta ehdokkaiden ja äänestäjien välinen ero on varsin pieni ja mielipide-edustavuus varsin korkea.

Tilannetta voinee lyhyesti kuvata toteamalla, että äänestäjät ovat ideologisesti keskihakuisempia kuin vastaavan puolueen ehdokkaat. Havainto koskee erityisesti vasemmiston puolueita, sosialidemokraatteja ja vasemmistoliittoa, joista vain viimeksi mainitun kannattajien enemmistö ilmoittautuu näkemyksellisesti vasemmistolaisiksi. Vihreiden kannattajissa on selvästi enemmän oikeistonäkemyksen omaavia ja vastaavasti vähemmän vasemmistoon samastuvia kuin puolueen ehdokkaissa. Kokoomuksen kannattajat ovat puolestaan jossain määrin keskihakuisempia kuin ehdokkaat. Selvästi korkea-asteisin ideologinen edustavuus vallitsee ruotsalaisen kansanpuolueen kohdalla.

Taulukko 2.3. Ehdokkaiden ja äänestäjien sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle vuoden 2000 kyselyjen (ehdokaskysely KUVA ja kuntalais-tutkimus KUTU) mukaan

	Ehdokkaat			Äänestäjät		
	Vas.	Neutr.	Oik.	Vas.	Neutr.	oik.
Kaikki	32	31	37	17	45	37
Miehet	34	30	36	19	44	38
Naiset	30	33	37	16	47	37
Naimisissa	30	32	38	17	45	39
Naimaton	33	30	38	17	50	33
Muu (leski, eronnut)	42	30	28	21	43	36
Suomenkieliset	33	31	37	28	46	36
Ruotsinkieliset	16	36	48	8	44	48
Kansakoulu/peruskoulu	45	30	25	21	47	32
Opistotaso	24	33	43	14	44	42
Ylempi korkeakoulututk.	27	29	44	14	31	55
Johtava asema	18	28	54	11	27	62
Ylempi toimihenkilö	28	27	45	12	32	56
Alempi toimihenkilö	35	33	33	18	44	38
Työntekijä	50	30	20	20	54	26
Yrittäjä	17	27	56	9	39	52
Maatalousyrittäjä	3	45	52	5	44	51
Opiskelija	30	32	38	14	51	35
Hoitaa kotia/lapsia	20	44	36	15	50	35
Työtön	41	37	22	22	55	23
Eläkeläinen	37	30	33	21	41	38

Kaiken kaikkiaan aineistoissa tulee näkyviin se seikka, että ehdokkaat ovat ideologisesti puhtasoppisempia kuin äänestäjät, joilla on puoluetoimintaan aktiivisesti osallistuviin ehdokkaihin ja edustajiin verrattuna taipumus kutistaa ideologista perusulottuvuutta kummastakin päästään. Vastaavanlaisiin havaintoihin on päädytty myös tutkittaessa valittujen edustajien ja äänestäjien mielipidevastavuutta (ks. esimerkiksi Holmberg & Esaiasson 1988).

Kun otetaan huomioon edellä todettu äänestäjien keskihakuisuus ja ehdokkaiden heihin nähden vahvempi ideologisuus ja erityisesti vasemmistolaisempi samastuminen, tuovat sosiodemografiset taustatekijät verraten vähän yllätyksellisyttä ehdokkaiden ja äänestäjien sijoittumisessa poliittisen perusulottuvuuden osalta. Demografisten muuttujien osalta ehkä kiintoisinta on, että varsinkin ehdokkaissa mutta myös äänestäjien leirissä leskien ja eronneiden joukossa on etenkin naimisissa olevia enemmän vasemmistoon samastuvia.

Tässäkin tapauksessa niin sanottu hyväosaisten muotokuva – korkea koulutus ja korkea ammattiasema – selittää varsin pitkälle ideologista samastumista. Merkille pantava seikka on, että korkeasti koulutetut, mutta varsinkin johtavassa asemassa olevat sekä ylemmät toimihenkilöt ovat äänestäjinä selkeästi oikeistolaisempia kuin vastaavassa asemassa olevat ehdokkaat. Merkille pantava havainto on myös, että työläistäustaisista äänestäjistä useammat kuin vastaavan taustan omaavista ehdokkaista samastuvat ideologiseen oikeistoon.

Taulukko 2.4. Ehdokkaiden ja äänestäjien sijoittuminen asenneasteikolla kova–pehmeä muutamien taustaominaisuuksien valossa (%)

	Ehdokkaat			Äänestäjät		
	Kova	Neutr.	Pehmeä	Kova	Neutr.	Pehmeä
Kaikki	14	39	47	9	45	46
Miehet	18	44	38	14	50	37
Naiset	7	33	60	6	41	53
Kansa/peruskoulu	16	47	37	9	47	44
Opistotaso	11	37	52	8	41	51
Yl. korkeakoulu	11	33	56	13	34	53
Vas	22	37	41	16	39	45
SDP	12	41	48	9	47	45
Vihr	6	22	72	7	29	65
Kesk	11	50	39	8	43	50
RKP	15	38	46	9	44	48
Kok	17	37	46	13	38	50

Poliittis-ideologisen dimension ohella ehdokkaita pyydettiin sijoittamaan itsensä myös yksilöllisempää asennoitumista kuvaavalle kova-pehmeäulottuvuudelle.

Psykologisia persoonallisuusluokituksia varten alunperin kehitelty pehmeäluontoisuus–kovaaluontoisuus-ulottuvuuden on havaittu toimivan myös eriteltäessä ihmisten asennoitumista poliittis-yhteiskunnallisissa yhteyksissä. Tämän ulottuvuuden on katsottu korreloivan muun muassa materialismi–postmaterialismi- tai talous–sosiaalinen-dimensioiden kanssa siten, että pehmeä asennoituminen on yhteydessä postmaterialistisiin ja sosiaalisuutta korostaviin arvoihin.

Vuoden 2000 kunnallisvaaliehdokkaat samastuvat selvästi kova–pehmeä-ulottuvuuden pehmeälle puolelle. Tältä osin ehdokasgalleria on varsin samanlainen kuin vaalikautta aikaisemminkin, jolloin yhtä monet sijoittivat itsensä skaalan pehmo-päähän (Kuitunen 1999a, 41)

Tarkasteltavat taustamuuttajat selittävät melko voimakkaasti ehdokkaiden asemoitumista kova–pehmeä-ulottuvuudelle. Kova–pehmeä-vastakkaisuus on käydyssä keskustelussa ehkä selvimmin liitetty sukupuolten välisiin asennoitumiseroihin. Naisten on katsottu edustavan politiikassa pehmeää asennoitumista ja kiinnostusta sellaisia poliittisia tehtäväalueita kohtaan, jotka liittyvät pehmeiksi miellettyihin kysymyksiin, kuten perhe- ja yleensä sosiaalipolitiikkaan.

Odotusten mukaisesti naiset sijoittavat itsensä miehiä tilastollisesti erittäin merkittävässä määrin useammin pehmeään päähän. Samastuminen heijastaa tässä kohden erittäin hyvin yleistä käsitystä siitä, että naiset myös poliitikkoina haluavat edustaa pehmeitä arvoja. Koulutus vaikuttaa siten, että perustason koulutuksen saaneissa on korkeasti koulutettuihin verrattuna selvästi vähemmän pehmeiden arvojen kannattajia.

Puolueittainen tarkastelu osoittaa puolestaan, että vihreissä on ylivoimaisesti eniten pehmeiden arvojen kannattajia. Kovien arvojen tukijoita puolestaan on suhteellisesti eniten vasemmistoliiton ehdokkaissa. Muiden puolueiden kandidaatit sijoittuvat näiden välille.

Ehdokkaiden sijoittuminen kova–pehmeä-ulottuvuudelle vastaa karkeasti äänestäjien vastaavia profiileja. Sukupuolen kohdalla yhdenmukaisuus on varsin suurta. Koulutuksen osaltakin profiilien yhdensuuntaisuus on ilmeinen lukuun ottamatta sitä, että äänestäjäkunnan pitkälle koulutetuissa kovien arvojen kannattajia on enemmän kuin peruskoulutuksen saaneissa. Äänestäjien ja ehdokkaiden puolueprofiilit ovat nekin varsin pitkälle yhdensuuntaiset vasemmistoliiton ja kokoomuksen kannattajien ollessa kovalinjaisimpia kun taas pehmeät arvot saavat vihreiden äänestäjäkunnassa selvästi korkeamman tuen kuin toisten puolueiden vastaavasti.

2.3 Valitut – valitsematta jääneet

Suomalaisen yhdistetyn puolue- ja henkilövaalin kaksi suurta lopputuloksen kannalta kiinnostavaa kysymystä kunnallisvaalien osalta ovat: mitkä puolueet voittivat ja ketkä tulivat valituiksi valtuustoihin. Tässä yhteydessä analysoidaan vaaleja viimeksi mainitusta näkökulmasta.

Vaikka demokratia edellyttää, että kaikki ehdokkaat ovat äänestyksen alkaessa samalla lähtöviivalla, tiedossa on, ettei lähtöasetelma ole näin tasa-arvoinen ja avoin kuin hyvin periaatteellisessa mielessä. Tosiasia on, että todennäköisyys tulla valituksi on joidenkin ehdokkaiden osalta olennaisen paljon todennäköisempää kuin toisten.

Vaalitutkimukset osoittavat, että tältä osin yksi muuttuja on selvästi selitysvoimaisempi kuin kaikki muut. Istuva valtuutettu on valtuuston ulkopuolisiin nähden aina edullisemmassa asemassa. Istuva korjaa potin. Havainto koskee jokseenkin universaalilla tavalla kaikkia hallinnan eri tasoilla toimitettavia vapaita vaaleja (ks. esimerkiksi Valen & Narud & Skare 2002, 202–203, kunnallisvaalien osalta ks. esimerkiksi Kuitunen 1999f, Pikkala 1998, 24–25). Tämä tarkoittaa, että jatkuvuus, kokemus ja sen tuoma asiantuntemus ovat erittäin tärkeitä kansalaisten äänestysratkaisuihin vaikuttavia tekijöitä siitäkin huolimatta, etteivät äänestäjät perustele tekemiään henkilövalintoja läheskään aina juuri näillä tekijöillä (Pesonen & Sänkiaho & Borg 1993, 371–379).

Tässäkin tapauksessa sisälläolo valtuustossa selittää ylivoimaisesti parhaiten valituksi tuloa. Poliittisen jatkuvuuden ja samalla poliittisen ammattilaistumisen selitysvoimasta kertoo parhaiten se, että peräti kolme neljästä ehdolle asettuneesta valtuutetusta tuli valituksi uudelleen. Tässä yhteydessä ei ollut mahdollista täsmällisemmin taustoittaa sitä, millaisissa olosuhteissa mandaattinsa jatkamiseen tähtäävät valtuutetut ovat epäonnistuneet tavoitteissaan. Ainakin osalla mahdollisuuden paikan uudistamiseen on estänyt se, että puolue on menettänyt kannatusosuuttaan niin paljon, että on menettänyt paikan kilpailevalle puolueelle.

Tässä tutkimuksessa istuvien valtuutettujen osuus näyttää selvästi ylimitoituneelta, jos sitä verrataan istuvien jatkamisosuuteen koko maan osalta. Kuntaliiton keräämien tietojen (http://www.kuntaliitto.fi/tilastot/vaalit/valt_2001.htm) mukaan vuoden 2000 vaaleissa valituiksi tulleiden istuvien valtuutettujen osuus oli 58 %. Näiden lisäksi 4 % valituiksi tulleista oli toiminut valtuutettuina joskus aikaisemmin. Valtuustojen koostumus on 1980-luvun alusta lähtien uusiutunut vaaleittain 38–45 %. Tämä tarkoittaa, että keskimäärin noin kaksi viidennestä valituista ei ole ollut mukana edellisessä valtuustossa (Pikkala 1998, 20–21).

Muista taustaominaisuuksista sukupuoli ei selitä valituksi tuloa käytännöllisesti katsoen lainkaan. Perhesuhteet sitä vastoin ovat selvässä yhteydessä valituksi tuloon. Naimisissa olevien ehdokkaiden läpimeno valtuustoon on olennaisesti tavanomaisempaa kuin naimattomien, leskien ja eronneiden. Ikäryhmistä keski-ikäisille valtuustopaikka heltiää helpoimmin läpimenon heikentyessä ikäulottuvuudella varttuneista keski-ikäisistä vanhimpia ja nuorimpia ehdokasryhmiä kohden.

Koulutustason korkeus edistää valtuustoon pääsyä melko suoraviivaisesti. Samoin tekee myös ammattiasema, joskaan ei aivan yksiselkoisella tavalla. Johtavassa asemassa olevat ja ylemmät toimihenkilöt läpäisevät valintaseulan alempia toimihenkilöitä ja työntekijöitä todennäköisemmin. Merkille voidaan panna maatalousyrittäjien kaikkia muita ammattiryhmiä selvästi korkeampi läpäisyosuus.

Vastakkaista päätä edustavat työttömät ja opiskelijat hyvin matalilla valintaosuksillaan.

Ongelmalliseksi koettu kunnan palkollisten osallistuminen luottamushenkilöinä kuntien hallintotoimintaan ei valtuustovaalien osalta vaikuta problemaattiselta. Kuntaan virka- tai työsuhteessa olevat eivät läpäise kansalaisten valintaporttia sen herkemmin kuin muidenkaan työnantajien palveluksessa olevat. Kuntaehdokkaat tulevat tosin valituiksi hieman helpommin kuin työelämän ulkopuoliset tai yksityisten yritysten palveluksessa olevat. Yrittäjäehdokkaat läpäisevät kuitenkin vielä kuntapalkollisiakin helpommin valintaseulan.

2.4 Menneet ja tulleet valtuutetut

Istuvien valtuutettujen uudelleen valinnan ohella demokraattisen valintaprosessin kannalta mielenkiintoa on erityisesti kahdella ryhmällä, yhtäältä valitsematta jääneillä istuvilla valtuutetuilla ja toisaalta valtuuston ulkopuolelta siihen valituilla. Ensiksi mainittu kuvaa lähinnä kunnallispoliittista auringonlaskun ryhmää. Viimeksi mainittu taas ilmaisee mahdollisuusrakennetta valtuustoon pääsyn kannalta. Näitä ryhmiä lähestyttiin tässä yhteydessä erittelemällä valintahetkellä valtuustossa istuneita, joiden äänimäärät eivät ylänneet valtuustopaikkaan sekä uusina valtuustoon nousseita henkilöitä. Huomattava on, ettei viimeksi mainittu ryhmä koostu vain ”tuoreista”, ensi kerran valituiksi tulleista vaan kattaa myös uudelleen yrittäviä kunnallispolitiikan konkareita. Suurin osa siihen kuuluvista on toiminut aikaisemmin valtuutettuina tai muissa kunnallisissa luottamustehtävissä.

Valitsematta jääneiden osalta luvut kertovat ensinnäkin sen, että valtuustossa olevien seniorikansalaisten mahdollisuudet uusien mandaattinsa ovat muita ikäryhmiä heikommat. Vaikeasti selitettävissä oleva havainto on sitä vastoin se, että myös ikäulottuvuuden nuorimmilla valtuutetuilla oli ainakin tässä tarkastelluissa vaaleissa vaikeuksia jatkaa valtuustouralla. Missä määrin viimeksi mainittu havainto on selitettävissä nuorten toisia ikäryhmiä alhaisemmalla vaaliosallistumisella jää tässä yhteydessä todentamatta; mahdollista kuitenkin on, että nuorten ikäluokkien irtautuminen politiikasta ja sitä kuvastava äänestysaktiivisuuden jatkuva lasku alkaa vaikeuttaa ikäryhmään kuuluvien jatkamista luottamustehtävissä.

Ammattiryhmien osalta valitsematta jäämisen hajonta on erittäin suuri. Mielenkiintoista on, että maatalousyrittäjällä, joka on valittu valtuustoon, näyttää ainakin tämän aineiston perusteella olevan lähes pysyvä paikka siinä. Muilta osin ammattirakenne heijastaa jälleen kerran hyväosaisuutta myös valtuustopaikan säilyttämisen osalta. Miltei joka toinen työtön on yrityksestään huolimatta menettänyt vaalin tuloksena luottamuspaikkansa valtuustossa. Myös eläkeläisen valtuustopaikka on tavallista useammin vaaravyöhykkeessä.

Työnantajataustan mukaan tarkastellen työelämän ulkopuoliset, ennen muuta siis eläkeläiset, jäävät keskimäärää herkemmin valitsematta. Tavanomaista herkemmin menettävät mandaattinsa myös yrityksen palveluksessa olevat palkolli-

set, kun taas omassa yrityksessään ja järjestöissä toimivat säilyttävät varsin hyvin paikkansa.

Taulukko 2.5. Valitsematta jääneet valtuutetut ja valtuuston ulkopuolelta siihen nousseet (%)

	Valitsematta jääneet istuvat	Ulkopuolelta valtuustoon nousseet
Kaikki	25	15
Miehet	26	15
Naiset	23	16
–35 v.	33	18
35–44 v.	22	18
45–54 v.	23	16
55–64 v.	24	11
65– v.	39	9
Kansa/peruskoulu	30	11
Opisto	25	17
Yl. korkeakoulututk.	23	19
Johtava asema	20	18
Yl.toimihenkilö	23	19
Al. toimihenkilö	25	14
Työntekijä	23	17
Yrittäjä	26	18
Maatalousyrittäjä	12	28
Opiskelija	33	8
Hoitaa kotia	25	23
Työtön	48	7
Eläkeläinen	37	10
Kunta/kuntayhtymä	24	20
Valtio	17	15
Järjestö	16	17
Yritys	31	14
Oma yritys	16	20
Ei työelämässä	38	10
Kunnassa syntyneet	21	20
Muualla syntyneet	28	13
N= 3384–3388		

Mitkä taustaominaisuudet avaavat parhaiten tietä valtuustopaikan saavuttamiselle ja siten demokratian kannalta välttämättömän vaihtuvuuden aikaansaamiselle?

Ikätekijän osalta ei sellaisenaan ole odottamatonta, että seniorikansalaisten pääsy valtuustoon on kiven takana. Kun kuitenkin otetaan huomioon, että laaja ikäihmisten joukko on äänestäjänä hyvin aktiivinen, eivät etenkaan “uudet” senioriehdokkaat näytä saavan kovinkaan suurta osuutta ikäryhmänsä äänistä.

Koulutustason merkitys näyttäytyy jokseenkin selkeänä. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden läpäisymahdollisuudet ovat jonkin verran paremmat kuin opistotasaisen koulutuksen saaneilla ja selvästi paremmat kuin peruskoulutuksen saaneilla.

Ammattiaseman mukaan tarkastellen heikoimmilla ovat työttömät ja opiskelijat eläkeläisten ohella. Merkille voidaan panna maatalousyrittäjien helpolta näytävä nousu valtuustoon. Missä määrin se perustuu tietynlaiseen kiintiöön ammattiryhmän paikallisten jäsenten keskuudessa ja verkottuneen “porukan päätökseen” siitä, kenet kulloinkin valitaan uutena valtuustoon. Perin harvojen istuvien maatalousyrittäjien jääminen valitsematta ja vastaavasti uusina valtuustoon valittujen suuret osuudet viittaavat tällaisen ammattiryhmän sisäisen mandatoinnin olemassaoloon.

3. Organisaatio-osallistumisella hankitut voimavarat: millä resursseilla valtaan?

3.1 Kunnallispoliittinen kokemus voimavarana

Nousu paikallispolitiikan eliittikerrokseen tapahtuu verraten harvoin ilman jonkinlaista noviisi- tai kisälliaikaa hierarkian alemmilla porrastasoilla. Varsinkin varhemmin puolueiden voimakas ote luottamushenkilöistä edellytti merkittäviin kunnallispoliittisiin asemiin pyrkivältä harjaantumista ja kouliintumista puolue- ja muissa järjestötehtävissä. Puolueiden kontrolloivan otteen osittainen kirpoaminen on kuitenkin aiheuttanut sen, ettei kohoaminen ylimpiinkään kunnallisiin valta-asemiin väistämättä edellytä pitkän kaavan mukaista toimimista puolue- ja muissa järjestötehtävissä. Kuitenkin kuntalaiset arvostavat politiikassa ja valtuustotyössä hankittua kokemusta hyvän valtuutetun ominaisuutena verraten korkealle (Kansalaismielipide ja kunnat 1996, 90).

Missä määrin valtuustopaikkaa vuoden 2000 kunnallisvaaleissa tavoittelevilla ehdokkailla on ollut kokemusta kunnallisissa luottamustehtävissä asettuessaan ehdokkaiksi? Vajaa kolmannes (31 %) vastanneista ehdokkaista ilmoitti, ettei heillä ole lainkaan aikaisempaa kokemusta valtuustotyöstä. Valtuustossa istuneista kaksi viidennestä oli ollut mukana vain vaalikauden. Vastaavasti varsin kokeneita, vähintään neljä kautta istuneita, heistä oli runsas viidennes.

Tutkimushetkellä, siis vuoden 2000 syksyllä, joka neljäs ehdokas istui valtuustossa tavoitellen jatkopaikkaa. Näiden lisäksi 37 % oli mukana jossakin muussa kunnallisessa luottamustehtävässä. Näistä taas enin osa oli mukana lautakunnissa, vain ani harva kunnanhallituksessa. Tämä vaikuttaa luonnolliselta, kun otetaan huomioon, että puolueet pyrkivät nostamaan uusia valtuustorekryyttejä sellaisista henkilöistä, jotka ovat hankkineet kunnallispoliittista kokemusta juuri lautakunnissa.

Lähes kaksi viidennestä ehdolle asettuneista tuli kokonaan kunnallisen toiminnan ulkopuolelta. Osuutta voidaan pitää melko korkeana ja osoituksena siitä, että valtuustoehdokkaita rekrytoidessaan puolueet joutuvat verraten suurimittaisesti turvautumaan myös henkilöihin, jotka eivät edellisen kauden aikana ole olleet mukana kunnalliselämässä. Kunnallisen luottamushenkilöpoolin ulkopuolisia ehdokkaita analysoidessa kiinnittyy huomio erityisesti siihen, että heissä on keskimäärää enemmän eläkeläisiä ja ikääntyneitä. Tämä viittaa siihen, että puolueet ovat onnistuneet hankkimaan listoilleen niitä tasapainottaviksi täyte-ehdokkaiksi juuri ikäihmisiä.

Taulukko 3.1. Aikaisempien ehdokkuuksien ja valtuustokausien määrä muutamien taustamuuttujien mukaan (%)

	Ehdokkuudet			Valtuustokaudet		
	Ei yhtään	Yksi	Kaksi tai useampia	Ei yhtään	Yksi	Kaksi tai useampia
Kaikki	34	23	43	69	12	19
Kunnassa syntyneet	35	22	43	65	13	22
Muualta muuttaneet	34	23	43	72	12	16
<i>Asumisaika kunnassa:</i>						
Alle 10 v.	64	23	13	89	7	4
10–19 v.	40	28	32	77	13	10
Vähintään 20 v.	28	22	50	63	13	21
<5500 as.	32	34	36	61	16	23
5501–20000 as.	34	22	44	66	13	21
>20001 as.	36	23	41	74	10	16
Miehet	30	21	49	66	13	21
Naiset	41	25	34	73	12	15
N= 2476–3591						

Kunnallispoliittista kokemusta mitattiin myös aikaisempien ehdokkuuksien määrällä. Rungas kolmannes (35 %) oli kokonaan vailla kunnallisvaalien tuomaa kokemusta. Vajaa neljännes (23 %) oli ollut kerran ehdokkaana ja vajaa viidennes kaksi kertaa. Neljänneksellä ehdokkaista oli kokemusta vähintään kolmista vaaleista. Eniten vaalikokemusta omaavat olivat pyrkineet valtuustoon jo kymmenen kertaa. Kutakuinkin itsestään selvää on, että ikä on selvästi tärkein vaalikokemusta selittävä tekijä.

Varhemman kokemuksen lisäksi ehdokkailta tiedusteltiin heidän halukkuuttaan ottaa vastaan muita kunnallisia luottamustehtäviä: “Oletteko käytettävissä, kun uusi valtuusto valitsee jäseniä muihin kunnallisiin luottamuselimiin?”. Halukkuus kunnallishallinnon muihin tehtäviin osoittautui erittäin korkeaksi. Peräti 93 % ehdokkaista ilmaisi halunsa toimia valtuuston valitsemisessa luottamuselimisissä.

Merkille pantava seikka on, että valitsematta jääneet olivat jokseenkin yhtä halukkaita kuin valitutkin ottamaan vastaan muun kunnallisen luottamustehtävän.

Kysymys ei anna suoraa vastausta siihen, missä määrin valtuustoehdokkuutta pidetään osoituksena kiinnostuksesta muita kunnallisia luottamustehtäviä kohtaan. Ilmeistä on, että ehdokkuus vaaleissa on yksi merkittävä peruste valtuuston ulkopuolisen luottamushenkilöaseman saavuttamiselle.

Millaisiin luottamustehtäviin ehdokkaat ilmoittivat ensi sijassa pyrkivänsä? Valtuuston ulkopuolista luottamushenkilöelintä tiedusteltiin täsmennetyksi avovastauskysymyksellä “Jos olette käytettävissä, minkä luottamuselimen jäsenyys

Teitä kiinnostaa eniten?” Koska monet vastaajat ilmoittivat tavoittelevansa jäsenyyksiä useissa luottamushenkilöelimissä, ei vastauksia voitu luokitella yksiselitteisellä tavalla.

Odotetusti valtaosa viittasi johonkin kunnalliseen lautakuntaan. Lähes kaikkien listalla jokin lautakunta esiintyi yhtenä kiinnostuskohteena. Lautakunnista suosituin oli sosiaali- tai yhdistetty sosiaali- ja terveyslautakunta. Näihin pyrkijöitä oli noin neljännes vastanneista. Suhteellisen suurta halukkuutta esiintyi myös teknistä lautakuntaa kohtaan noin joka kymmenennen ilmoittaessa kiinnostuksensa sitä kohtaan. Useampi kuin joka kymmenes ehdokas ilmaisi halunsa päästä kunnanhallitukseen. Edellä mainittuihin verrattuna selvästi harvalukuisammaksi jäi se joukko, joka ilmaisi kiinnostuksensa kuntien välisiä toimielimiä kohtaan.

3.2 Puoluekytkennät: jäsenyys ja toimintaan osallistuminen

Valtuustoehdokkaiden puoluesitoutuneisuudessa näyttää tapahtuneen vuosien 1996 ja 2000 välisenä aikana muutoksia, joita on vaikea täsmällisesti kartoittaa. Kun vertailu kohdistetaan vain jäsenten ja ei-jäsenten osuuksiin, voidaan havaita, että puoluekiinnittyneisyys on jopa hieman vahvistunut neljän vuoden aikana; vuonna 1996 puolueisiin kuulumattomia oli 18 %, vuonna 2000 vastaavasti 15 % (vrt. Kuitunen 1999a, 36–37). Jos sitä vastoin verrataan puolueissa luottamustehtäviä hoitavien osuuksia vastaavina vuosina, on ero vastakkaisuuntaisesti huomattavan suuri. Kun 44 % ehdokkaista hoiti vuoden 1996 kyselyn mukaan jotakin puolueen luottamustehtävää (Kuitunen 1999b, 57), oli vastaava osuus vuoden 2000 vaaleissa enää vain 36 %.

Luottamustehtävien ”häviäminen” saattaa osittain selittyä käytetyn kysymysmuodon erilaisuudella, mutta ajatusta luottamustehtävien hoidon vähenemisestä ja siten puoluesidonnaisuuden heikkenemisestä ei sillä voi kokonaan sulkea pois. Joka tapauksessa vertailut 1980-luvun havaintoihin (ks. esimerkiksi Mielipiteiden sateenkaari 1999, 33–34) viittaavat siihen, että puolue-toiminta koetaan entistä vähemmän legitimiiksi. Samanaikaisesti vahva puoluekiinnittyneisyys on muuttunut heikoksi samastumiseksi eikä aktiivinen puolueorganisaation toimintaan osallistuminen ole siinä määrin välttämätöntä ehdokaslistalle pääsyn kannalta kuin se oli vielä pari vuosikymmentä varhemmin. Myös kuntabarometrin asiantuntijavastaajat vahvistavat osaltaan trendin jatkuvuutta katsomalla, että puolueiden paikallisjärjestöt menettävät tulevaisuudessa yhä enemmän asemiaan politiikan toimijoina (Kivelä 2000, 47–49). Toisaalta kuitenkin pitkän aikavälin seuranta osoittaa, että vieraantuminen puolueista on vähintäänkin pysähtynyt tai jopa hieman laskenut. Samalla puoluekriittisyys vastaavasti vähentynyt. Näin on havaittu tapahtuneen varsinkin nuorimpien ikäryhmien keskuudessa (Erilaisuuksien Suomi 2001, 36–38).

Taulukko 3.2. Puoluekytkennän vahvuus valtuustoehdokkailla vuonna 2000 muutamien taustaominaisuuksien mukaan (%)

	Asema suhteessa puolueeseen:		
	Ei-jäsen	Jäsen	Luottamustehtävä
Kaikki	15	49	36
Valittu valtuustoon	11	41	48
Ei valittu	16	53	31
< 5500 as.	17	46	36
5501–20000 as.	15	50	35
>20001 as.	13	50	37
Syntynyt kunnassa	14	50	36
Muuttanut muualta	15	49	36
–35 v.	18	61	22
35–44 v.	19	54	27
45–54 v.	14	47	40
55–64 v.	11	44	45
64– v.	13	42	46
Vas	21	43	37
SDP	11	50	39
Vihr	18	57	24
Perussuomalaiset	20	35	45
Kesk.	14	48	39
RKP	6	57	37
SKL	14	48	39
Kok	9	55	35
Muu	53	29	18
Mies	14	50	37
Nainen	16	49	35
Naimisissa	14	48	38
Naimaton	18	55	26
Muu	17	53	30
Kansakoulu/peruskoulu	15	46	39
Opisto	14	50	36
Yl. korkeakoulututk.	12	46	42
Suomenkielinen	15	49	36
Ruotsinkielinen	9	53	38
Johtava asema	10	50	39
Ylempi toimihenkilö	13	46	41
Alempi toimihenkilö	13	46	41
Työntekijä	18	50	33
Yrittäjä	15	51	35
Maatalousyrittäjä	5	59	36
Opiskelija	26	53	22
Kotia hoitava	18	64	18
Työtön	21	52	27
Eläkeläinen	12	46	42
N= 3462–3520			

Demografisista taustatekijöistä mielenkiintoa herättää se, että korkea koulutustaso ennakoii vahvempaa puoluekiinnittymistä kuin matalampi koulutus. Naimisissa olevat keski-ikäiset ylittäneet miehet ovat vahvimmin kiinni puolueissa ja ehdokkuuden saavuttaminen on heille muita todennäköisempää. Havainto vahvistaa sitä useissa tutkimuksissa esiin tullutta seikkaa, että varsinkin 1990-luvulla juuri keski-ikäiset, naimisissa olevat miehet ovat olleet voimakkaimmin yliedustautunut ryhmä sekä kuntien valtuustoissa että myös eduskunnassa (ks. esimerkiksi Borg 1998, 30–59).

Ammattiasema heijastelee pitkälle erilaista suhtautumista puolue toimintaan ja sitoutumista puolueisiin. Selvästi vahvinta puoluesamastuminen on maatalousyrittäjillä, joista ainoastaan joka kahdeskymmenes ei kuulu puolueeseen. Ammattiryhmän puolueliityntä vaikuttaa kuitenkin rutiininomaiselta, sillä puolueen luottamustehtävissä maatalousyrittäjien osuus vastaa koko aineiston keskimäärää. Kaiken kaikkiaan maatalousyrittäjäväestö, joka varhemmin on muodostanut Suomen keskustan ydinkannatusryhmän, on siis edelleenkin vahvasti mukana puolueen toiminnassa.

Ehdokkaiksi valitut kotiäidit ovat puoluekiinnittyneitä, mutta vain viidennes heistä hoitaa puolueen luottamustehtävää. Kotia hoitavien ryhmä on myös kooltaan siksi pieni, että sitä koskevat havainnot ovat toisiin ammattiryhmiin verrattuna epävarmempia. Verraten vähäisessä määrin aktiivisesti puolue toimintaan osallistuvia ovat myös opiskelijat ja työttömät. Eläkeläisten profiiliin liittyy verraten korkea-asteinen jäsenliityntä, mutta myös aktiivinen osallistuminen puolueen luottamustehtävien hoitoon.

Vuoden 2000 kunnallisvaalien ehdokkaista 85 % kuului jäsenenä puolueeseen. Luku on hivenen korkeampi kuin neljä vuotta aikaisemmin (82%) tehdyssä vastaavassa tutkimuksessa (Kuitunen 1999a, 37). Aineistossa toistuu sama selkeä tulos kuin vaalikautta aikaisemminkin; puoluejäsenyys auttaa valituksi tulossa. Erityisen selvä on tulos, että puolueen luottamustehtävän hoito kantaa ehdokasta valtuustoon. On kuitenkin huomattava, että valituksi tulo korreloi voimakkaasti iän ja poliittisen kokemuksen kanssa; puoluekonkarit ovat lähimpänä valtuuston ovea puoluekiinnittymisen voimakkuudesta huolimatta.

Puolueittaiset erot ehdokkaiden muodollisen puoluejäsenyyden osalta ovat varsin suuret. Hieman yllättävältä tuntuu, että vasemmistoliiton ehdokkaissa on muita suurempi osuus ei-jäseniä, ovathan puolueen edeltäjät edustaneet perinteisesti varsin voimakasta ideologista ja organisatorista puoluesitoutumista. Vertailun vuoksi todettakoon, että vielä vuonna 1995 kautensa päättäneiden KuntaSuomi-kuntien luottamushenkilöiden puoluekytkennät olivat vasemmistoliiton ja SDP:n luottamushenkilöillä muiden puolueiden vastaavia vahvemmat (Pikkala 1997a, 28–29).

Suhteellisen paljon sitoutumattomia on myös vihreiden listoilla, joilla vaalikautta aikaisemminkin oli mukana selvästi eniten ei-jäseniä (ks. Kuitunen 1999a). Perinteisten porvarillisten puolueiden, RKP:n ja kokoomuksen, kohdalla sitoutumattomien osuus jää pienimmäksi, kun taas keskustan ehdokasjoukossa sitoutumattomien osuus on verraten suuri. Kun otetaan huomioon, että Suomen keskusta

on organisaationsa laajuuden puolesta maan selvästi suurin puolue, vaikuttaa sitoutumattomien suuri osuus puolueen kunnallisvaaliehdokkaissa jonkin verran hämmentävältä. Havainto selittyy ainakin osittain sillä, että puolueen ehdokasasettelun painopiste sijoittuu maaseudun pieniin kuntiin, joissa ehdokkuuden tavoittelu on keskimäärää laimeampaa ja ehdokkaita joudutaan etsimään tavanomaista enemmän myös puolue toimintaan sitoutumattomista henkilöistä.

Perinteiset joukkopuolueet, jota tyyppiä meillä ovat edustaneet vasemmiston puolueet ja keskusta, eivät tämän aineiston perusteella enää näytä poikkeavan ainakaan olennaisesti rekrytointikanavina toisista pitkään toimineista puolueista. Puolueluottamustehtäviä hoitavien ehdokkaiden osuus onkin vaalikauden aikana laskenut voimakkaimmin vasemmistopuolueiden ja keskustan osalta. Havainnon voinee tulkita siten, että perinteisesti selvintä joukkopuolue tyyppiä edustaneet puolueet ovat olleet pakotettuja muuttamaan strategioitaan vaalipuolueiden suuntaan voidakseen säilyttää asemansa valtamarkkinoilla. Yhtenä keinona vaalime- nestyksen hankkimiseksi näyttäisi olleen puolueroolin liudentaminen muunlais- ten pätevyystekijöiden hyväksi.

Ryhmä “muu” koostuu kahdesta osasta. Yhtäältä siihen kuuluvat pienimpien puolueiden, toisaalta valitsijayhdistysten ehdokkaat. Viimemainittu seikka selit- tää sen, että puoluejäsenyyttä vailla olevien osuus nousee tässä ryhmässä kor- keaksi.

Kuntakokoluokittainen tarkastelu osoittaa, että ehdokkaiden puoluesitoutu- neisuus lisääntyy kuntakoon kasvaessa. Kokoluokkien väliset erot eivät kuiten- kaan ole kovin suuria. Havainto viittaa kuitenkin siihen suuntaan, että virallis- luontoinen puolue toiminta on jossain määrin vilkkaampaa suurissa kuin pienissä kunnissa ja kilpailu ehdokaspaikoista on vastaavasti kovempaa.

Vaikka on selvää, että muodollinen jäsenyys ja osallistuminen puolueen toi- mintaan käyvät pitkälti käsi kädessä, eivät kaikki jäsenet välttämättä osallistu puo- lue toimintaan. Ilmeistä on myös, ettei kaikilta puolue toimintaan osallistuvilta edel- lytetä edes muodollista jäsenyyttä puolueessa. Vaikka kunnallispoliittinen vaikut- taminen näyttäisi siirtyneen valtiotasoa seuraten puoluejärjestöistä usein moni- puolueisille valtuustoryhmille, ei puolueiden merkitys politiikan kanavana ole jää- nyt syrjään.

Kun valtuustoehdokkailta tiedusteltiin, olivatko he käyttäneet puoluekanavaa vaikuttaakseen kunnallisiin päätöksiin, ilmoitti runsas neljännes puolueisiin kuu- lumattomistakin pyrkineensä vaikuttamaan osallistumalla puolue toimintaan. Puo- lueiden rivijäsenistä puoluekanavaa oli käyttänyt vaikuttamispyrkimyksiinsä kol- me neljäsosa kun taas käytännöllisesti katsoen kaikki luottamustehtäviä hoita- neet olivat pyrkineet vaikuttavasti osallistumaan puoluekanavan kautta. Tämä osoit- taa, että vaikka organisatorista irtautumista puolueista onkin tapahtunut, on puo- lueilla edelleenkin keskeinen merkitys kunnallispolitiikan toimijoina. Ilmeistä on, että puoluetunnukset syrjään heittäminen ja epäpoliittisuuden lipun alla vaaleissa esiintyminen on ehdokkaan kannalta funktionaalista melko vahvasti puoluevas- taisessa poliittisessä ilmapiirissä toimittaessa.

Kuntakokoluokittainen erittely osoittaa, että suurissa kunnissa puoluetietä pyritään käyttämään vaikuttamiskanavana useammin hyväksi kuin pienissä kunnissa. Puoluesamastumisen voimakkuus suurissa kunnissa viittaa siihen, että asioiden valmistelu niissä tapahtuu pieniä kuntia jossain määrin enemmän puolueiden kunnallisjärjestöissä.

3.3 Järjestölliset voimavarat

Yhtenä tärkeimmistä osallistumis- ja vaikuttamisvoimavaroista on pidetty järjestötoimintaan osallistumista. Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana järjestöosallistumisen merkitystä niin yksilöiden kuin alueyhteisöjenkin kannalta on lähestytty sosiaalisen pääoman käsitteen kautta. Vaikka sosiaalinen pääoma on käsitteenä hyvin monimuotoinen ja monista selkeyttävistä täsmennyksistä huolimatta edelleen myös kiistanalainen (Ilmonen 2000), on sillä havaittu olevan kantavuutta selitettäessä niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin menestystä (Putnam 2000, Ruuskanen 2002, Sinkkonen-Tolppi 2002).

Yhtenä yleisimpänä sosiaalisen pääoman mittarina on käytetty kansalaisten järjestöliityntää. Martti Siisiäinen (2000) pitää yhdistyskykyjen merkitystä hyvin tärkeänä elementtinä sosiaalisen pääoman tuottamisessa. Tämä oikeuttaa puhumaan järjestöpääomasta sosiaalisen pääoman erityisenä muotona. Järjestöliitynnällä ja sitä kautta tapahtuvalla verkottumisella on katsottu olevan luottamusta, keskinäistä solidaarisuutta, vastavuoroisuutta ja yhteistoimintaa voimistavia piirteitä. Ehdokasrekrytoitumisen näkökulmasta keskeinen kysymys on asianomaisen kuulumisen yhdistyksiin ja aktiivinen toiminta niissä.

Empiiriset havainnot paikallisyhdistysten ja kunnallispoliitikkojen suhteista osoittavat, että kytkökset niiden kesken ovat varsin vahvat. Luottamushenkilöillä oli vuoden 1995 VILU-kyselyn mukaan runsaasti jäsenyyksiä ja luottamushenkilöasemia eri alojen paikallisyhdistyksissä. Seuraavan vuoden järjestökysely osoitti, että yhdistysten ja kunnallisen luottamushenkilöstön välinen henkilöunioni oli varsin kiinteä. Useammalla kuin joka toisella yhdistyksellä oli suora yhteys omasta luottamushenkilöjohdostaan kunnan luottamuselimiin ja joka neljännellä myös kunnan valtuustoon (Helander & Pikkala 1999, 48–53). Kuitenkin vain joka seitsemäs yhdistys osallistui oman ilmoituksensa mukaan vaalityöhön tukemalla jäsentensä tai muiden henkilöiden kampanjointia (Kuitunen 1999e, 75).

Järjestökiinnittymisen on havaittu olevan vahvasti yhteydessä poliittiseen ja yleensäkin yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen (Helander 2002). Vuoden 2000 kuntalaistutkimuksessa havaittiin, että järjestöjäsenyyksien määrä oli suoraviivaisessa ja vahvassa yhteydessä kansalaisten poliittiseen osallistumiseen ja pätevyyden tunteeseen. Tämän perusteella on odotettavissa, että ehdokkaiden käytettävissä oleva järjestöpääoma vahvistaa myös sitä omaavien aktiivisuutta osallistua kunnallisten asioiden hoitoon ja voimistaa poliittisen luottamuksen syntymistä ehdokkaan ja kuntalaisten välillä.

Järjestöliityntää ja sen vahvuutta kartoitettiin ehdokkaille esitetyllä kysymyksellä “Oletteko jäsen joissakin seuraavissa yhdistyksissä/järjestöissä ja jos olette, niin miten aktiivisesti osallistutte ko. yhdistyksen/järjestön toimintaan?”. Vastausvaihtoehtoina olivat “En ole jäsen/Olen jäsen, mutta osallistun harvoin/Olen jäsen, osallistun aktiivisesti”.

Taulukko 3.3. Vuoden 2000 kunnallisvaaliehdokkaiden jäsenyys ja aktiivisuus eri alojen paikallisyhdistyksissä (%). (Aktiivijäsenyyden mukainen suurusjärjestys).

	Ei jäsen	Passiivi-jäsen	Aktiivi-jäsen
Ammattiyhdistys	33	42	26
Liikunta- tai urheiluseura	54	23	23
Vapaaehtoisjärjestö	62	21	17
Kylä- tai kaupunginosayhdistys	73	13	14
Kulttuurijärjestö	74	13	13
Tuottaja- tai yrittäjäjärjestö	79	13	9
Asukasyhdistys	86	7	8
Nuoriso- tai opiskelijajärjestö	86	7	7
Maanpuolustusjärjestö	81	14	6
Eläkeläisjärjestö	87	7	6
Ympäristöjärjestö	89	8	3
N= 2321–3591			

Kansalaisten osallistuminen yhdistystoimintaan on laajaa, sillä ainoastaan noin joka viides aikuiskansalainen ei viimeaikaisten tutkimushavaintojen mukaan kuulu lainkaan yhdistykseen (ks. Siisiäinen 2002, 104, Helander 2002, 105). Kun otetaan lisäksi huomioon, että järjestöliityntään merkitys kunnallisen päätöksenteon vaikutuskanavana on vahvistunut, muodostavat järjestöt vaaliehdokkaan kannalta tärkeän foorumin paitsi vaikuttaa tehtäviin kunnallispolitiikkaa koskeviin ratkaisuihin myös paikan tehdä itsensä tunnetuksi.

Ehdokkaiden jäsenliityntä on keskittynyt melko voimakkaasti tietyille järjestöaloille. Eniten jäsenyyksiä ehdokkailla on ammattiyhdistyksissä ja muissa ammatinharjoittamiseen liittyvissä organisaatioissa. Niihin kuuluu kaksi kolmesta ehdokkaasta. Toinen merkittävä järjestöala on liikunta. Paikalliseen urheiluseuraan ilmoitti kuuluvansa lähes joka toinen valtuustopaikan tavoittelija. Kun ammattijärjestöihin liittyminen on monille passiivista, merkitsee liikuntaseurojen jäsenyys puolestaan sitä, että yhdistyksessä myös toimitaan aktiivisesti. Erityisesti liikuntaseurat ja kylä/kaupunginosayhdistykset ovatkin tärkeitä paikallisen luottamuksen ja hyvinvoinnin turvaajia (Ilmonen 2002, 152).

Noin kaksi viidestä ehdokkaasta kuuluu vapaaehtoisjärjestöihin, jollaisiksi tässä on tulkittu laajasti erilaiset pääasiassa sosiaalialalla työskentelevät järjestöt kuten Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Punainen Risti. Neljännes ehdokkaista oli jäsenenä myös kylätoimikunnissa ja kulttuurijärjestöissä.

Ympäristöjärjestöissä on mukana vain joka kymmenes ehdokas, heistäkin enin osa alan yhdistysten rivijäsenenä. Suhteellisen harvat ehdokkaat kuuluvat myöskään eläkeläisjärjestöihin. Alan järjestöihin kuuluvien osuus ylittää kuitenkin vanhuuseläkeikäisten osuuden ehdokkaista, joka viime vaalien tilastojen mukaan on jäänyt huikeasti aliedustuneeksi. Jokseenkin vastaavanlainen tilanne koskee myös nuorisojärjestöihin kuulumista ja nuorten aliedustusta ehdokaskunnassa.

Vaikka jäsenyys vapaaehtoiseen jäsenliityntään perustuvassa yhdistyksessä jo sellaisenaan merkitsee vähintäänkin periaatteellista sitoutumista niihin arvoihin, joita yhdistys edustaa, rajoittuu jäsenyyden merkitys useilla ihmisillä siihen, että he jäsenmaksun suorittamalla ilmaisevat samastumisensa ja tukensa järjestön päämäärille. Tässä yhteydessä katsottiin aiheelliseksi sisällyttää jatkoanalyysiin vain ne vastaajat, jotka ilmoittivat olevansa aktiivijäseniä ja siten usein myös yhdistyksen luottamustehtävissä olevia henkilöitä.

Taulukko 3.4. Eri alojen paikallisjärjestöjen toimintaan aktiivisesti osallistuvien ehdokkaiden osuudet sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan (%)

	Mies	Nainen	-34	35-54	55-	Perus-taso	Opisto-taso	Akat. loppu.
Ammattiyhdistys	26	25	12	30	26	31	25	19
Liikunta/urheilus.	28	17	18	24	24	20	25	21
Vapaaehtoisjärj.	13	21	12	15	23	13	21	17
Kylä/kaup.osayhd.	14	15	9	15	16	17	15	12
Kulttuurijärjestö	13	13	6	11	22	8	13	18
Tuottaja/yrittäjäj.	10	7	4	10	8	12	8	6
Asukasyhdistys	8	8	5	7	11	8	8	6
Nuoriso/opisk.	7	7	21	5	2	6	6	4
Maanpuolustusj.	7	3	3	4	12	5	6	6
Eläkeläisjärj.	7	5	0	1	19	15	3	4
Ympäristöjärj.	4	2	3	3	4	3	2	5

N= 2520-2531

Yhdistysaktiivisuuden suhteuttaminen muutamiin ehdokkaiden väestöllisiin taustaominaisuuksiin antaa käsityksen siitä, mistä yhdistyskentän osasta he voivat saada voimavaroja vaalitaistelua ja luottamushenkilötoimintaa varten. Sukupuolen osalta voidaan todeta, että mies- ja naisehdokkaat ovat jokseenkin yhtä vahvasti edustautuneita kahta järjestöalaa lukuun ottamatta. Liikunta on selvästi miesten hallin-

nassa, kun taas sosiaaliseen toimintaan painottuvien vapaaehtoisjärjestöjen puolella naiset ovat miehiä näkyvämmän mukana. Merkille pantava seikka on, että sukupuolten erot taloudellisissa järjestöissä ovat melko pienet.

Ikäluottavuuden alapäähän toimintansa painottavien nuorisjärjestöjen ja yläpäähän suuntautuvien eläkeläisjärjestöjen osalta ikäprofiilit ovat odotetun mukaiset. Vapaaehtoisjärjestöissä aktiivisesti toimivat lähinnä varttuneet ehdokkaat. Kaiken kaikkiaan nuoret ehdokkaat ovat keski-ikäisiä ja senioreita tuntuvasti vähemmän mukana aktiivisessa yhdistystoiminnassa. Tämä selittyy yksinkertaisesti sillä, että sitoutuminen yhdistystoimintaan on kaiken kaikkiaan selvästi vähäisempää nuorten kuin varttuneiden keskuudessa.

Koulutustason vaikutus näyttäytyy puolestaan siten, että etenkin eläkeläisjärjestöjen mutta myös ammattiyhdistysaktiivien joukossa on suhteellisen runsaasti peruskoulutuksen saaneita. Akateemisesti koulutetut ehdokkaat ovat muita koulutusryhmiä selvästi enemmän mukana kulttuurijärjestöjen toiminnassa.

Taulukko 3.5. Eri alojen paikallisjärjestöjen toimintaan aktiivisesti osallistuvien ehdokkaiden osuudet kuntakoon mukaan (%)

	< 5500 as.	5501– 20000 as.	>20001 as.	Kaikki as.
Ammattiyhdistys	20	25	28	26
Liikunta-/urheiluseura	20	23	24	23
Vapaaehtoisjärjestö	17	16	17	17
Kylä-/kaupunginosayhdistys	20	14	12	14
Kulttuurijärjestö	7	10	18	13
Tuottaja-/yrittäjäjärjestö	13	12	5	9
Asukasyhdistys	3	7	10	8
Nuoriso-/opiskelijajärjestö	6	7	8	7
Maanpuolustusjärjestö	5	5	7	6
Eläkeläisjärjestö	4	6	7	6
Ympäristöjärjestö	1	2	5	3
N= 2422–2681				

Kuntakoon mukaisesti tarkastellen tuottaja- ja yrittäjäjärjestöaktiiveja – pääasiassa ensiksi mainittuja – on pienissä ja keskisuurissa kunnissa selvästi enemmän kuin suurissa. Painopiste määräytyy paljolti siitä, että suurimman ryhmän muodostavat tässä yhteydessä lähinnä MTK:n kautta etujärjestäytyneet maatalousyrittäjät. Pieniin kuntiin painottuvat myös kylä- ja kaupunginosayhdistyksissä toimivat aktiiviset ehdokkaat, kun taas suurten kuntien ehdokkaissa on suhteellisesti enemmän asukasyhdistysten aktiiveja.

Suurten kuntien ehdokaskategorioissa ovat näkyvästi esillä erityisesti kulttuurijärjestöaktiivit. Myös ympäristöjärjestöjen johtohenkilöt samoin kuin ammattiyhdistysaktiivitkin ovat muita enemmän mukana suurten kuntien ehdokaslistoilla.

Taulukko 3.6. Eri alojen paikallisjärjestöjen toimintaan aktiivisesti osallistuvien ehdokkaiden osuudet puolueustan mukaan (%)

	Vas	Vihr	Sdp	Kesk	Rkp	Kok	<i>Kaikki</i>
Ammattiyhdistys	39	17	42	16	11	17	26
Liikunta-/urheiluseura	18	16	26	22	19	29	23
Vapaaehtoisjärjestö	13	22	14	15	17	20	17
Kylä-/kaupunginosayhdistys	9	14	11	22	17	12	14
Kulttuurijärjestö	13	12	15	9	21	14	13
Tuottaja-/yrittäjähdistys	1	2	2	17	17	10	9
Asukasyhdistys	11	12	8	5	6	7	8
Nuoriso-/opiskelijajärjestö	5	9	5	8	19	7	7
Maanpuolustusjärjestö	1	1	4	4	3	14	6
Eläkeläisjärjestö	14	3	7	4	4	3	6
Ympäristöjärjestö	4	14	3	2	6	1	3
N= 2354–3591							

Eri puolueiden ehdokkaat saavat järjestöllistä tukea melko lailla eri suunnilta. Ammattiyhdistysliikkeen aktiiveja esiintyy selvästi eniten vasemmistopuolueiden Sdp:n ja Vasemmistoliiton ehdokaslistoilla. Tuottaja- tai yrittäjähdistysten paikallisia aktiiveja taas on eniten porvarillisten puolueiden, etenkin keskustan ja Rkp:n, ehdokasvalikoimassa. Vaikka urheiluseurojen aktiiveja löytyy kaikkien puolueiden listoilta, on heidän osuutensa hieman muita suurempi kokoomuksen ehdokasjoukossa, jossa se nousee lähes kolmannekseen. Myös kylä- ja kaupunginosayhdistysten piirissä aktivoituneet painottuvat enemmän porvarillisten puolueiden, etenkin keskustan, suuntaan, kun taas asukasyhdistystoiminta näyttää antavan paremman rekrytoimisjalustan vasemmiston ja vihreiden ehdokkuutta tavoitteleville. Vihreät ehdokkaat löytyvät ennen muuta ympäristöjärjestöjen piiristä.

Pyrittäessä arvioimaan missä määrin eriasteinen kiinnittyminen paikallisyhdistyksiin on vaikuttanut ehdokkaiden vaalimenestykseen, vertailtiin valtuustoon valittujen ja valitsematta jääneiden jäsenyyttä ja aktiivisuutta eri alojen järjestöissä. Keskeinen havainto on, että järjestöjäsenyys sellaisenaan on yhteydessä valituksi tuloon. Tästä pääsäännöstä poikkeaa vain kaksi yhdistysalaa, asukasyhdistykset ja nuorisoyhdistykset, joiden jäseninä olevissa ehdokkaissa oli vähemmän valtuustoon valittuja kuin valitsematta jääneitä. Jäsenyys tuottaja- tai yrittäjäjärjes-

töissä, liikuntaseuroissa, kunnanosa-, kulttuuri-maanpuolustus- ja vapaaehtoisjärjestöissä sitä vastoin korreloi vahvasti valtuustoon pääsyn kanssa.

On kuitenkin huomattava, että aktiivisuus yhdistyksissä tuo suhteellisen vähän lisäarvoa vaalimenestykselle. Vain tuottaja- tai yrittäjäjärjestöissä, kunnan-osayhdistyksissä ja liikuntaseuroissa tapahtuva aktiivinen osallistuminen edistää valtuustouralle pääsyä tai sen jatkumista.

4. Ehdokkuuden saavuttamisen sietämätön keveys – kunhan tuki riittää

4.1. Tavoiteltu ehdokkuus?

Kysymys, joka etenkin pohjoismaisissa yhteyksissä on parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana noussut voimakkaasti esille, koskee kansalaisten irtautumista politiikasta ja ennen muuta puolueista. Koska puolueet olennaisimmilta osiltaan kannattelevat edustuksellisen järjestelmän toimintaa, heijastuu etäännyminen niistä myös vaalien kautta tapahtuvan ehdokkuuden tavoittelun heikentymisenä.

Yhtenä näkyvänä piirteenä politiikasta vieraantumisenä on myös haluttomuus osallistua kunnallisten luottamustehtävien hoitoon. Niin Ruotsissa (ks. Wallin & Bäck & Tabor 1981, 81–87, Wallin 1983), Norjassa (Aars & Offerdal 1998) kuin Tanskassakin (Jensen 1997, Jensen & Kjaer 1997) on pantu merkille ehdokkuutta tavoittelevien laskeva trendi. Kiinnostuksen lasku ei missään maassa ole kuitenkaan saavuttanut sen tyyppistä pohjakosketusta, ettei luottamushenkilövalintoja ole voitu tehdä normaalien vaalien avulla. Tarjonnan vähäisyydestä kertoo se, että ehdokkaita on yhä useammin jouduttu etsimään jopa lehti-ilmoitusten avulla.

Suhteellisen heikon motivaation ongelmat ovat olleet esillä myös suomalaisessa kunnallisia luottamushenkilöitä koskevissa 1990-luvun tutkimuksissa. Vain joka toinen vuoden 1996 kunnallisvaalien ehdokas oli korkea-asteisesti motivoitunut ehdokkuudestaan. Hieman alle viidennes ehdokkaista kuului vastaavasti ryhmään, jonka jäsenet olivat vähän tai eivät lainkaan motivoituneita (Kuitunen 1999c, 71).

Kuitenkin vuoden 2000 suuri kuntalaistutkimus antoi viitteitä siitä, että tilanne olisi tässä kohdin muuttumassa. Tosin tässäkin tapauksessa vain joka viides kuntalaisvastaaja ilmoitti olevansa valmis vastaanottamaan hänelle tarjottavan luottamustehtävän. Etenkin nuorten äänestäjäryhmien toisia ikäryhmiä suurempi luottamustehtävähaluus tai -valmius antaa viitteitä siitä, että kiinnostus yhteisten asioiden hoitoa kohtaan tulee jatkossakin säilymään riittävän korkealla tasolla (Helander & Pekola-Sjöblom & Sjöblom 2002, 34–35). Tulos vaikuttaa kuitenkin hieman ristiriitaiselta toisten tutkimushavaintojen kanssa. Nuorten Suomi -tutkimuksen mukaan (Kurikka 2000, 85–88) nuorten – tässä tapauksessa 18–26-vuotiaiden – halukkuus pyrkiä valtuustoon oli 1990-luvun puolivälin jälkeen pikemminkin hienoisessa lasku- kuin noususuunnassa.

Tässä tutkimuksessa ei ehdokkailta suoraan tiedusteltu heidän motiivejaan olla mukana kunnallisvaaleissa. Ehdokkaat joutuivat kuitenkin epäsuorasti vastaamaan ehdokkuuden vastaanottamista ja siihen liittyviä reunaehtoja koskeviin

kysymyksiin. “Miten helppoja tai vaikeita seuraavat asiat olivat Teille vuoden 2000 kunnallisvaaleja ajatellen?” Tiedustellut asiat olivat: päätös ryhtyä ehdokkaaksi, ehdokkaaksi pääseminen, sekä oman työn ja kunnallisvaalikampanjoinnin yhteensovittaminen

Suurin osa vuoden 2000 valtuustoehdokkaista piti päätöstä asettua ehdolle kunnallisvaaleihin helppona, kolmannes jopa hyvin helppona. Kuitenkin lähes joka kolmas piti ehdokkuuspäätöstä vaikeana tai hyvin vaikeana. Merkille pantavaa on, että epäröinti edellisiin, vuoden 1996 vaaleihin nähden oli hieman vähentynyt.

On vaikea piirtää kovin tarkkaa kuvaa siitä, millaisia olivat taustaltaan ne ehdokkaat, jotka pitivät vaikeana päätöstä ryhtyä ehdokkaaksi. Kuntakoon mukainen tarkastelu osoittaa, että eniten vaikeuksia ehdolle asettumisessa kokivat pienten kuntien ehdokkaat, kun taas suurten kaupunkikuntien ehdokkaissa oli vähiten motiivivaikeuksia poteneita. Missä määrin motivoituneisuuserot heijastelivat esimerkiksi sellaisia kontekstuaalisia tekijöitä kuin eri kokoisten kuntien talouden tuon hetkisiä vaikeuksia, jää tässä yhteydessä kuitenkin selvittämättä.

Useat yksilötason sosiodemografiset tekijät selittävät ehdolle asettumisen vaikeutta hyvinkin voimakkaasti. Sukupuoli, siviilisääty ja ikä ovat vahvimmin yhteydessä motivaatiovaikeuksiin. Miesten ja naisten väliset erot ovat varsin selvästi miesten eduksi. Siviilisäätyyn suhteutettuna miesehdokkaiden väliset erot ovat varsin pienet vain naimattomien miesten kokiessa toisia vähemmän vaikeuksia motivoitua ehdolle. Eläkeikäiset miesehdokkaat kokevat nuorempia selvästi enemmän motivaatiovaikeuksia.

Naisehdokkaiden kohdalla koetut motivaatiovaikeudet ovat osaryhmittäin varsin suuret. Miesten tavoin myös naimattomat naisehdokkaat kokevat niin perheellisiin kuin leskiin ja eronneisiinkin nähden selvästi vähemmän vaikeaksi asettua ehdolle. Ikäryhmittäiset motivoitumiserot ovat naisilla erittäin suuret. Etenkin vanhuuseläkeikäiset naisehdokkaat, mutta jo vuosikymmentä nuoremmatkin, ovat kokeneet valtuustoehdokkuuden ongelmalliseksi.

Ainakin osittain ehdolle lähdön vaikeudet näyttävät liittyvän perhetekijöihin, nimenomaan pienten lasten hoitokysymykseen. Ehdokkaat, joilla oli vain yksi alle kuusivuotias lapsi, eivät poikenneet lapsettomista. Sitä vastoin ne, joilla oli huollettavana kaksi tai useampia alle kouluikäisiä lapsia, pitivät ehdolle asettumista selvästi keskimäärää vaikeampana. Vastaava havainto koskee myös niitä ehdokkaita, joilla oli useita kouluikäisiä lapsia.

Eläkeikäisten vahva aliedustus niin ehdokkaiden kuin valittujenkin joukossa on ollut selvästi ja yhä kärjekkäämmin havaittavissa niin kunnallisten kuin valtiollistenkin vaalien tuloksissa (Helander 2001, 86–93). Missä määrin eläkeikäisten heikkoa motivaatiota selittää se, että he tuntevat itsensä pikemminkin kasvavan ikäihmisjoukon ääniä puolueelleen hankkiviksi täyte-ehdokkaiksi kuin valtuustopaikan tosiasiallisiksi tavoittelijoiksi? Käsillä oleva aineisto ei tähän kysymykseen anna yksiselkoisia vastausmahdollisuuksia.

Taulukko 4.1. Päätös ryhtyä ehdokkaaksi vuosien 2000 ja 1996 kunnallisvaaleissa (hyvin tai melko vaikeaksi kokeneiden yhteisösuus) %

	2000	1996
Kaikki	31	32
Istuva valtuutettu	29	29
Muussa kunnallisessa luottamustehtävässä toimiva	28	34
Ei kunnallista luottamustehtävää	35	33
Mies	28	29
Nainen	36	38
Naimisissa	32	34
Naimaton	24	23
Muu	32	32
Suomenkielinen	31	32
Ruotsinkielinen	30	29
-29 v.	31	22
30-39 v.	30	31
40-49 v.	25	34
50-59 v.	41	33
60-69 v.	38	36
70- v.	30	46
Kansakoulu/peruskoulu	33	34
Ylempi korkeakoulututkinto	32	32
Johtava asema	32	35
Ylempi toimihenkilö	29	32
Alempi toimihenkilö	31	32
Työntekijä	29	31
Yrittäjä	31	30
Maatalousyrittäjä	36	38
Opiskelija	22	24
Eläkeläinen	34	36
Ehdokkuuskunnassa syntynyt	31	31
Muulla syntynyt	33	32
< 5500 as.	36	34
5501-20000 as.	33	35
> 20000 as.	28	30
Vas	29	36
SDP	30	30
Vihr	25	38
Keskusta	33	35
RKP	31	34
Kok	32	32

Varhemmissa tutkimuksissa on niin meillä (Kuitunen 1999 c) kuin toisissa Pohjoismaissaakin (Jensen & Kjaer 1997) havaittu, että eläkeikäiset, etenkin naiset, perustelevat ehdokkuuttaan pikemminkin kansalaisvelvollisuudella tai altruistisuuteen, muiden auttamiseen, viittaavilla syillä kuin aktiivisella pyrkimyksellä vaikuttaa asioihin. Samaan suuntaan osoittaa myös se suuren kuntalaistutkimuksen havainto, että eläkeikäisissä oli olennaisesti vähemmän luottamustehtäviin halukkaita kuin muissa ikäryhmissä (Helander & Pekola-Sjöblom & Sjöblom 2002, 34–35). Ikäihmisehdokkaat eivät kuitenkaan kokeneet ehdolle asettumistaan muita ikäryhmiä vaikeammaksi. Päinvastoin, heistä nuoria useammat pitivät päätöstään asettua ehdolle suhteellisen helppona.

Vuoden 1996 ehdokaskyselyssä tuli esille ehdokaskarsinnan olemattomuus. Tuolloin yhdeksän kymmenestä vastaajasta piti ehdokkaaksi pääsyään hyvin tai melko helppona. Listalle pääsyn helppous heijastui myös siinä, että vain muutamissa suurissa kaupungeissa suurimmat puolueet järjestivät jäsenäänestyksen helpottaakseen ehdokaslistan kokoamista. Tämän vastapainona puolueet liikkuivat aktiivisesti etsimässä sopivia ehdokkaita. Ehdokasvärväyksessään muutamat puolueet joutuivat turvautumaan jopa lehti-ilmoituksin tapahtuvaan vaaliehtokkaiden etsintään (Kuitunen 1999d, 85–86).

Vuonna 2000 vastaukset ehdokkaaksi pääsyn helppoudesta antavat neljän vuoden takaiseen nähden kutakuinkin identtisen tuloksen. Ylivoimainen enemmistö, peräti yhdeksän kymmenestä ehdokkaasta, koki nytkin pääsytään ehdokaslistalle hyvin tai jokseenkin helpoksi, kun taas vaikeaksi sen koki ainoastaan joka kahdeskymmenes. Listalle pääsyn helppous kuvastaa sitä tosiasiaa, että suomalaista kunnallisvaalien ehdokasasettelua hallitsevat lähes yksinomaisesti myyjän markkinat – tarjonnan heikkous ja puolueista lähtevän kysynnän kovuus. Listoille ei ole ollut sanottavaa ylitarjontaa eikä tunkua.

Ehdokkaiksi nimettyjen mahdollisuutta käydä tehokasta vaalitaistelua rajoittavat monet tekijät. Tässä yhteydessä esille nostettiin yksi vaalikampanjointiin keskeisesti liittyvä konkreettinen näkökohta, työn ja kampanjoinnin yhteensovittaminen.

Joka neljäs ehdokas piti oman työn ja kampanjoinnin yhteensovittamista melko tai hyvin vaikeana, kun taas jokseenkin puolet piti niiden koordinoimista helppona. Tältä osin tilanne oli aivan vastaava kuin vaalikautta aikaisemminkin.

Työn ja kampanjoinnin yhteensovittamisessa selvimät ehdokasjoukon sisäiset erot koskevat vastaajien ammattiasemaa. Melko luonnollista on, että selvästi helpoimpana työn ja kampanjoinnin yhteensovittamista pitivät palkkatyön ulkopuolella olevat ehdokasryhmät: eläkeläiset, työttömät, sekä kotia ja lapsia hoitavat. Vaikeaksi ehdokkuuteen liittyvän vaalitaistelun ja päivittäisen työn yhdistämisen mieltävät puolestaan johtavassa asemassa olevat, maatalousyrittäjät, yrittäjät sekä ylemmät toimihenkilöt.

Ikämuuttuja selittää – ammattiasemasta paljolti riippumatta – työn ja kampanjoinnin välisen yhteyden vahvuutta. Iältään nuorimmista ehdokkaista huomattavasti suurempi osuus kuin vanhimmista pitää kampanjoinnin ja työn yhteensovittamista helppona. Iän vaikutus näiltä osin on hyvin suoraviivaista.

Taulukko 4.2. Ehdokkaan oman työn ja kunnallisvaalikampanjan yhteensovittaminen muutamien taustaominaisuuksien mukaan skaalalla vaikeaa–helppoa (skaala-arvot 1+2, 3, 4+5 (%))

	Vaikeaa	Ei vaikea/ ei helppoa	Helppoa
Kaikki	25	25	51
Miehet	23	24	53
Naiset	27	26	47
18–29 v.	10	21	68
30–39 v.	9	21	70
40–49 v.	27	21	52
50–59 v.	25	28	47
60–69 v.	27	27	46
70– v.	31	25	44
Johtava asema	36	19	45
Ylempi toimihenkilö	30	27	44
Alempi toimihenkilö	30	24	46
Työntekijä	23	29	47
Yrittäjä	32	28	40
Maatalousyrittäjä	25	28	47
Opiskelija	32	26	43
Hoitaa kotia	13	37	50
Työtön	12	19	50
Eläkeläinen	7	16	77
N= 3442–3482			

Sukupuolten arvioissa naiset katsovat miehiä hieman useammin vaalikampanjoinnin olevan vaikeaa sopeuttaa ansiotyön kanssa. Todettakoon lisäksi, etteivät lapsiperheiden vanhemmat kokeneet ehdokkuuttaan keskimääräistä vaikeammaksi. Ehdokkaista, joilla oli alle kouluikäisiä lapsia hieman harvemmat kuin ehdokkaat keskimäärin kokivat päätöksen ryhtyä ehdokkaaksi itselleen vaikeaksi, kun taas kouluikäisten vanhemmat pitivät päätöstään keskimäärin yhtä vaikeana kuin kaikki vastanneet ehdokkaat.

4.2 Vaalityö

Valtuustopaikan tavoitteluintensiteettiä mitattiin tässä tutkimuksessa kysymällä suoraan “Käytättekö henkilökohtaisesti seuraavia vaalityön muotoja valmistautuessanne kunnallisvaaleihin?” Vaalityön muotoina vastaajille tarjottiin kymmenen jollakin tavoin omakohtaista aktiviteettiä edellyttävää tointa, joita arveltiin yleisimminkin käytettävän vaalitaistelun aikana. Näihin kuuluivat jo pitkään käytössä olevat kampanjointimuodot, kuten vaalimainosten jakaminen, julisteiden levittä-

minen ja mainostaminen sanomalehdessä. Mukana oli myös vasta viime vuosina mukaan tulleet muodot kuten mainostaminen paikallisissa sähköisissä viestimissä ja omien kotisivujen laatiminen internetiin vaalikampanjaa varten. Lisäksi kysyttiin osallistumista vaalitulaisuuksiin, oman tukiryhmän käyttöä vaalityössä ja yhteyksien solmimista erityisiin valitsijaryhmiin sekä oman vaalilauseen käyttöä ja lehtikirjoittelua.

Ehdokkaat ovat käyttäneet jokseenkin eriasteisesti hyväkseen kysymyksessä lueteltuja vaalityön muotoja. Yksittäisistä vaalimuodoista selvästi käytetyimmäksi osoittautuu vaalitulaisuuksiin osallistuminen. Miltei neljä viidesosaa (78 %) ehdokkaista oli osallistunut vaalitulaisuuksiin. Vastakkaista äärtä vaalikampanjoinnin muotona edustaa mainostaminen paikallisradiossa tai televisiossa. Vain 3 % kyselyyn vastanneista oli käyttänyt hyväkseen tätä mahdollisuutta. Oman kotisivun vaalikampanjaa varten oli laatinut internetiin joka viides ehdokas. (ks. liitteen 3 liitetaulukko 2)

Vaalitoiminnan tietynasteisesta ammattimaistumisesta kertoo puolestaan se, että runsaalla kolmanneksella (36 %) ehdokkaista oli oma tukiryhmä tekemässä vaalityötä. Kun otetaan huomioon, että edellisissä vaaleissa tukiryhmää ilmoitti käyttävänsä vain 19 % ehdokkaista (Kuitunen 1999d, 92–93), on tämän vaalikampanjamuodon käyttö miltei kaksinkertaistunut. Vaikka tukiryhmien käyttö kunnallisvaaleissa on vähäisempää kuin eduskuntavaaleissa (ks. esimerkiksi Sundberg 1995, 53–54), näyttää tämäkin tendenssi vahvistuneen kunnallisellakin puolella. Vaalitaistelun uusista tuulista kertoo myös se, että joka neljäs ehdokas ilmoitti solmineensa yhteyksiä erityisiin valitsijaryhmiin.

Vaikka osa ehdokkaiksi asetetuista henkilöistä olikin omaksunut ehdokkuutensa kansalaisvelvollisuudesta tai siksi, että heidät oli pyydetty lähinnä täytehdokkaiksi ja ehdokaslistan monipuolistajiksi ja tasapainottajiksi, jäi niiden ehdokkaiden, jotka eivät olleet käyttäneet mitään luetelluista kymmenestä vaalityön muodosta alle kymmenekseen kaikista ehdokaslistoilla olevista. Aktiivisuusulottuvuuden toisessa päässä eli kaikkia kymmentä vaalityön muotoa käyttäviä oli vain kourallinen eli joka sadas koko aineistossa. Vähintään seitsemän aktiivisuusmuodon käyttäjiä oli heitäkin vain 9 % vastaajista.

Sosiodemografiset muuttujat selittävät kampanjointiaktiivisuutta ja sen monipuolisuutta verraten heikosti. Tosin aktiivisuuden kärjessä ovat tässäkin tapauksessa korkeasti koulutetut, miehet ja naimisissa olevat. Ikämuuttuja ei anna selkeää kuvaa; nuorissa on toisiin ikäryhmiin verrattuna sekä erittäin aktiivisia, mutta myös erittäin passiivisia ehdokkaita.

Ylivoimaisesti parhaaksi kampanjoinnin monimuotoisuuseroja selittävästä muuttujasta osoittautuu kunnan koko. Asukasmäärä vaikuttaa vahvasti ja suoraviivaisesti siten, että suurten ja samalla siis myös kaupunkimaisten kuntien ehdokkaat käyttävät tilastollisesti erittäin merkitsevällä tavalla eniten erilaisia kampanjointimuotoja. Sama havainto kuntakoon vaikutuksesta koskee myös yksittäisiä kampanjamuotoja. Niiden kaikkien kohdalla toistuu sama kuntakokojärjestys; pienten kuntien ehdokkaat käyttävät vähiten, suurten kuntien ehdokkaat eniten keski-
suurten kuntien sijoituessa näiden välille (ks. liitetaulukko 2).

Taulukko 4.3. Ehdokkaiden vaalityön monipuolisuus vuoden 2000 vaaleissa muutamien taustamuuttujien mukaan (%)

	Vaalityössä käytettyjen muotojen lukumäärä:				
	0	1	2-3	4-5	6 tai enemmän
Kaikki	8	13	32	28	19
Miehet	9	13	30	27	21
Naiset	7	14	34	29	16
Naimisissa	8	13	32	28	19
Naimaton	8	14	34	27	17
Muu	10	14	28	31	17
Peruskoulutus	10	16	33	25	16
Opistotaso	8	14	32	28	18
Ylempi korkeakoulutk.	7	11	30	28	24
-29 v.	11	7	25	32	25
30-39 v.	7	11	31	29	22
40-49 v.	8	12	31	29	20
50-59 v.	9	13	32	28	18
60-69 v.	7	18	33	23	18
70- v.	6	12	33	31	18
Ei luottamustehtävää	8	15	33	28	16
Valtuutettu	7	11	29	29	24
Muu luottamustehtävä	8	13	32	27	20
Valittu valtuustoon	6	11	29	30	24
Ei valittu	9	14	33	27	17
Vasemmistoliitto	10	15	36	25	14
SDP	7	11	30	29	23
Vihreät	7	12	32	29	20
Keskusta	10	15	33	28	14
RKP	6	17	34	24	19
Kokoomus	8	13	31	29	19
< 5500 as.	13	26	41	15	5
5501-20000 as.	10	14	35	27	15
>20000 as.	5	8	26	33	27
N= 3563-3591					

Puoluekohtaiset erotkin jäävät varsin pieniksi. Suppeinta vaalitoiminnan repertuaaria näyttävät käyttäneen vasemmistoliiton ja keskustan ehdokkaat. Muiden puolueiden ehdokkaista etenkin sosialidemokraatit, mutta myös muut tyypillisimmät asutuskeskuspöluueet, vihreät ja kokoomus, ovat tehneet kampanjatyötään melko monipuolisin menettelyin.

Kampanjointimuotojen monipuolisuusanalyysi osoittaa, että kunnallisvaaleissa on alettu käyttää kutakuinkin samoja muotoja kuin eduskuntavaaleissakin. Erot vaalityyppien välillä ovat pikemminkin määrällisiä kuin laadullisia. Tämä oikeutaneee päätelmään, että kunnallisvaalitaistelu on etenkin suurissa kaupunkikunnissa saanut yhä enemmän ammattimaisia ja siten myös resurssi-intensiivisiä piirteitä.

Kaiken kaikkiaan kampanjamuotojen monipuolisuusanalyysi osoittaa, että on olemassa selviä merkkejä kunnallisvaalien kampanjoinnin ammattimaistumisesta. Vaikka muun muassa tukiryhmien käyttö kunnallisvaaleissa on vielä selvästi harvinaisempaa kuin eduskuntavaaleissa, oireellista on, että niidenkin käyttö suurissa kunnissa on tuomassa vaalitaisteluun aikaisemmasta poikkeavia piirteitä (ks. Kuitunen 1999,d, 92–95). Tukiryhmien käyttö on myös selvästi yleistynyt vuoden 1996 vaaleihin verrattuna.

4.3 Vaalirahoitus

Vaalirahoitukseen liittyvät järjestelyt ja rahoituslähteet ovat tähän mennessä tulleet julkisen kiinnostuksen kohteeksi lähinnä parlamenttivaalien osalta. Kunnallisvaalikampanjoidenkin ammattimaistuminen tuo aikaisempaa selvästi voimakkaammin vaalirahoitusongelmat myös paikallistasolle.

Vaalikampanjoinnin rahoitusproblematiikkaa luodattiin ensiksi yleisluontoisesti tiedustelemalla, miten helppona tai vaikeana ehdokkaat pitivät vaalikampanjointiin tarvittavien varojen hankintaa. Vaalikampanjointia varten tarvittavien varojen hankintaa piti melko tai hyvin vaikeana 43 % ehdokkaista. Arviot varainhankintavaikeuksista olivat hieman hellittäneet edelliseen vaalikauteen verrattuna (45 %).

Taustatekijöistä ammatti osoittautui vahvasti selittäväksi tekijäksi. Selvästi ongelmallisimmaksi varainhankinnan kokivat nyt työttömät, joista runsas kolme viidesosaa (62 %) piti kampanjaresurssien hankintaa vaikeana. Ongelmalliseksi sen koki myös joka toinen eläkeläinen, kun taas vain joka neljäs (25 %) maatalousyrittäjä ja joka kolmas johtavassa asemassa oleva (33 %) ja yrittäjä (34 %) piti kampanjointirahoituksen hankkimista vaikeana. Luvut viittaavat siihen, että etenkin itsenäiset yrittäjät, mutta myös muut työelämän piirissä toimivat ovat ulkopuolisen vaalirahoituksen suhteen selvästi riippumattomammassa asemassa kuin työelämän ulkopuolella olevat (ks liitetaulukko 3).

Myös iän vaikutus kampanjarahoituksen vaikeutta koskevaan kysymykseen on selvä. Lähes kolme viidestä nuorimpaan ikäryhmään kuuluvista koki sen vaikeaksi, kun taas senioriehdokkaista vain runsas kolmannes oli samaa mieltä. Sukupuolten väliset kokemuserot jäivät suhteellisen pieniksi, joskin miehet katsoivat vaalirahoituksen järjestyneen hieman naisia helpommin. Naimisissa olevat kokivat vaalirahoituksen hankinnan helpommaksi kuin naimattomat mutta varsinkin lesket ja eronneet.

Kunnallispolitiikassa hankittu kokemus sekä asema kunnan luottamushenkilöorganisaatiossa vaikuttavat myös siihen, kuinka ongelmalliseksi tai helpoksi vaalirahoituksen järjestäminen koetaan. Valtuustossa istuvat katsoivat olevan helpompaa hankkia kampanjavaroja kuin muut kunnallisissa luottamustehtävissä olevat tai kokonaan kunnanhallinnollista kokemusta vailla olevat. Myös valtuustotyötä jatkamaan valitut pitivät kampanjarahoituksen hankkimista helpompana kuin valitsematta jääneet.

Puolueittainen tarkastelu osoittaa puolestaan, että vasemmiston puolueisiin kuuluvat, erityisesti vasemmistoliittolaiset kokivat kampanjarahoituksen hankkimisen hankalaksi. Vastaavasti suurten porvarillisten ryhmien, keskustan ja kokoomuksen ehdokkaat pitivät kampanjarahoituksen hankkimista toisten puolueiden ehdokkaita helpompana.

Kunnan koko vaikuttaa myös suoraviivaisesti kampanjarahoituksen koettuun helpouteen. Suurissa kunnissa ehdolla olleet pitivät rahoituksen hankkimista vaikeampana kuin keskisuurten ja pienten kuntien ehdokkaat.

Taulukko 4.4. Eri rahoituslähteitä käyttäneiden ehdokkaiden osuudet (%)

	Omat varat	Puolueen varat	Ulkopuoliset varat
Kaikki	63	33	13
Valittu valtuustoon	70	32	15
Ei valittu	61	33	12
Mies	65	31	14
Nainen	61	36	11
Johtava asema	73	29	14
Ylempi toimihenkilö	73	38	10
Alempi toimihenkilö	67	39	10
Työntekijä	51	38	21
Yrittäjä	71	23	13
Maatalousyrittäjä	63	24	3
Opiskelija	64	32	12
Hoitaa kotia	59	27	13
Työtön	55	32	14
Eläkeläinen	63	30	10
Vasemmistoliitto	36	39	22
SDP	61	43	18
Vihreät	59	43	6
Keskusta	65	25	6
RKP	64	24	5
Kokoomus	79	24	14
<5500 as.	50	23	4
5501–20000 as.	59	35	10
>20001 as.	71	35	17
N= 3336–3509			

Tässä tutkimuksessa vaalirahoitusta ei eritelty täsmällisiin määriin vietyä lainkaan. Vaalityön rahoitusta tiedusteltiin ainoastaan siitä näkökulmasta mitä eri rahoituslähteitä asianomainen oli käyttänyt vuoden 2000 vaaleissa. Lähtökohtana pidettiin, että pelkästään kyllä- tai ei-vastauksilla päästään karkeasti kartoittamaan, missä laajuudessa ehdokkaat ovat turvautuneet erilaisiin rahoituslähteisiin.

Miltei kaksi kolmesta ehdokkaasta ilmoitti sijoittaneensa omia varojaan vaalikampanjointiin. Vastaavasti joka kolmas ehdokas oli saanut rahoitusta omalta puolueeltaan. Ulkopuolista kampanjatukea oli ehdokkaan oman ilmoituksen mukaan saanut ainoastaan 13 %.

Miesehdokkaista hieman naisia useammat käyttivät omia varojaan mutta myös ulkopuolisilta saamaansa rahoitusta vaalikampanjointiin. Vastaavasti hieman useammat naisehdokkaat saivat tukea puolueeltaan.

Eri ammateissa toimivista johtavassa asemassa olevat ja ylemmät toimihenkilöt sekä yrittäjät tukivat vaalitaisteluaan toisia useammin omarahoitusjärjestelyin. Työntekijöistä puolestaan vain joka toinen ilmoitti käyneensä omalla lompa-kollaan. Puolueiden rahahanat olivat puolestaan auenneet helpoimmin toimihenkilöille ja työntekijöille kun taas yrittäjäkuntaan kuuluvista ehdokkaista suhteellisen harvat olivat päässeet puolueiden rahanjaolle.

Mitä ulkopuoliseen rahoitukseen tulee, kaksi ammattiryhmää ansaitsee tulla mainituiksi. Työntekijät olivat saaneet helpoiten ulkopuolista vaalirahoitusta. Ammattiryhmän toisia korkeamman luvun takaa löytynee ammattiyhdistysliike, joka on pyrkinyt avustamaan omaa jäsenistöään. Vastakkaista ääripäätä edustavat maatalousyrittäjäehdokkaat, joista ainoastaan kolme prosenttia oli saanut ulkopuolista kampanjatukea.

Kuntakoko selittää tässäkin kohden vahvimmin ehdokkaiden vaalikampanjarahoitusta. Pienten, alle 5500 asukkaan, maaseutukuntien ehdokkaat poikkeavat selvästi suurten kuntien ehdokkaista kaikkien kolmen rahoitusmuodon osalta. Odotusten mukaista on, että ammattimaisimmin vaalitaistelua käyvät suurimpien kaupunkikuntien ehdokkaat käyttävät toisia useammin niin omarahoitusta kuin ulkopuolistakin rahoitusta ja puoluerahoitusta, joskin viimeksi mainittua jokseenkin yhtä usein kuin keskisuurten kuntien ehdokkaat.

Puolueiden väliset erot ovat kohtalaisen selvät. Vasemmistoliiton ehdokkaista vain runsas kolmannes rahoittaa kampanjaansa omarahoituksella, kun taas seitsemän kymmenestä kokoomusehdokkaasta turvautuu omiin varoihinsa muiden puolueiden kandidaattien sijoituessa näiden välille. Puolueen tukea puolestaan saavat eniten vasemmistopuolueiden ja vihreiden ehdokkaat perinteisten porvari-puolueiden rahoittaessa ehdokkaitaan suhteellisesti harvimmin. Vasemmiston ehdokkaat pääsevät puolestaan ulkopuoliseen rahoitukseen helpoimmin käsiksi.

4. 4 Usko vaikutusmahdollisuuksiin

Kunnallispoliittisiin luottamusasemiin pyrkivän vaikuttamismahdollisuudet ovat usein ja monella tapaa koetteella. Tärkeä ominaisuus valtuustoehdokkaalla on tämän vuoksi luottamus omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa tai, kuten asia nykyi-

sin yhä useammin ilmaistaan – kansalaispätevyys. Kansalaispätevyyttä on tavallissimmin mitattu käyttämällä kansalaispätevyyttä kuvaavia väittämiä.

Tässä tapauksessa pätevyyden tunnetta päädyttiin mittaamaan nimenomaan suhteessa kunnalliseen päätöksentekoon, jota voidaan luonnehtia kunnallispoliittiseksi pätevyydeksi. Ehdokkaat saivat reagoida kolmeen väittämään, jotka koskivat heidän kokemaansa kykyä vaikuttaa kunnallispoliittiseen päätöksentekoon.

Taulukko 4.5. Ehdokkaiden käsitys kyvystään vaikuttaa kuntansa päätöksiin (väittämiä 1–3 kanssa jokseenkin tai täysin samaa mieltä olevat %)

	Väittäjä		
	1:	2:	3:
Kaikki	10	47	23
Suomenkieliset	10	47	23
Ruotsinkieliset	16	44	21
Miehet	10	47	23
Naiset	10	46	23
Kansa/peruskoulu	11	45	28
Opisto	9	47	23
Ylempi korkeakoulututkinto	9	45	19
18–29 v.	11	59	11
30–39 v.	12	44	24
40–49 v.	10	48	23
50–59 v.	9	46	23
60–69 v.	12	48	23
70– v.	10	43	24
<5500 as.	11	41	21
5501–20000 as.	9	44	21
>20001 as.	11	50	25
Vasemmistoliitto	12	53	29
SDP	8	44	22
Vihreä liitto	14	63	30
Keskusta	9	42	18
RKP	13	41	20
Kokoomus	9	42	21
Valtuutettu	4	33	15
Muu kunnallinen luottamustehtävä	11	49	23
Ei luottamustehtävää	13	53	29
Valittu valtuustoon	6	37	16
Ei valittu	12	51	26
N= 3509–3544			

Väittämät olivat:

1. Minulla ei ole mitään sanomista siihen, mitä kunta päättää ja tekee
2. Todellista päätösvaltaa kunnassa käyttävät viranhaltijat, eivät luottamushenkilöt
3. Kunnan viranhaltijoita pitää lähestyä ‘lakki kourassa’.

Ensimmäinen väittämä ilmaisee vastaajan osalta varsin syvälle ulottuvaa ja kokonaisvaltaista pätemättömyyttä kunnallispolitiikan hoitoon. Toinen ja kolmas väittämä taas koskevat ennen muuta valtuustoon pyrkivien käsitystä luottamushenkilöiden ja viranhaltijain suhteista. Kun valtuustojen keskeisimpänä tehtävänä on asettaa kunnalle strategiset tavoitteet, joita pääasiassa viranhaltijat ja muut luottamushenkilöt toteuttavat, on voimattomuuden tunne viranhaltijakuntaan vahva merkki epävarmuudesta täyttää keskeisintä tehtävää valtuutettuna.

Joka kymmenes ylimmän kunnallisen vallan haltijoiksi pyrkivistä tuntee itsensä vallankäytön suhteen täysin ulkopuoliseksi. Vaikka osuus on pieni, on se tietystä mittasta oireellinen sen johdosta, että kysymys on keskeisimmät kunnallispoliittiset tavoitteet asettavasta “kuntasuvereenista”. Voimattomuutta selittää demografisten taustamuuttujain osalta ennen muuta ehdokkaan kieli ruotsinkielisten tuntiessa suomenkielisiin nähden useammin syrjäytyneisyyttä kunnallisesta vaikuttamisesta.

Kunnallispoliittinen kokemus pienentää merkittäväällä tavalla voimattomuuden tunnetta. Varsinkin valtuustossa istuneissa ja sinne valituissa esiintyy toisia ehdokasryhmiä vähemmän pätemättömyyttä. Kuitenkin 6 % valituiksi tulleistakin tuntee kyvyttömyyttä vaikuttaa täysipainoisesti kuntansa asioihin.

Puolueittainen tarkastelu osoittaa puolestaan, että vihreiden, RKP:n ja vasemmistoliiton ehdokkaissa on eniten itsensä pätemättömiksi tuntevia. Havainto viittaa siihen, että valtuustotoiminnassa usein vähemmistöön jäävien pienpuolueiden ehdokkaat tuntevat itsensä suurten puolueiden ehdokkaita herkemmin voimattomiksi vaikuttaa asuinkuntansa asioihin.

Tosiasiallisesti ylimmän päätösvalan käyttäjäksi itsensä luottamushenkilönä mieltää vain joka toinen ehdokas joka toisen katsoessa, että todellisia kunnallisen vallan käyttäjiä ovat viranhaltijat. Väestöllisistä tekijöistä vain iällä on vaikutusta tätä koskeviin arvioihin. Kaikkein nuorimmat valtuustopaikan tavoittelijat mieltävät toisia ikäryhmiä useammin kunnallispolitiikan viranhaltijavetoiseksi.

Tämänkin väittämän kohdalla sekä vaalikautensa viimeistä vuotta istuvien että valtuustoon – useissa tapauksissa uudelleen – valittujen joukossa on muita selvästi vähemmän niitä, jotka katsovat viranhaltijoiden olevan kunnan tosiasiallisia vallankäyttäjiä. Tässäkin tapauksessa kunnalliseen päätöksentekoon osallistuneiden ja ulkopuolisina valtuustoon pyrkivien väliset erot jäävät pienemmiksi kuin erot valtuustotyöskentelyssä mukana olleisiin. Kuntakokotarkastelu osoittaa puolestaan, että pienten kuntien ehdokkaista harvemmat pitävät kuntiaan viranhaltijavetoisina.

Puoluekohtainen analyysi osoittaa, että RKP:n ehdokkaita lukuun ottamatta tavoittelemansa luottamushenkilöpaikan tuntevat turhauttaviksi ennen muuta pie-

nimpien puolueiden kandidaatit. Varsinkin vihreän liiton ehdokkaista löytyy paljon niitä, jotka katsovat kunnallisen päätöksenteon luisuneen viranhaltijain käsiin.

Miltei viidennes valtuustoehdokkaista katsoo, että kunnan viranhaltijoita tulee lähestyä 'lakki kourassa' eli jollakin tavoin nöyryyttä ja alamaisuutta osoittaen. Ehdokkaiden taustatekijät selittävät heidän asenteitaan tässäkin tapauksessa saman suuntaisesti kuin edelläkin. Ainoan merkittävän poikkeaman muodostavat iältään nuorimmat ehdokkaat. Heistä ainoastaan joka kymmenes on yhtä mieltä "lakki kourassa" -väittämän kanssa. Tulos viittaa vahvasti siihen, että nuorimpien ehdokkaiden itsetunto on vanhempia kollegojaan selvästi korkeammalla.

5. Puolueet ehdokkuuden portinvartijoina: sisäänheittäjiä vai sivustakatsojia

5.1 Asennoituminen puolue toimintaan

Yksi 1980-luvulta lähtien politiikan esityslistalle pesiytynyt aihepiiri on ollut kysymys puolueiden aseman heikkenemisestä. Vaikka puolueiden painoarvon ehtymistä ei voidakaan pitää yleismaailmallisena, voidaan sitä luonnehtia ainakin yleiseurooppalaiseksi. Kysymys on joukkopuolueiden muuttumisesta kaaderipuolueiksi, ideologisten ja luokkapuolueiden muuttumisesta yleispuolueiksi ja samalla vaalipuolueiksi (puolueiden muuttuneesta roolista Suomessa ks. Rantala 1982, 49–55, Pekonen 1997).

Puolueiden merkityksen heikkenemistä on luonnehdittu vähemmän dramaattisin termein lamaksi ja vahvimmillaan jopa kriisiksi (Kuitunen 2000, 63–64, Petersson ym. 1998, 68–69, Petersson 1999). Monin tavoin samanlaisista Pohjoismaista Suomi poikkeaa puolue toiminnan osalta niin paljon, että kriisiä voidaan pitää oikeutettuna terminä vuosituhannen vaihteen suomalaisille puolueille. Kriisikäsitystä tukee erityisesti alhainen ja jatkuvasti aleneva äänestysprosentti, joka liikkuu tasoltaan varsin paljon toisten Pohjoismaiden alapuolella. Kuten Martikainen ja Wass (2002, 8–10) huomauttavat, kysymys edustuksellisen demokratian kriisistä on kuitenkin huomattavan tulkinnallinen, eikä esimerkiksi laskevista äänestysosallistumistrendeistä ole sellaisenaan luettavissa tällaisen kriisin olemassaoloa.

Viime vuosikymmenen suomalaisessa ja ylipäänsä pohjoismaisessa tutkimuskirjallisuudessa käsiteltyä puolueiden kriisitematiikkaa vasten tässä yhteydessä eritellään puolueiden ja niiden toimintaan nojaavan edustuksellisen demokratian ohentumisproblematiikkaa muutamien empiiristen tulosten valossa. Pääkysymykseksi muodostuu puolueiden tosiasiallisen roolin erittely ennen muuta ehdokkaiden suunnasta, mutta myös kuntalaisten näkökulmasta.

Puolueiden merkityksen heikkeneminen tuli esille myös vaalikampanjointia koskevan analyysin yhteydessä. Ammattimaistumisen lisäksi on nimittäin nähtävissä merkkejä myös toisesta trendistä, jota voisi luonnehtia vaalitaistelun yksilöllistymiseksi. Ehdokkaat pyrkivät, tai ovat menestyäkseen pakotettuja pyrkimään, varhempaa itsellisempiin ja puolueista riippumattomampiin kampanjamuotoihin. Puolueet toimivat monin kohdin pikemminkin jonkinlaisina sivustakatsojina ohjaamatta ja koordinoimatta kovinkaan pitkälle ehdokkaidensa vaalitoimintaa.

Suomalaisten kriittisyys puolue toimintaa kohtaan on 1980-luvulta lähtien kasvanut. Vuosina 1996 ja 2000 tehdyt suuret kuntalaistutkimukset antavat kuitenkin vähintäänkin hieman ambivalentin kuvan asiasta. Kun vuoden 1996 kyse-

lyssä yhdeksän prosenttia vastanneista ilmoitti käyttäneensä puoluetoimintaan osallistumista vaikuttamiskanavanaan, oli puoluekanavan käyttäjien osuus neljä vuotta myöhemmin 11 %. Kuitenkin jäsenyyttä puolueessa piti ensiksi mainittuna vuotena tärkeänä 11 %, kun taas jälkimmäisellä kerralla sen arvioi tärkeäksi 10 %. Väittämään “Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisten antamista äänistä, eivät heidän mielipiteistään” yhtyi vuonna 1996 54 % vastaajista, mutta vaalikautta

Taulukko 5.1. Ehdokkaiden arviot puoluetoimintaan osallistumisen tehokkuudesta vaikuttamiskeinona (%)

	Erittäin/ melko tehokas	Ei tehokas/ ei tehoton	Erittäin/ melko tehoton
Kaikki	48	38	14
Miehet	49	36	15
Naiset	48	38	14
Suomenkieliset	49	37	14
Ruotsinkieliset	41	42	17
Kansakoulu/peruskoulu	50	37	13
Opistotaso	47	39	14
Yl. korkeakoulu	48	35	17
–35 v.	49	35	16
35–54 v.	46	39	15
55– v.	52	37	11
Vas	54	35	11
SDP	54	35	11
Vihr	47	39	14
Perussuomalaiset	34	37	29
Kesk	45	40	15
RKP	36	45	19
SKL	46	42	12
Kok	49	38	13
Muu	32	30	38
Ei-jäsen	26	42	32
Rivijäsen	40	44	16
Luottamustehtävä	62	20	18
Istuva valtuutettu	54	34	12
Muu ehdokas	46	39	15
Valittu valtuustoon	52	35	13
Ei valittu	47	38	15
<5500 as.	43	40	17
5501–20000 as.	50	36	14
>20001 as.	49	38	13

myöhemmin enää vain 48 %. Kansalaisten asennoituminen puolueita kohtaan näyttää siis mieluummin hieman lientyneen kuin jyrkentyneen vuosituhannen loppuvuosien aikana. Erityisesti voidaan panna merkille, että nuorimman ikäryhmän (18–29-vuotiaat) kohdalla myönteisyys puolue toimintaa kohtaan on pikemminkin vahvistunut kuin heikentynyt.

Valtuustoehdokkaiden asennoitumista puolue toimintaan kartoitettiin tässä yhteydessä kahden mittarin avulla. Yllä mainitun väittämän kautta etsittiin ehdokkaiden kantaa yleisesti puolueisiin. Puolueosallistumisen tehokkuutta koskevan arvion avulla taas kartoitettiin heidän käsitystään puoluekanavan vaikuttavuudesta kunnallisessa päätöksenteossa.

Miltei joka toinen ehdokas pitää puolue toimintaan osallistumista joko erittäin tai ainakin melko tehokkaana tapana vaikuttaa kunnan päätöksiin. Vastaavasti vain joka seitsemäs ehdokas – heistä merkittävä osa puolueiden ulkopuolisia valitsijayhdistysten ehdokkaita – pitää puoluekanavaa tehottomana. Luottamustehtävän hoito puolueorganisaatiossa kohottaa uskoa sen tehokkuuteen tilastollisesti erittäin merkitsevällä tavalla. Näin tapahtuu siitä huolimatta, että kaksi viidesosaa puolueiden luottamustehtävissä olevistakin pitää puoluekanavaa heikkona vaikuttamistienä. Joka tapauksessa puoluekiinnittyneisyyden aste vaikuttaa suoraviivaisesti siihen, missä määrin puolueeseen luotetaan vaikuttamiskanavana.

Mielenkiintoista on, että tavanomaisten demografisten taustatekijöiden yhteydet arvioihin ovat suhteellisen yhdenmukaisia. Merkittävin ero koskee suomen- ja ruotsinkielisiä. Kielivähemmistöön kuuluvat ehdokkaat suhtautuvat puoluekanavan tehokkuuteen selvästi epäroivämmin kuin suomenkieliset.

Perussuomalaisten ja RKP:n ehdokkaat asennoituvat kielteisemmin puoluekanavan hyödyntämiseen kuin muiden puolueiden ehdokkaat. Puolue muuttujan osalta voidaan yleisesti todeta, että vasemmistossa puoluekanavan tehoon luotetaan jonkin verran enemmän kuin porvarillisella puolella.

Valtuustoon valitut pitävät puoluekanavaa valitsematta jääneitä tehokkaampana, joskin erot ryhmien välillä jäävät verraten pieniksi. Sama koskee myös istuvia valtuutettuja suhteessa toisiin ehdokkaisiin.

Myös kuntakoko vaikuttaa ehdokkaiden arviointeihin puoluekanavan tehokkuudesta jonkin verran. Pienissä kunnissa puolue toimintaan osallistumista ei pidetä niin tärkeänä kuin keskikokoisissa ja suurissa kunnissa. Tulos on linjassa niiden havaintojen kanssa, joissa puolue toiminnan pienissä kunnissa on todettu olevan keskimäärin laimeampaa kuin suurissa.

5.2 Kuinka puolueet kohtelevat ehdokkaitaan?

Puolueiden muuntuminen vaalikoneistojen suuntaan antaa aiheen kysyä, millä tavalla ne käyttäytyvät vaalitaistelun aikana ehdokkaan näkökulmasta katsottuna. Arviot tehtiin kahden väittämät patteriston perusteella.

Ehdokkaat saivat ensiksi arvioida puolueensa toimintaa ehdokasasettelussa muutamien yleisten ulottuvuuksien avulla. Ehdokasarvioinnit tapahtuivat viisi-luokkaisella skaalalla seitsemän ulottuvuuden osalta.

Taulukko 5.2. Eri puolueiden ehdokkaiden arviot puolueensa toiminnasta ehdokasasettelussa muutamien ulottuvuuksien mukaan (%) *

Ulottuvuudet	Vas	SDP	Vihr	Kesk	RKP	Kok	Muu	<i>Kaikki</i>
Oikeudenmukainen/	80	76	87	80	75	80	84	80
Epäoikeudenmukainen	3	6	5	6	6	6	7	5
Avoim/	79	71	90	75	68	75	83	76
Suljettu	7	10	2	9	13	9	6	8
Yksinkertainen/	66	63	75	61	51	63	71	64
Monimutkainen	6	6	3	7	21	7	5	7
Ristiriidaton/	66	57	66	63	62	61	74	63
Ristiriitainen	11	9	12	10	13	13	7	11
Tehokas/	52	54	67	55	43	61	59	56
Tehoton	17	13	9	12	23	11	11	13
Virallinen/	38	40	24	40	40	40	37	38
Epävirallinen	30	22	50	21	28	23	37	26
Tiukasti säännelty/	17	21	13	17	18	19	16	18
Sääntelemätön	49	32	59	35	41	35	51	39

N= 3396–3492

* Kunkin vastinparin kohdalla viisiluokkaisen skaalan 1 ja 2 prosenttilukujen summa kuvaa ensiksi mainitun piirteen, 4 ja 5 viimeksi mainitun piirteen kannatusta

Eri vastinpareja koskevien arviointien avulla on pyritty selvittämään puolueiden sisäistä toimintaa ja erityisesti toiminnan kansanvaltaisuutta ehdokasasettelun yhteydessä. Ehdokkaiden käsitykset tuovat esille sen, että he ovat kokeneet puolueiden toiminnan ehdokasvalintojen osalta pääosin myönteisenä ja sisäisen demokratian kannalta verraten ongelmattomana. Erityisen korkeisiin keskilukuihin ovat yltäneet oikeudenmukaisuus ja avoimuus.

Eri puolueiden ehdokkaat kokivat puolueensa sijoittuvan näille ulottuvuuksille melko lailla eriasteisesti. Puolueensa oikeudenmukaisuutta korostivat erityisesti vihreät ehdokkaat, joskin myös vasemmistoliittolaiset pitivät puoluettaan oikeudenmukaisena. Vihreät pitivät puolueensa vaalitoimintaa myös toisten puolueiden ehdokkaihin verrattuna tehokkaimpana, RKP:n vastaajat taas tehottomimpana. Ulottuvuuden ristiriidaton–ristiriitainen kohdalla vasemmistoliittolaiset ja vihreät arvioivat puolueensa ehdokasasettelun tapahtuneen ristiriidattomasti. Hajonta eri puolueita edustavien kesken oli tämän ulottuvuuden suhteen varsin pieni.

Vihreät ehdokkaat pitivät toisten puolueiden ehdokkaita useammin oman puolueensa ehdokasasettelua myös yksinkertaisena, kun taas erityisesti RKP:n ehdokkaiden mielestä ehdokkaiden valintaprosessi oli monimutkainen. Myös ehdokasasettelun avoimuuden osalta samat ryhmät edustavat näkemysten ääripäitä vihreiden pitäessä ehdokasasetteluja avoimina, rkp-läisten suljettuina. Vihreiden kä-

sitykset ehdokasasettelun toisia suuremmasta väljyydestä tuli näkyviin myös siinä, että puolueen kandidaatit pitivät ehdokasasettelua toisiin ryhmiin verrattuna epävirallisimpina ja vähiten säänneltynä.

Kaiken kaikkiaan vihreät pitivät puolueensa suhtautumista ehdokasasetteluun toisia puolueita selvästi väljempänä, avoimempana ja yksinkertaisempana. Tässä kohdin vihreät ja myös vasemmistoliitto poikkesivat melko paljon suurista puolueista mutta erityisen paljon RKP:stä, jossa ehdokasvalinta toteutuu huomattavasti formaalimmissa merkeissä. Soile Kuitunen (1999d, 89) tulkitsee pienten puolueiden väljemmäksi, tehokkaammaksi ja oikeudenmukaisemmaksi mielletyn rekrytoinnin pohjautuvan lähinnä siihen, että kapeamman tarjonnan johdosta ne joutuvat suuria useammin turvautumaan epävirallisiin ehdokkaiden suostuttelumenetelyihin.

Pitkästi samansuuntaisia havaintoja tehtiin myös vaalikautta aikaisemmin toteutetussa ehdokkaiden nimeämisprosessia koskevassa tutkimuksessa. Vuoden 2000 arviot ovat puolueiden näkökulmasta hieman myönteisempiä kuin vuoden 1996 arviot.

Taulukko 5.3. Eri puolueiden ehdokkaiden arviot oman puolueensa vaalikampanjan luonteesta (väittämän kanssa täysin tai melkein samaa mieltä olevien osuus, %)

	Vas	SDP	Kesk	RKP	Kok	Vihr
Puolueeni tukee tasapuolisesti kaikkien puolueen ehdokkaiden vaalityötä	68	62	67	67	65	72
Puolueellani on vuoden 2000 kunnallisvaaleissa selkeä paikallinen vaaliohjelma	74	73	62	70	69	73
Kaikilla puolueeni ehdokkailla on ollut mahdollisuus vaikuttaa puolueen paikallisen vaaliohjelman	71	51	52	34	56	78
Puolueeni on ottanut huomioon vaalityön järjestämistä koskevat toiveeni	62	48	49	36	45	63
Puolueeni on panostanut kunnallisvaalivaihtoehtoihin riittävästi	56	49	52	35	50	61
Puolueeni valtuustoryhmä voi toimia täysin itsenäisesti	68	47	63	57	58	70
Puolueeni on pyrkinyt vaikuttamaan yksittäisten ehdokkaiden vaalikampanjassa esittämiin kannanottoihin	28	18	15	10	15	16
Puolueeni paikalliset vaaliteemat erottuvat selvästi muiden puolueiden vaaliteemoista	41	27	28	18	24	50

N=3466–3527

Ehdokkaiden arviot oman puolueensa toiminnasta vaalikampanjan kuluessa päätyvät enimmältä osaltaan varsin hyvin arvolauseisiin. Vaikka asiaa luotaaviin väittämiin annetut reaktiot ovat myönteisiä, tyytyväisyydessä esiintyy kuitenkin kohtalaisen selviä puoluekohtaisia eroja.

Ehdokkaat kokevat paikallisen puoluejärjestönsä otteet yleensä tasapuolisiksi kaikkia ehdokkaita kohtaan. Selvä enemmistö kaikissa puolueissa katsoo puolueen tukevan tasapuolisesti kaikkien ehdokkaiden vaalityötä. Enemmistö useimpien ryhmien ehdokkaista arvioi myös, että kaikilla ehdokkailla on ollut mahdollisuus vaikuttaa puolueen paikalliseen vaaliohjelmaan. Kummankin kohtelun tasapuolisuutta koskevan väittämän kohdalla vihreiden käsitykset ovat selvästi myönteisimpiä. Verraten tyytyväisiä ovat myös vasemmistoliiton ehdokkaat. Ruotsalaisen kansanpuolueen kandidaatit puolestaan ovat toisten puolueiden ehdokkaisiin verrattuna tyytymättömpiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa puolueensa paikallisohjelmaan.

RKP:n ehdokkaat eivät anna korkeaa arvosanaa myöskään siitä, millä tavalla puolue on suhtautunut heidän toiveisiinsa vaalityön järjestämiseksi. Saman puolueen ehdokkaat ovat tyytymättömiä myös siihen, missä määrin puolue on ylipäänsä panostanut kunnallisvaalityöhön. Kummassakin tapauksessa tyytyväisimpiä puolueensa menettelyihin ovat vihreiden ehdokkaat.

Epäjohdonmukaiselta edellä todetun puoluekriittisyyden kanssa vaikuttaa se, että RKP:n ehdokkaissa on vähiten niitä, jotka yhtyvät väittämään, jonka mukaan “puolueeni on pyrkinyt vaikuttamaan yksittäisten ehdokkaiden vaalikampanjassa esittämiin kannanottoihin”. Vähiten henkilökohtaista liikkumatilaa tähän väittämään tapahtuneen reagoinnin perusteella näyttäisi olevan vasemmistoliiton ehdokkailla, jotka edellisten väittämien kohdalla ovat antaneet kuvan varsin suuresta henkilökohtaisesta liikkumatilastaan vaalikampanjan aikana.

Eri puolueiden ehdokkaiden arviot oman puolueensa paikallisesta vaalitoiminnasta tuottavat ainakin kolmen puolueen osalta varsin selkeät profiilit. Vihreän liiton ehdokkaat kokevat puolueensa muita tasapuolisemmaksi, väljemmäksi ja yksilöllisyyttä sallivaksi. Vasemmistoliiton ehdokkaiden painotukset ovat tässä suhteessa saman suuntaiset, joskin profiililtaan jonkin verran matalammat. Näiden kanssa selvimmin vastakkaisuuntaiset käsitykset puolueestaan on RKP:n ehdokkailla. Kolmen suuren puolueen, sosialidemokraattien, keskustan ja kokoomuksen, ehdokkaiden arviot puolueistaan sijoittuvat miltei poikkeuksetta edellä mainittujen välimaastoon ja tasoltaan verraten lähelle toisiaan.

6. Palvelutyytyväisyys ja panostushalukkuus: enemmän palveluja – lisää satsauksia

6.1 Palvelutyytyväisyyden ja panostushalukkuuden yleiskuva

Yksi viime vuosina eniten käsitellyistä ja myös laajimmin tutkimuksen valokeilaan osuneista kunnallispolitiikan kysymyksistä on koskenut palvelutyytyväisyyttä. Asian nouseminen kunnallispolitiikan agendalle ja pysyminen päiväjärjestyksen polttopisteessä ei ole odottamatonta. Ovathan kunnat pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin mukaisesti joutuneet yhä yksinomaisemmin ottamaan velvollisuudekseen huolehtia perustuslain ”julkiselle vallalle” määäämien palvelujen tuottamisesta tai ainakin niiden järjestämisestä.

Muutamia yleistettävissä olevia havaintoja on tehty palvelutyytyväisyyden yleisestä kehityksestä, eri kuntalaisryhmien palvelutyytymättömyydestä/-tyytyväisyydestä ja tyytymättömyyden/tyytyväisyyden syistä sekä niihin liittyvistä tulkinnoista. Tähän liittyen on kiinnostuksen kohteena ollut myös panostushalukkuus, toisin sanoen se, mihin palveluihin kuntien tulisi satsata entistä enemmän.

Palvelutyytyväisyys tai pikemminkin tyytymättömyys nykyiseen palvelutarjonnan tilaan ja panostushalukkuus ovat sekä käsitteellisesti että empiirisesti lähellä toisiaan. Henkilö, joka on tyytymätön kunnalta saamiinsa palveluihin, on varsin suurella todennäköisyydellä myös halukas tekemään tai vaatimaan lisäsatsauksia kyseiseen palveluun.

Mainittu yhteys ei kuitenkaan ole deterministinen. Vaikka kuntalainen tai luottamushenkilö on tyytymätön tietyn palvelun tai tietyn palvelusektorin yleistason, voi hän esimerkiksi verojen tai maksujen korotuksia välttääkseen suhtautua nihkeästi lisäpanostuksiin. Vastaavasti tyytyväinen asukas tai kuntapäätätjä voi katsoa, että palveluihin tulee panostaa enemmän, jotta palvelujen taso vastakin nousisi. Kuitenkin empiiriset havainnot vahvistavat odotetun kaltaisen yhteyden palvelutyytymättömyyden ja panostushalukkuuden välillä (Borg 1998, 81–86).

Koska kansalaisten tarpeilla ja siten panostushalukkuudella ei ilman niiden toteuttamiseen asetettavia reunaehtoja ole äärtä, on asiaa kartoittava kysymys usein muotoiltu siten, että panostushalukkuuden rajoittimeksi on asetettu verotuksella saatava kattavuus. Kysyttäessä kansalaisten kantaa palvelutason nostamisesta tai sen säilyttämisestä nykyisellään kysymykseen on tavallisesti kytketty myös palvelujen rahoitusproblematiikka. Kansalaisten enemmistö on ollut valmis hyväksymään myös verojen ja maksujen korottamisen palvelutason parantamiseksi tai nykyisen palvelutason ylläpitämiseksi (ks. esimerkiksi Kansalaismielipide ja kunnat

2002, 18–19). Samanlainen trendi tuli esille myös KuntaSuomi-hankkeeseen kuuluvan vuoden 2000 kuntalaiskyselyn yhteydessä. Kuntalaisista lähes puolet (47 %) halusi mieluummin korottaa kunnallisveroa kuin karsia kunnallisia palveluja. Vain viidennes vastaajista oli päinvastaista mieltä (Asukkaat tyytyväisiä kunnallisiin palveluihin ... 2001).

Palvelutyytyväisyyden ja panostushalukkuuden välinen kompleksinen suhde on tullut esille myös KuntaSuomi-hankkeen empiirisissä tuloksissa. Vuoden 1996 kuntalaistutkimuksessa kävi ilmi, että miehet olivat naisia kriittisempiä kunnallisten palvelujen hoitoon, mutta eivät vaatineet lisäpanostuksia yhtä hanakasti kuin palvelutasoon tyytyväisemmät naiset. Nuoret olivat vanhoja tyytymättömämpiä palveluihin haluamatta kuitenkaan kovin suuria lisäpanostuksia, kun taas ikääntyneemmät, varsinkin eläkeläiset, halusivat lisäresurssointia, vaikka ovat suhteellisen tyytyväisiä tarjolla oleviin palveluihin. Korkeakoulututkinnon suorittaneissa oli paljon tyytymättömiä, mutta heidän halunsa panostaa lisää osoittautuivat suhteellisen pieniksi. (Sandberg 1998, 189).

Kansalaisten tyytyväisyys kunnallisiin palveluihin on yleisesti ottaen heikentynyt 1990-luvun aikana (Sandberg 1998, Pekola-Sjöblom 2002). Vastaavanlainen yleistrendi on ollut havaittavissa myös Ruotsissa, jossa mittauksia on tehty pitemmällä aikavälillä (Johansson & Nilsson & Strömberg 2001). Hyvinvointiyhteiskunnan palveluvarustuksen vahvistuminen sen paremmin kuin hyvinvointivaltion osittainen kriisiytyminenäkään eivät näin ollen näytä pienentäneen siihen kohdistuneita odotuksia.

Toinen yleishavainto on, että eri kuntalaisryhmät ja erilaisissa kunnissa asuvat arvioivat palveluja toisistaan melko paljonkin poikkeavalla tavalla. Demografisista ryhmistä selväpiirteisimpiä yleistyksiä on voitu tehdä sukupuolen, iän ja koulutuksen osalta. Miesten, nuorten ja korkeasti koulutettujen havaittiin myös vuoden 2000 kuntalaistutkimuksessa suhtautuvan naisia, senioreja ja peruskoulutuksen saaneita kriittisemmin kuntien tarjoamiin palveluihin (Pekola-Sjöblom 2002, 55–56).

Myös kuntaominaisuuksilla, erityisesti sen asukasluvuna ilmaistavissa olevalla koolla, on havaittu olevan yhteyttä siihen, millaiseksi palveluvarustus arvioidaan. Kuntakoko vaikuttaa varsin olennaisella tavalla sekä palvelutyytyväisyyteen että panostushalukkuuteen. Marianne Pekola-Sjöblom (2002, 58–59) toteaa vuoden 2000 kuntalaisaineistoon perustuen, että palvelutyytyväisyys laskee siirryttäessä pienistä suuriin kuntiin. Vastaavasti taas suurissa kunnissa panostushalukkuus on suurempi kuin pienissä. Samansuuntaisia havaintoja on raportoitu myös toisista Pohjoismaista. Täsmällisiä vastauksia ei kuitenkaan ole saatu siihen, selittääkö tyytymättömyyttä ensi sijassa kansalaisten korkea vaatimustaso vai kunnan alhainen palvelutaso. Viitteitä viimeksi mainitun paremmasta selittävydestä on kuitenkin kirjattu (Sandberg 1998, 193–195).

Kunnallisvaaliehdokkaille esitettiin tässä yhteydessä kysymykset, joilla heitä pyydettiin arvioimaan senhetkistä palvelutilannetta ja sitä, mihin palveluihin tulisi panostaa aikaisempaa enemmän. Koska kysymykset on esitetty samassa muodossa myös KuntaSuomi-hankkeen aikaisemmin tehdyissä ehdokaskyselyissä samoin

kuin luottamushenkilöille ja viranhaltijoille sekä kuntalaisille suunnatuissa kyselyissä, antavat aikaisempien tutkimusten tulokset hyvää vertailu- ja tulkintapohjaa tässä tehtäville havainnoille.

Tässä yhteydessä etsitään vastauksia lähinnä kolmeen kysymykseen. Ensiksi toteutettavan aineiston sisäisen vertailun avulla tarkastellaan, missä määrin ehdokkaiden sosiodemografiset ja kuntakontekstiin liittyvät tekijät ovat yhteydessä heidän palvelutyytyväisyyteensä ja panostushalukkuuteensa. Toiseksi selvitetään vuosien 1996 ja 2000 ehdokasaineistojen perusteella palvelutyytyväisyyden ja panostushalukkuuden kehitystä ja sitä selittäviä tekijöitä. Koska yhtenä keskeisenä tarkastelukulmana tässä raportissa on vaaliehdokkaiden ja kuntalaisten välinen mielipide-edustavuus, vertailuja tehdään kolmanneksi myös kuntalaisten ja ehdokkaiden käsitysten välillä käyttämällä hyväksi vuoden 2000 ehdokasaineistoa ja samoihin aikoihin kerätyn kuntalaisaineiston tuloksia.

Ehdokkaille ja kuntalaisille esitettiin seuraavat kysymykset: a) Miten hyvin tai huonosti seuraavat kuntanne palvelut tai toimet on mielestänne hoidettu? Arvioikaa palveluja tai toimia asteikolla 1 (erittäin huonosti) – 5 (erittäin hyvin) ja b) Tulisiko kuntanne panostaa alla lueteltuihin palveluihin tai toimiin entistä vähemmän tai enemmän? Arvioikaa palveluja/toimia asteikolla 1 (paljon vähemmän) – 5 (paljon enemmän).

Tässä yhteydessä rajaudutaan neljää keskeisintä palvelusektoria koskeviin lukuihin. Kuta korkeamman arvon sektori saa, sitä paremmin sen katsotaan tulle hoidetuksi. Kuta korkeamman lukuarvon panostushalukkuutta koskeva ulottuvuus saa, sitä enemmän sille halutaan panostaa.

Tuloksia arvioitaessa on syytä painottaa sitä, että niin palvelutyytyväisyyttä kuin panostushalukkuuttakin analysoitiin tässä yhteydessä ainoastaan sektoria koskevan yleisarvion perusteella. Vastaajia pyydettiin kyselyissä esittämään kantansa myös kunkin neljän päälohkon sisällä olevien alalohkojen palveluista vastaavan viisiluokkaisen skaalan mukaan. Siten sosiaalitointa koskevia arvioita ja panostushalukkuutta voitiin tarkastella lasten päivähoidon, kotipalvelujen vanhainkotien, palveluasumisen, vammaisten palvelujen, päihdehuollon ja muun sosiaalihuollon osalta. Vastaavalla tavalla toisten palvelulohkojen osalta tyytyväisyyttä ja panostushalukkuutta olisi ollut mahdollista eritellä myös usean osatekijän muodostaman summaindeksin avulla.

Toisissa KuntaSuomi-tutkimusohjelman moduuleissa tehtyjen havaintojen perusteella voidaan todeta, että yksittäisten palvelujen kohdalla niin palvelutyytyväisyyden kuin panostushalukkuudenkin kohdalla oli varsin suuria eroja. Vuoden 2000 kuntalaisaineistossa asukkaat arvioivat sivistys- ja kulttuuritoimen pääsektorille sijoittuvia kirjastopalveluja hoidetun selvästi paremmin kuin muita kunnallisia palveluja. Panostushalukkuus taas oli korkeimmillaan teknisen sektorin vastualueelle kuuluvien teiden ja katujen hoidon kohdalla useiden terveydenhuollon alalle kuuluvien tehtävälajien sijoittuessa niinikään lisäpanostuslistan kärkipäähän (Pekola-Sjöblom 2002, 41–45).

6.2 Palvelutyytyväiset ja panostushalukkaat

Kuvaa valtuustoehdokkaiden palvelutyytyväisyydestä ja panostushalukkuudesta eritellään vertailemalla palveluihin melko tai erittäin tyytyväisten ja vastaavasti palveluihin melko paljon tai paljon enemmän satsauksia haluavien osuuksia neljällä palvelutuotannon pääsektorilla. Yleiskuvan saamiseksi on merkityksellistä kiinnittää huomiota myös muihin skaala-arvoihin eli siihen, kuinka suuri osa ehdokkaista on tyytymättömiä vallitsevaan palvelutasoon ja kuinka suuri osa on haluton lisäpanostuksiin.

Yksi seikka on syytä ottaa huomioon palvelutyytyväisyyden ja panostushalukkuuden voimakkuutta arvioitaessa ja tulkittaessa. Niiden osuus, jotka ovat valinneet keskimmäisen vaihtoehdon viisiluokkaisella skaalalla, on erittäin suuri. Se vaihtelee yleensä 40–50 %:n välillä. Tämä osoittaa, että hyvin suuri osa, paikoin enemmistö ehdokkaista, ole halukkaita tai kykeneviä ottamaan kantaa asiaan sen paremmin palvelutyytyväisyyden kuin lisäpanostustenkaan osalta.

Tosiasiaksi jää, että niin palvelut huonosti hoidetuiksi arvioineiden kuin niidenkin, jotka haluavat paljon vähemmän lisäpanostuksia, osuudet jäävät varsin pieniksi. Havainnot voisi lukea niin, ettei tyytymättömyyttä olemassa olevaan palvelutasoon juurikaan esiinny. Tästä huolimatta valtaosa kuntapäätäjiksi pyrkijöistä haluaa lisäsatsauksia. Sisältyykö tähän jonkinasteinen yleinen hyvinvointivaltion poliittiseen kulttuuriin pohjautuva jakomentaliteetti vai onko se tulkittavissa yksinkertaisesti vain valittujen luottamushenkilöiden haluksi kehittää kunallista palvelutoimintaa?

Taulukko 6.1. Palveluihin tyytymättömien ja lisäpanostuksia haluamattomien ehdokkaiden osuudet palvelutuotannon pääsektoreilla (%)

	Palveluihin tyytymättömät	Lisäpanostusta haluamattomat
Terveystenhoito	15	2
Sosiaalitoimi	10	4
Tekniset palvelut	7	3
Sivistys- ja kulttuuritoimi	6	3

Luvut jättävät kuvan, että ehdokkaat ovat suhteellisen tyytyväisiä kuntiensa palvelutarjonnan nykytilaan. Vain terveyspalvelujen ja jossain määrin myös sosiaalipalvelujen kohdalla esiintyy varsin kriittistä mieltä palvelutilannetta kohtaan. Kuitenkin vain hyvin pieni murto-osa katsoo, ettei lisäpanostuksia sen paremmin varsinaisten peruspalvelujen kuin teknisen infrastruktuurin tai vapaa-aikapalvelujenkaan kohdalla tarvita. Luvut antavat kuvan eräänlaisesta palveluparadoksista.

Vaikka lähes kaikki ehdokkaat ovat jokseenkin tyytyväisiä palvelutasoon, ovat vielä useammat valmiita panostamaan palveluihin entistä enemmän kuntien voimavaroja.

Taulukko 6.2. Ehdokkaiden palvelutyytyväisyys ja panostushalukkuus palvelutuotannon pääsektoreilla vuonna 2000 (palvelut melko tai erittäin hyvin hoidetuiksi arvioineet; palveluihin lisäpanostusta vaativat, %)

	Sosiaali- toimi	Terveys- huolto	Sivistys- ja kulttuuri- toimi	Tekniset palvelut
Palvelut hyviksi arvioivat	53	48	61	54
Lisäpanostusta vaativat	54	63	45	39

Ehdokkaiden tyytyväisyys kunnan tarjoamiin palveluihin vaihtelee merkittävästi sektoreittain. Selvästi suurinta tyytymättömyys on terveydenhuollon järjestelyjä kohtaan. Tällä sektorilla tyytyväisten osuus jää alle puoleen. Vastaavasti terveyspalveluihin löytyy myös panostushalukkuutta. Sivistys- ja kulttuuritoimen sektorilla on jokseenkin vastakkainen tilanne: palvelutyytyväisyys on huomattavan korkea-asteista. Vastaavasti panostushalukkuus on heikohkoa. Sosiaalisektorin palveluihin esiintyy verraten vahvaa tyytyväisyyttä, mutta siitä huolimatta lisäpanostusten ehdottajakin on runsaasti. Lähes vastakkainen on tilanne teknisen sektorin osalta. Tyytyväisyyttä on verraten paljon, panostushaluja suhteellisen vähän.

Sosiodemografisten muuttujien yhteydet palvelutason arvioinnin osalta osoittavat, että miehet ovat naisia, varttuneemmat nuorempia ja peruskoulutuksen saaneet varsinkin akateemisen loppuututkinnon suorittaneita tyytyväisempiä palveluihin. Myös ruotsinkieliset ehdokkaat ovat suomenkielisiä jossain määrin tyytyväisempiä olemassa olevaan palvelutasoon (ks. liitetaulukko 4).

Mitä lisäpanostushalukkuuteen tulee, ovat miehet naisia, ikääntyneemmät nuoria ja ruotsinkieliset suomenkielisiä vähemmän innokkaita lisäsatsauksiin. Tässä kohden palvelutyytyväisyys ja panostushaluttomuus korreloivat vahvasti keskenään. Sitä vastoin koulutuksen osalta tilanne on erilainen; palveluihin suhteellisen tyytyväiset vähän muodollista koulutusta saaneet ovat etenkin akateemisesti koulutettuja halukkaampia myös lisäpanostuksiin.

Kuntakonteksti vaikuttaa siten, että kunnassa syntyneet ovat tyytyväisempiä kuin muualta muuttaneet palvelutasoon ja vastaavasti näitä hieman haluttomampia lisäpanostuksiin. Kuntakoko on varsin selvästi yhteydessä palvelutason arviointiin ja panostushalukkuuteen. Pienissä kunnissa ehdolla olevat ovat suurten kuntien ehdokkaita selvästi tyytyväisempiä kunnassaan vallitsevaan palvelutasoon. He ovat myös suurten kuntien ehdokkaita vähemmän halukkaita panostamaan li-

sää palveluihin. Asuinpaikka kunnassa on suhteellisen heikosti ja vaihtelevasti yhteydessä sekä palvelutyytyväisyyteen että panostushalukkuuteen.

Valtuustoon valittujen ja valisematta jääneiden osalta palvelutyytyväisyysarviointien ja palveluhalukkuutta koskevien lukujen suhteet ovat keskenään linjassa siten, että valtuustoon valituissa on enemmän niitä, jotka pitävät saavutettua palvelutasoa hyvänä ja vastaavasti vähemmän niitä, jotka haluavat tehdä lisäatsauksia. Kun otetaan huomioon, että valituissa on varsin suuri osa valtuustossa edellisellä kaudella istuneita, he ovat siis ulkopuolisia tyytyväisiä omiin saavutuksiinsa. Valitsematta jääneiden valittuihin nähden korkeammat lisäpanostusvaatimukset sopivat niinkään johdonmukaisesti heidän käyttäytymismalliinsa.

6.3 Palvelutyytyväisyyden ja panostushalukkuuden muuttuminen

Ehdokkaiden palvelutyytyväisyyttä koskeva aikavertailu osoittaa, että muutamia melko suuria muutoksia on tapahtunut vuosituhannen loppuvuodet kattavan vaalikauden aikana. Yleistrendi on varsin selvä. Teknisiä palveluja lukuun ottamatta palvelutyytyväisyys on laskenut olennaisella tavalla. Merkittävimmin palvelutason lasku on kohdannut terveyssektoria, jolla tyytyväisten osuus on pudonnut neljän vuoden aikana toistakymmentä prosenttiyksikköä. Huomattava lasku on tapahtunut myös sosiaalisektorilla. Sivistys- ja kulttuuritoimi on säilynyt tyytyväisyystasoltaan lähes ennallaan, kun taas teknisten palvelujen nähdään ainakin suhteellisessa mielessä kohentuneen.

Taulukko 6.3. Ehdokkaiden palvelutyytyväisyys ja lisäpanostushalukkuus vuosina 1996 ja 2000 (palvelut hyvin hoidetuiksi arvioivien ja lisäpanostusta haluavien osuudet, %) palvelusektoreittain

	Sosiaali- toimi	Terveyden- huolto	Sivistys- ja kulttuuri- toimi	Tekniset palvelut
Palvelutyytyväisyys:				
Vuonna 1996	60	62	64	48
Vuonna 2000	53	48	61	53
Panostushalukkuus:				
Vuonna 1996	45	50	45	42
Vuonna 2000	54	63	45	38

Kuntakokovertailu osoittaa, että vuonna 1996 keskikokoisissa kunnissa ehdolle asettuneet olivat tyytyväisimpiä palvelutasoon kaikkien mittauksessa mukana olevien pääsektoreiden kohdalla. Vähiten tyytyväisiä kuntansa palveluihin olivat puolestaan suurten kuntien ehdokkaat, kun taas pienten kuntien luottamuspaikkojen tavoittelijat sijoittuivat näiden väliin teknistä sektoria lukuun ottamatta. Neljä vuotta myöhemässä mittauksessa tilanne kuntakokoluokkien osalta oli melkoisesti muuttunut. Tyytyväisimpiä palvelutasoon oltiin – teknisiä palveluja lukuun ottamatta – pienissä kunnissa keskisuurten sijoituessa teknistä sektoria lukuun ottamatta pienten ja suurten kuntien ehdokkaiden arvioiden välimaastoon. Suurinta palvelutyytyväisyyden lasku oli suurissa kunnissa, joissa etenkin terveystalouteen tyytyväisiä ehdokkaita löytyi varsin vähän (ks. liitetaulukko 5).

Kieliryhmien kohdalla ruotsinkielisten ehdokkaiden palvelutyytyväisyys vaalikauden aikana nousi lievästi, kun taas suomenkielisten tyytymättömyys vahvistui edelleen. Naisten kriittisyys oli kummassakin mittauspisteessä selvästi suurempaa kuin miehillä. Tässä kohden voidaan huomauttaa, että myös kuntalaistutkimuksissa on havaittu naisten selvästi suurempi tyytymättömyys palveluihin (Sandberg 1998, 189), joskin sukupuolten väliset erot pienenevät vaalikauden aikana huomattavasti (Pekola-Sjöblom 2002, 55–56).

Koulutuksen kohdalla kuntalaisaineistoissa havaittu korkeasti koulutettujen toisia kriittisempi suhtautuminen palvelujen tuottamiseen näkyi myös vuoden 1996 ehdokasarvioinneissa siten, että koulutustason noustessa palvelutyytyväisyysluvut laskivat. Vaalikautta myöhemmin tilanne oli kuitenkin muuttunut lähes vastakkaiseksi. Peruskoulutuksen saaneet olivat akateemisia tyytymättömämpiä tarjottuihin palveluihin kaikilla sektoreilla.

Palvelutyytyväisyysarviointien ohella myös kunnallisvaaliehdokkaiden panostushalukkuus on muuttunut vaalikauden 1996–2000 välillä merkittävästi. Muutos koskee tässäkin tapauksessa eniten terveystalouteen, joihin entistä useammat haluavat lisäpanostusta. Sama koskee myös sosiaalipalveluja, joskin hieman vähemmässä määrin. Kulttuuri- ja sivistystoimen osalta kokonaispanostushalukkuus on pysynyt täysin muuttumattomana ja teknisten palvelujen osalta on nähtävissä jopa lievää panostushalukkuuden laskua. Panostushalukkuuden lisäykset kohdistuivat siis odotusten mukaisesti niille sektoreille, joilla tyytymättömyys oli korkeinta.

Panostushalukkuuden kohdalla kunnan koolla on erittäin selvä yhteys ehdokkaiden valintoihin. Teknisiä palveluja lukuun ottamatta panostushalukkuus kasvaa selvästi ja lineaarisesti kuntakoon kasvaessa. Erityisen vahvana yhteys näytetään terveydenhuollon ja sosiaalitoimen kohdalla panostushalukkuuden osoitessa myös terävöitymistä vaalikautta varhemmasta mittauspisteestä.

Yksilötekijöistä äidinkielen selityskyky jää hämäräksi. Sitä vastoin sukupuoli on vahvasti yhteydessä panostushalukkuuteen sekä vuonna 2000 että vaalikautta aikaisemmin naisten esiintyessä tekniset palvelut pois lukien miehiä selvästi vahvemmin lisäpanostusten puolesta puhujina. Koulutus, joka oli vuoden 1996 ehdokkailla yhteydessä panostushalukkuuteen, antoi vaalikauden kuluttua selvästi hämärämmän kuvan. Odotetusti peruskoulutuksen saaneet olivat sivistys- ja

kulttuuripolitiikan lohkoa lukuun ottamatta toisia koulutusryhmiä alttiimpia palveluja koskeviin lisäsatsauksiin (ks. liitetaulukko 6).

Iän suhteen on havaittavissa varsin selvä yhteys siten, että panostushalukkuus on korkeimmillaan nuorimpien ehdokkaiden keskuudessa. Vain teknisten palvelujen osalta vanhimpiin ehdokaskategorioihin kuuluvat ovat hieman nuoria halukkaampia aktiiviseen lisäpanostamiseen.

6.4. Ehdokkaiden ja kuntalaisten palvelukäsitykset vertailussa

KuntaSuomi 2004 -tutkimuskokonaisuuden varhemmin raportoiduissa osioissa on mitattu puolueiden luottamushenkilöiden ja kannattajien palvelutyytyväisyyttä ja panostushalukkuutta. Niiden perusteella on havaittu, että luottamushenkilöasemissa olevista vasemmistoon itsensä lukevat ovat muita tyytymättömämpiä kuntansa tarjoamiin palveluihin. Vasemmistopuolueiden ja eritoten vihreiden luottamushenkilöt vaativat myös lisäpanostuksia palveluihin. Vastaavasti taas kokoomuslaiset suhtautuvat pidättyvämmiin lisäsatsauksiin. Kuten Siv Sandberg (1997,68–70) huomauttaa, myös kunnan poliittiset voimasuhteet vaikuttavat palvelutyytyväisyyteen ja panostushalukkuuteen. Kunnan hallinnossa valtaa käyttävien ryhmien edustajat ovat yleensä tyytyväisempiä ja vähemmän panostushalukkaita kuin vallankäytöstä syrjään jäävien puolueiden edustajat.

KuntaSuomi 2004 -tutkimuksissa ei eri poliittisia suuntauksia kannattavien asukkaiden palvelukäsityksiä ole raportoitu. Kunnallisanon kehittämistäition Kansalaismielipide ja kunnat -raporteissa niin palvelutyytyväisyys kuin panostushalukkuuskin ovat olleet toistuvasti esillä. Asukkaiden reagointi toistetusti esitettyyn väittämään “kuntien tulisi vastaisuudessa mieluummin lisätä kuin karsia kunnallisia palveluita” on 1990-luvulla saanut yhä enemmän vastakaikua kansalaisten keskuudessa. Vuoden 2002 Ilmapuntarikyselyssä kolme neljäsosaa vastaajista oli valmis nykyistä suurempiin palvelutuotannon lisäpanostuksiin (Kansalaismielipide ja kunnat 2002, 17).

Tässä yhteydessä kysymystä puolueiden paikalliseliitin ja kunnan asukkaiden välisestä mielipidevastaavuudesta eriteltiin vuonna 2000 tehtyjen ehdokaskyselyjen ja saman vuoden kuntalaiskyselyn tulosten perusteella.

Ehdokkaiden ja kuntalaisten väliset palvelutyytyväisyyserot ovat varsin selvät; ehdokkaat ovat olennaisesti tyytyväisempiä kuntien palveluihin kuin asukkaat. Vaikka erot ovat tilastollisesti erittäin merkitsevät, esiintyy sektoreiden välillä selvää vaihtelua. Pienimmillään edustuksellisuusdiskrepanssi on terveydenhuollon kohdalla, seitsemän prosenttiyksikköä. Teknisten palvelujen osalta se kohoaa kuitenkin peräti 26 prosenttiyksikköön.

Taulukko 6.4. Ehdokkaiden ja asukkaiden palvelutyytyväisyysarviot palvelutuotannon pääsektoreilla puolueittain vuonna 2000 (melko tai erittäin hyvin hoidetuiksi arvioineiden %-osuudet)

	Ehdokkaat				Asukkaat			
	Sos	Terv	Siv	Tekn	Sos	Terv	Siv	Tekn
Kaikki	53	48	61	53	33	41	45	28
Vas	42	39	51	49	30	35	40	26
SDP	56	47	61	55	33	42	46	29
Vihr	34	29	40	44	26	33	43	22
Kesk	61	56	67	54	37	46	49	33
SKL	49	42	68	56	33	38	49	31
RKP	58	63	65	57	44	56	57	30
Kok	57	53	64	56	33	43	46	31
	N= 3305–3426				N= 8476–9452			

Puolueittaiset palvelutyytyväisyysarviot poikkeavat varsin paljon toisistaan. Kriittisimmin palvelujen, etenkin peruspalvelujen järjestämiseen suhtaudutaan vihreiden suunnalla. Toisten puolueiden ehdokkasiin verrattuna myös vasemmistoliittolaiset ovat tyytymättömiä kuntien tuottamiin palveluihin. Tyytyväisyyskaalan toisessa päässä ovat perinteisten porvarillisten puolueiden, RKP:n, kokoomuksen ja keskustan ehdokkaat. Sosiaalidemokraatit ja kristillisdemokraatit sijoittuvat eri sektoreita painottaen mainittujen puolueiden väliin.

Mielipide-edustavuutta koskevien arviointien kannalta keskeistä on, sijoittuvatko eri puolueiden kannattajat suurin piirtein samaan järjestykseen palvelutyytyväisyysarviointien osalta kuin ehdokkaat. Kuva, joka äänestäjien käsityksistä piirtyy, näyttää tyytyväisyystaso huomioon ottaen verraten "oikealta". Vihreiden kannattajat ovat muiden puolueiden äänestäjiin nähden tyytymättömiä palvelujen hoidon nykytilaan. Vasemmistoliiton äänestäjät sijoittuvat ehdokkaiden tavoin toiseksi kriittisyysarvioissaan. Vastaavasti ehdokkaidensa tavoin tyytyväisimpiä ovat ruotsalaista kansanpuoluetta äänestäneet. Keskustan kannattajat ovat hivenen kokoomuksen kannattajia tyytyväisempiä palveluihin kautta linjan poiketen tässä suhteessa aavistuksen verran kokoomuksen arvoista. SDP:n ja kristillisten äänestäjien samoin kuin puolueiden ehdokkaidenkin arviot sijoittuvat tyytyväisyysulottuvuudella välimaastoon. Kaiken kaikkiaan siis puolueiden ehdokkaiden ja kannattajien arviot palvelutuotannon tilasta ovat varsin yhdensuuntaiset äänestäjien liikkeessä toki selvästi ehdokkaita kriittisemmällä tasolla.

Taulukko 6.5. Ehdokkaiden ja asukkaiden panostushalukkuus palvelutuotannon pääsektoreilla puolueittain vuonna 2000. Niiden %-osuudet, jotka katsovat, että palveluihin tulisi panostaa jonkin verran tai paljon *enemmän*.

	Ehdokkaat				Asukkaat			
	Sos	Terv	Siv	Tekn	Sos	Terv	Siv	Tekn
Kaikki	54	63	45	38	41	66	39	40
Vas	67	75	51	50	57	73	43	47
SDP	59	67	44	40	56	68	38	47
Vihr	73	73	52	33	65	71	51	39
Kesk	44	54	40	34	46	65	35	36
SKL	64	66	35	34	58	68	38	35
RKP	51	56	53	35	50	62	45	37
Kok	39	56	45	39	45	62	39	36
	N= 3277–3407				N= 10054–10147			

Sektoreittain tarkasteltuna ehdokkaiden ja kuntalaisten panostushalukkuudessa on muutamia merkille pantavia eroja. Sosiaalitoimen kohdalla ehdokkaiden halukkuus antaa lisäresurssointia on selvästi suurempi kuin asukkailla. Sama koskee myös sivistys- ja kulttuuritointa. Kansalaiset puolestaan pitävät lisäpanostusta terveydenhuoltoon jopa hieman tärkeämpänä kuin ehdokkaat.

Panostushalukkuuden kohdalla puolueiden ehdokkaiden ja kannattajien profiilit eivät ole yhtä selkeitä kuin palvelutytyväisyysarvioiden kohdalla. Karkeasti ottaen voidaan kyllä havaita, että palvelutarjontaan tyytymättömimmät vasemmistoliitto ja vihreät, mutta myös sosialidemokraatit haluavat lisäpanostuksia palvelutuotantoon jonkin verran useammin kuin muiden puolueiden ehdokkaat ja kannattajat. Porvarillisten ryhmien puolella kristillidemokraatit sijoittuvat palveluhalukkuusvaatimustenkin osalta lähemmäs vasemmiston puolueita ja vihreitä kuin kokoomusta, keskustaa ja ruotsalaista kansanpuoluetta.

Kaiken kaikkiaan ehdokkaiden ja äänestäjien mielipidelinjaukset ovat karkeasti ottaen samansuuntaisesti profiloituneet niin palvelutytyväisyyden kuin panostushalukkuudenkin osalta. Ehdokkaiden kohdalla mielipide-erot ovat kuitenkin jonkin verran selkeämpiä ja kiteytyneempiä kuin asukkailla. Mielipide-edustavuus ehdokkaiden ja äänestäjien välillä on tältä osin kuitenkin selvästi osoitettavissa.

7. Uutta julkishallintoa etsimässä: muutosta ja kehittämistä, mutta miten?

7.1 Kehittämisaalueet

Puhuttaessa kunnallishallinnon kehittämisestä 1980-luvulta lähtien kehittämistoimenpiteiden on yleisesti katsottu liittyvän uuteen julkishallintoon (New Public Management, NPM) eli hallintoideologiaan, joka on tullut korvaamaan perinteistä byrokraattista hallintonäkemyksiä. NPM-perustaisiin kehittämistoimiin on liitetty hyvin erilaisia elementtejä. Yhteistä niille on, että hallintoa kehittämällä pyritään tehostamaan julkisen sektorin palvelutoimintaa kilpailuttamalla, toimintaa hajauttamalla, markkinoistamalla, tulosoajasta voimistamalla ja muutoinkin ottamalla julkishallinnossa käyttöön menettelyjä, jotka ovat olleet tyypillisiä ennen muuta markkinasektorin toiminnalle (ks. Klausen & Ståhlberg 1998, Ståhlberg 1998, Haveri 2000, Haveri 2002). Myös yksityistämistoimia koskeva keskustelu on sisältänyt samoja elementtejä mitä uusi julkishallinto on tuonut esille (ks. Granqvist 1997).

Uuden julkishallinnon ideoita on sovellettu melko laajasti juuri kunnallishallinnon piirissä. Varsinkin 1990-luvun aikana lukuisat palvelutoiminnan tehostamismuodot saivat kuntakentässäkin tukea vaihtoehtoisina palvelutuotannon muotoina kuntien säilyttäessä viimekätisen palvelujen järjestäjän roolin. Tunnetuiksi tulivat muun muassa tilaaja–tuottaja-malli, palvelusetelit, ostopalvelut ulkopuolisilta palvelutuottajilta, järjestöiltä tai yrityksiltä (Kettunen 1999). Joissakin tapauksissa NPM-kehittämistoimiksi on mielletty myös asukkaiden osallistumista ja osallisuutta edistävät toimet, joskaan tältä osin kaikkia menettelyjä ei ole kelpuutettu varsinaisen uuden julkisjohtamisen alaan kuuluviksi organisointimenettelyiksi.

Tässä tutkimuksessa ylimpien kunnallisten luottamushenkilöasemien tavoittelijat joutuivat varsin laajasti ja monipuolisesti ottamaan kantaa kuntansa hallinnon ja palvelutuotannon kehittämiskysymyksiin. Esillä oli lähes kolmekymmentä kehittämistä koskevaa toimenpidettä, joita vastaajat saivat arvioida viisiluokkaisella asteikolla “ei lainkaan tärkeä – hyvin tärkeä”. Kyselyssä mukana olleet kehittämismuodot ovat karkeasti ryhmiteltävissä neljään osaryhmään.

Ensimmäisen kehittämissuunnan muodostavat varsinaisesti uuteen julkishallintoon kuulumattomat kuntajohtamiseen ja ylimpään kunnan johto-organisaatioon liittyvät kysymykset. Kunnallisen johto-organisaation järjestelyvaihtoehdot ovat nousseet julkisen keskustelun kohteiksi etenkin 1990-luvun loppupuolella. Uuden kuntalain säätäminen mahdollisti jo sellaisenaan muutamien uusien organisointimahdollisuuksien kokeilun ja soveltamisen samalla kun se vauhditti kes-

kustelua erilaisten johto-organisaatiomallien soveltuvuudesta kunnallishallinnossa.

Toinen kehittämisen kohdealue muodostuu pääosin niistä kuntalaisten osallistumisen ja osallisuuden muodoista, jotka vuoden 1995 kuntalaissa (27 §) vahvistettiin täydentämään edustuksellista demokratiaa. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tarkastella osallistumismuotojen koko kirjoa. Näin osallistumista koskevat arviot jäävät tässä yhteydessä verraten suppeiksi.

Kolmas tarkastelukohde koostuu niistä ehdokkaiden tärkeysarvioista kunnallisten palvelujen kehittämistavoiksi, jotka muodostavat uuden julkishallinnon ydinalueen. Näitä koskevat kysymykset liittyvät ennen muuta erilaisiin uusiin palvelumuotoihin, jotka pääosiltaan ovat nousseet keskustelujen ja kokeilujen kohteiksi vapaakuntakokeilujen vanavedessä – osa kuitenkin jo 1980-luvulla ennen vapaakuntakokeilua – ja jotka liittyvät merkittäväällä tavalla myös kunnallisten palvelujen ulkoistamiseen ja kilpailuttamiseen.

Neljäntenä kehittämistointien ryhmänä tulee mukaan kuntien yhteistoiminta palvelujen tuottamisessa. Tässä kohden yhteistyömuodot toisten kuntien ja muiden julkisten viranomaisten mutta myös kunnissa toimivien järjestöjen ja muiden palvelutuottajien kanssa tulevat arviointien kohteeksi.

7.2 Kuntajohtamisen haasteet

Kunnallishallintoa kehitettäessä yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi on noussut kuntaorganisaation ylimmän johtotason järjestely. Vaikka 1990-luvun alkuvuosina istunut Kunnallislakikomitea kävi laajasti keskustelua kuntajohtamisen eri vaihtoehtoista, ei tämäkään valmisteluolin pystynyt esittämään selkeitä suosituksia siitä, miten kunnallisen johtotason organisointi tulisi järjestää. Laki antoi kuitenkin tiettyä väljyyttä erilaisten johtamisjärjestelmien järjestämiseksi (Majoinen 2001, 169–185). Ei liene väärin todeta, että näitä valintamahdollisuuksia kunnat ovat tähän asti käyttäneet tai edes kokeilleet varsin säästeliäästi.

Kunnallisjohtoon organisoimisessa kysymys on moniulotteisten tavoitteiden yhteensovittamisen vaikeudesta. Yksi keskeisimmistä kysymyksistä tältä osin on liittynyt demokratian ja tehokkuuden samanaikaiseen toteuttamiseen; miten yhdistää kuntalaisten tahto ja mahdollisimman tehokas johtaminen ilman, että näiden välille syntyy ylipääsemätöntä ristiriitaisuutta.

Kuntalaislähtöisen demokratian ja organisaation johtamistehokkuuden välisen jännitteen lisäksi on olemassa muitakin vastakkainasetteluja. Yksi kysymys on liittynyt kollegiaalisten johtoelinten, ennen muuta lautakuntien koostamiseen. Perinteisen lautakuntamallin kilpailijaksi erityisesti päätösvalmistelun osalta on nostettu valiokuntamalli, valtuuston asettamat valiokunnat, joihin kuuluu vain valtuutettuja (tai varavaltuutettuja). Kysymyksessä lautakuntajärjestelmä vai valiokuntamalli asettuu vastakkain kaksi demokratian tavoitetta. Valiokuntamallilla tähdätään siihen, että valta ja vastuu pysyvät kiinteässä yhteydessä tavalla, jossa vallan perustana on kansalaisten antama välitön tuki ja hyväksyminen sen käyttä-

jille, valtuutetuille. Lautakuntamallin etuna taas voidaan pitää sitä, että tällä tavalla saadaan rekrytoituksi enemmän vastuunkantajia, tarvittavaa erikoisasiantuntemusta ja laaja-alaisesti tietoa kentän tarpeista samanaikaisesti kun lautakunnat toimivat pohjakouluina ylempiä päätöksentekotasoja varten.

Kunnallisen parlamentarismien osalta taas on kysymys ennen muuta selkeiden poliittisten vaihtoehtojen tarjoamisesta kuntalaisille, jotta nämä valtuuston toimikauden saavutuksia arvioidessaan voivat punnita kunnanhallituksessa istuvan puolueen/puoluekoalition ja opposition linjausten välillä. Kaikkien puolueiden yhteishallitukseen nähden parlamentarismi kasvattaa politiikkaa ja osoittaa poliittisen vastuun kantajat samalla kun se tuo tarvittavia jännitteitä ja vaihtoehtoja kuntalaisten puntaroitaviksi. On katsottu, että kunnallinen parlamentarismi kasvattaa luottamushenkilöiden valtaa suhteessa virkamiehiin ja samalla kuntalaisten välittömästi valitseman valtuuston valtaa välillisesti valittuihin luottamuselimiin aktivoiden samalla kuntalaisia (Komulainen 1991, Mattila 1996).

Ehdokkaiden kannat eri johtamisjärjestelyjen tärkeydestä vaikuttavat suhteellisen kiteytyneiltä. Keskimmäisen eli neutraalin vaihtoehdon valinneiden osuus jäi valiokuntamallin, pormestarihallinnon ja toimitusjohtajamallin osalta neljännekseen tai sen alle. Kannanotoissa kunnalliseen parlamentarismiin ja palkattuun luottamushenkilöjohtajaan neutraalien vastausten määrä kohosi yli kolmannekseen vastaajista. Suhteellisen korkea neutraalien vastausten osuus saattaa kertoa myös siitä, että merkittävä osa ehdokkaista ei pystynyt ottamaan kantaa kyseisiin maihin ja niiden vaikutuksiin.

Valiokuntamallin tuki ehdokkaiden keskuudessa jää jokseenkin vähäiseksi. Mallia melko tai hyvin tärkeänä pitävien yhteisöosuus jää vain 13 %:iin, kun taas vastakkaisen näkemyksen puolesta esiintyviä on kaksi kolmesta (66%) vastaajasta. Erityisen heikkoa tukea valiokuntamalli saa nuorilta, naimattomilta ja naisilta, kun taas kieliryhmien kesken ei esiinny eroja. Myöskään erikokoisten kuntien ehdokkaiden preferenssit eivät poikkea juuri lainkaan toisistaan. Suuriksi eivät kohoa puolueyhmittäisetkään erot; valiokuntamallin tuki vaihtelee vasemmistoliiton 10 %:n ja kokoomuksen 15 %:n välillä.

Vertailun vuoksi on kiinnostavaa todeta, että jonkin verran korkeampia kannatusarvoja valiokuntamallille antoivat Pirkanmaan kuntien luottamushenkilöt mallin kannatuksen jäädessä tässäkin tapauksessa kuitenkin alle kolmannekseen vastanneista (Ruostetsaari & Holttinen 2001, 66–67). Näyttää vahvasti siltä, ettei valiokuntamalli – toisin kuin alan asiantuntijoiden enemmistö kunnallishallinnon tulevaisuusbarometrissa vielä 1999 ennusti – tule tällä vauhdilla toteutumaan vuoteen 2010 mennessä (vrt. Kivelä & Mannermaa 1999, 97).

Puolueiden väliseen vallan ja vastuun selkeään erotteluun pohjaavan kunnallisen parlamentarismien kannattajiakin on vain vajaa neljännes kaikista ehdokkaista. Tässäkin kohdin demografiset taustamuuttujat erottelevat ehdokkaita verraten heikosti. Eri kokoisten kuntien ehdokkaat sitä vastoin suhtautuvat jonkin verran toisistaan poikkeavalla tavalla. Vähiten kannatusta parlamentarismi nauttii pienissä kunnissa, eniten taas suurissa.

Taulukko 7. 1. Kunnan johtoportaiden järjestämismallien kannatus ehdokaiden taust ominaisuuksien mukaan (kattaa vaihtoehdot 4 ja 5, melko tärkeä ja hyvin tärkeä)

	Valiokunta- malli	Parlamente- tarismi- malli	Pormestari- malli	Toimitus- johtaja- malli	Palkattu luottamus- johtaja- malli
Kaikki	13	23	22	46	21
Suomenkieliset	14	23	22	47	21
Ruotsinkieliset	13	23	22	40	21
Mies	16	24	25	44	22
Nainen	10	22	17	49	20
Naimisissa	14	22	22	47	20
Naimaton	8	24	21	40	24
Muu	15	28	23	50	26
18–29 v.	26	29	24	51	16
30–39 v.	15	25	25	43	14
40–49 v.	15	25	23	48	21
50–59 v.	15	22	22	48	21
60–69 v.	10	23	19	47	23
70– v.	5	21	21	38	24
<5500 as.	13	17	15	46	15
5501–20000 as.	15	23	21	48	20
>20001 as.	12	25	25	45	23
Vas	10	29	15	43	25
SDP	14	21	22	40	22
Vihr	13	31	30	48	26
Kesk	13	21	19	48	16
RKP	13	23	22	43	22
Kok	15	20	26	56	20
Valittu valtuustoon	20	23	21	43	23
Ei valittu	11	24	22	48	23
N= 3474–3421					

Eri puolueiden ehdokkaita parlamentarismikysymys jakaa melko voimakkaasti. Selvästi eniten kannatusta parlamentarismi saa vihreiden keskuudessa. Heistä lähes kolmannes pitää sitä tärkeänä. Vihreät on sitä paitsi ainoa puolue ryhmä, jossa parlamentarismien kannattajien osuus on suurempi kuin siihen kriittisesti suhtautuvien osuus. Vihreiden lisäksi myös vasemmistoliiton ehdokkaista huomattava osa lämpenee ajatukselle. Suurten puolueiden ehdokkaista vain joka viides pitää kunnallista parlamentarismia tärkeänä.

Valtuustoon valittujen ja valitsematta jääneiden ero valiokuntamallin kannatuksessa on huomattavan suuri. Valtuutettumandaatin saaneet suhtautuvat valitsematta jääneitä selvästi myönteisemmin siihen, että myös valmistelevat elimet täytetään eniten kuntalaisten luottamusta nauttivilla henkilöillä.

Kuntien kollektiivista luottamushenkilöjohtoa koskevat valiokuntamalli ja kunnallinen parlamentarismi ovat väljätköjä, monimuotoisia ja jossain määrin tulkinnallisiakin (ks. Ruostetsaari & Holttinen 2001, 59–65). Tämä koskee erityisesti parlamentarismia, joka voimassa olevan kuntalain mukaan voi olla luonteeltaan “sovellettua” ja toteutua erilaisten kunnanhallituksen ja lautakuntien valintaperiaatteiden ja toimintatapojen kautta (Mattila 1998). Valtiollisen parlamentarismien edellyttämää mahdollisuutta, että valtuusto voisi yksittäisen hallituksen jäsenen erottamalla ilmaista epäluottamuksen koko hallitusta kohtaan ei kuntalaissa tunneta eikä sitä näin ollen ole ollut mahdollista myöskään kokeilla käytännössä.

Tietty kiteytymättömyys koskee myös viime vuosina vilkkaan keskustelun alle tullutta kysymystä kunnan ylimmästä johtajasta. Kuten José Valanta (2000, 43) huomauttaa, avainkysymys on poliittisen ja ammattijohtamisen suhteen järjestämisestä ja poliittisen vastuun toteutumisesta. Tietyissä mitassa kysymys on myös valinnasta erilaisten poliittisen tai luottamushenkilöjohtajuuden mallien välillä.

Keskustelussa ylimmän johtotason järjestelyksi on ollut esillä lähinnä kolme päämallia; pormestarimalli, määräaikaisen kuntajohtajan malli ja vahvan luottamushenkilöjohtajan malli (ks. Valanta 2000, 43–45, Ruostetsaari & Holttinen 2001, 68–77). Varsinaisissa pormestarmalleissa katsotaan olevan ainakin kaksi toisistaan erottuvaa alamallia. Yksi mahdollisuus on, että pormestari valitaan suoralla vaalilla valtuustokauden ajaksi hänen toimiessaan myös kunnanhallituksen johdossa. Toinen vaihtoehto on, että valtuusto valitsee keskuudestaan pormestarin johtamaan kunnanhallitusta.

Yksi malli perustuu siihen, että määräaikainen kuntajohtaja, “viranhaltijapormestari”, valitaan valtuuston toimikaudeksi. Hän toimisi samalla kunnanhallituksen puheenjohtajana. Tällöin hänet voitaisiin erottaa poliittisen epäluottamuksen vallitessa. Yhtenä mallina on esitetty myös kuntajohtajan ja poliittisen johtajan tehtävien selkeää erottamista. Poliittista johtajuutta voitaisiin vahvistaa valitsemalla yksi henkilö johtamaan sekä kunnanhallitusta että valtuustoa.

Tässä tutkimuksessa ehdokkaille tarjottiin kolmea johtajuusmallia, jotka soveltaen ovat johdettavissa edellä käsitellyistä johtajamalleista. Pormestarmallin kohdalla annettiin täsmennyksenä “vahvasti poliittisesti vastuussa oleva kunnanjohtaja”. Toimitusjohtajamallia selvennettiin luonnehdinnalla “vahva määräaikainen kunnanjohtaja”. Toimitusjohtajamalli edustaa varsin pitkälle NPM-perustaista ammattijohtaja-ajattelua, jossa määräaikaisuus toimii yhtenä luottamushenkilöjärjestelmän keskeisenä kontrollikeinona muutoin varsin vahvalle ja riippumattomalle johtajuudelle. Kolmantena mallina oli mukana “Osa- tai kokopäiväinen luottamushenkilöjohtaja (palkattu)”. Malli viittaa ruotsalaistyyppiseen järjestelyyn, jossa kunnanhallituksen johdossa toimii palkattu kokopäiväinen luottamushenkilö.

Esillä olleista kuntajohtamisen malleista ylivoimaisesti suosituimmaksi kohosi toimitusjohtajamalli, jota lähes puolet kaikista vastaajista piti melko tai erittäin tärkeänä hallinnon kehittämismallina. Pormestarimallin kannatus jäi kaksi kertaa heikommaksi ja palkatun osa- tai kokopäiväisen luottamusjohtajan malli vielä niukasti tätäkin heikommaksi.

Vastaajien taustaominaisuuksien erittely osoittaa, että suomen- ja ruotsinkielisten vastaajien kesken esiintyy eroja vain toimitusjohtajamallin osalta suomenkielisten kannattaessa järjestelyä ruotsinkielisiä voimakkaammin. Sukupuolten väliset erot ovat selvät pormestarimallin ja toimitusjohtajamallin välillä. Miehet kannattavat pormestarimallia naisehdokkaiden puolestaan suosiessa toimitusjohtajamallia. Siviilisäädyn osalta kategoriaan ”muut” kuuluvat eli lesket ja eronneet kannattavat voimakkaammin toimitusjohtajamallia.

Vastaajan ikä erottelee ehdokkaiden käsityksiä johtamismalleista suhteellisen voimakkaasti. Lineaarisesti ikä vaikuttaa pormestarimallin ja palkatun luottamushenkilöjohtajan kohdalla. Ensiksi mainitussa tapauksessa vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvat pitävät mallia tärkeänä kehittämismallina kun taas viimeksi mainitussa tapauksessa mallin kannatus hiipuu iän lisääntyessä. Toimitusjohtajamallia puolestaan vierastavat eniten nuorimmat ja vanhimmat ehdokkaat tuen tullessa keski-ikäisiltä.

Kuntakoko on melko voimakkaasti yhteydessä eri mallien tärkeysarviointeihin. Niin pormestarimalli kuin vahvan palkatun luottamushenkilöjohtajan mallikin saavat vahvimman kannatuksensa suurten kuntien ehdokkailta kannatuksen laskiessa kuntakokoluokittain pienimpiin mentäessä. Toimitusjohtajamallin kannatus on jokseenkin tasaista kaikissa kuntakokoluokissa keskikokoisten kuntien ehdokkaiden pitäessä sitä niukalla erolla tärkeimpänä kehittämismallina.

Eri johtomallien suosion puolueittainen erittely antaa ainakin ideologisessa mielessä jossain määrin vaikeasti tulkittavissa olevan kuvan ehdokkaiden kannoista. Pormestarimallin kannatus on selvästi suurinta vihreän liiton ehdokkaiden keskuudessa vasemmistoliittolaisten suhtautuessa nihkeimmin tähän malliin. Toimitusjohtajamalli puolestaan saa selvästi suurimman kannatuksen kokoomusehdokkaiden keskuudessa; reilu puolet heistä kannattaa vahvan määräaikaisen kuntajohtajan mallia. Alhaisimmilleen mallin kannatus jää poliittisessa vasemmistossa sosiaalidemokraattien edustaessa tässä tapauksessa kriittisintä kantaa siihen. Palkatun luottamushenkilöjohtajan malli saa puolestaan eniten tukea vasemmistoliiton ja vihreiden taholla etenkin keskustan ehdokkaiden karsastaessa sitä.

Valtuustopaikan saaneet poikkeavat kärkyllä olleista varsin vähän ylintä henkilöjohtajaa koskevissa kannoissaan. Selvin ero valittujen ja valitsematta jääneiden välillä on suhtautumisessa toimitusjohtajamalliin, jota valitut kannattavat valitsematta jääneitä jonkin verran vähemmän.

Jos lähdetään siitä, että toimitusjohtajamalli edustaa selkeimmin tehokkuuteen tähtäävää manageriaalista mallia, kun taas pormestarimalli ja palkatun luottamusjohtajan malli edustavat luottamushenkilöpainotteista johtamista, jäävät näiden perusmallien väliset kannatuserot varsin pieniksi (toimitusjohtajamalli 46 %, pormestarimalli+palkattu luottamusjohtaja 43 %). Joka tapauksessa toimitusjoh-

tamalli, joka on varsinkin pormestarimalliin nähden jäänyt selvästi taka-alalle julkisessa keskustelussa, saa ehdokkailta merkittävää tukea. Kaiken kaikkiaan puolueiden väliset, osin myös selvästi ideologiseksi mielletävät erot ylintä henkilöjohtajaa koskevassa kysymyksessä näyttävät niin ilmeisiltä, että merkittävät muutokset antavat vielä ainakin jonkin aikaa odottaa itseään.

7.3 Kuntalaisosallistamisen kehittäminen

Kuntalaisten osallistumista koskevat kehittämistoimet on joissakin yhteyksissä mielletty osaksi NPM-kehittämistoimintaa (ks. esimerkiksi Kettunen 1999). Osallistumista koskevia kehittämissuunnitelmia on kuitenkin pääosin käsitelty kunnallisen tai vielä laajemmin julkishallinnon demokratisoimistoimintojen yhteydessä. Merkittävin konkreettinen toimenpidekokonaisuus tähän suuntaan on ollut sisäministeriön johdolla toimeenpantu osallisuushanke. Vuonna 1997 käynnistetty osallisuushanke on perustunut useiden kymmenien kuntien toimeenpanemiin kokeiluhankkeisiin, joiden avulla osallistumisnäkökulma on tullut esille (ks. Vuorela & Veräväinen 2000).

Kuntalaisosallistamisen kehittämisessä on voimassa olevan kuntalain mukaan pidettävä huolta siitä, että kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on edellytykset osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Kuten Kaija Majoinen (2001, 290–296) toteaa, eivät valtuustot tai muutkaan paikallisen tason toimijat ole lain voimassaolon alkuvuosina olleet kovin aktiivisia kehittämään niitä osallistumisen ja osallisuuden muotoja, joita voimassaoleva laki edellyttää.

Koko julkishallinnon kattaneessa osallisuushankkeessa osallisuuden käsite miellettiin laajemmaksi kuin perinteinen osallistuminen (Laiho & Kurikka & Laamanen 2000). Osallisuushankkeen keskeisenä tuloksena on katsottu olleen erityisesti kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan vaikuttamisen vahvistaminen.

Tämän tutkimuksen aineiston puitteissa osallistumista kunnan kehittämisalueena tarkastellaan kolmen osallistumiskanavan osalta. Kuntalaisosallistumisen kehittämistoimiksi tulkittiin yleinen kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien laajentaminen, käyttäjädemokratia ja kunnanosahallinto.

Osallistumista käsittelevistä kehittämismenettelyistä ensimmäinen koskee kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien yleistä laajentamista. Esimerkkeinä osallistumismahdollisuuksien laajentamisesta mainittiin kansanäänestykset ja yhteissuunnittelu. Kolme viidesosaa ehdokkaista piti osallistumismahdollisuuksien laajentamista melko tärkeänä tai hyvin tärkeänä.

Osallistumismahdollisuuksien yleinen laajentaminen sai tukea selvästi keskimäärää enemmän naisilta, naimattomilta ja iältään nuorimmilta ehdokkailta, erityisesti opiskelijoilta ja työttömiltä. Myös ehdokkaiden puoluetusta vaikuttaa tässä kohden ratkaisevasti; vihreät ja vasemmistoliittolaiset ovat selvästi hanakampia kannattamaan kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien laajentamista, kun taas etenkin kokoomuksen ja RKP:n ehdokkaille osallistumismahdollisuuksien laajentaminen ei näyttäydy vastaavan tärkeysluokan asiana.

Taulukko 7.2. Ehdokkaiden arviot kuntalaisosallistumisen muotojen tärkeydestä: melko tai hyvin tärkeiksi arvioineiden osuudet (%)

	Kuntalaisten osallistumis- mahdollisuuksien laajentaminen	Käyttäjä- demokratia	Kunnanosa- hallinto
Kaikki	63	55	19
Mies	58	52	20
Nainen	71	60	18
Naimisissa	61	55	18
Naimaton	71	54	19
Muu	71	62	25
Suomenkielinen	64	55	19
Ruotsinkielinen	56	44	21
18–29 v.	64	60	28
30–39 v.	62	54	23
40–49 v.	60	55	20
50–59 v.	61	56	18
60–69 v.	68	58	16
70– v.	73	52	17
Kansakoulu/peruskoulu	63	46	18
Opisto	63	55	16
Yl. korkeakoulu	61	61	24
Johtava asema	52	55	16
Yl. toimihenkilö	62	62	21
Al. toimihenkilö	64	57	21
Työntekijä	67	52	15
Yrittäjä	56	53	21
Maatalousyrittäjä	50	47	12
Opiskelija	76	53	18
Hoitaa kotia	67	61	20
Työtön	76	59	26
Eläkeläinen	64	56	23
<5500 as.	56	43	8
5501–20000 as.	63	55	14
>20001 as.	65	60	26
Vas	73	60	25
SDP	64	60	18
Vihr	81	77	41
Kesk	62	51	14
RKP	53	42	18
Kok	45	49	12
Valittu valtuustoon	59	57	12
Ei valittu	65	55	22
N= 3386–3492			

Vaikka käyttäjädemokratia ei saanut korkeita tärkeys pisteitä kuin runsaalta puolelta (55 %) ehdokkaista, ei sitä pitänyt vähemmän tärkeänä kuin joka kymmenes ehdokas. Vastaajaryhmittäin käyttäjädemokratiaa pitivät tärkeänä suurin piirtein samat kuin osallistumismahdollisuuksien yleistä laajentamistakin. Merkille voidaan kuitenkin panna, ettei iän vaikutus ole kovin suuri tässä tapauksessa.

Jo useiden vuosikymmenien ajan kokeiltavana ollut kunnanosa hallinto saa kehittämistoimena kaiken kaikkiaan niivan vastaanoton ehdokkaiden keskuudessa. Tässä jää lähemmin selvittämättä, missä määrin kielteisyyteen tai varovaisuuteen ovat syynä varhempat kokeilut, joiden tulokset eivät ole olleet erityisen rohkaisevia. Myös yhdistyspohjalla tapahtuva kunnanosien edunvalvonta ja kehittäminen lienevät vieneet perustaa viranomaisorganisaationa toimivalta kunnanosa hallinnolta ehdokkaiden arvioissa.

Yksilötason vastaajien osalta kunnanosa hallinnon kannatus hajonta on suurimmillaan puolueiden kohdalla. Vihreistä peräti 41 % pitää kunnanosa hallintoa tärkeänä, kun taas kokoomuksen (12 %) ja keskustan (14 %) ehdokkailta sille heruu vain niukasti sympatiapisteitä.

Valtuustoon valittujen ja valitsematta jääneiden välinen ero varsinkin kunnanosa hallinnon suhteen on erittäin selvä. Mikäli ehdotus kunnanosa hallinnon järjestämiseksi tulisi valtuutettujen eteen, saisi se ehdottoman kielteisen vastaanoton. Valitut ovat myös jonkin verran valitsematta jääneitä pidettyvämpiä lisäämään kuntalaisvaikutusta yleisesti.

Kunnan koko vaikuttaa ehdokkaiden edustuksellista demokratiaa täydentävien osallistumismuotojen tärkeysarviointeihin lineaarisella tavalla. Pienissä kunnissa osallistumistarjonnan laajentaminen saa vähemmän kannatusta kuin keski suurissa kunnissa ja näissä taas niukemmin kuin suurissa kunnissa. Erityisen voimakkaana ero näkyy kunnanosa hallinnon kohdalla, jossa pienten kuntien ehdokkaat eivät juurikaan usko kunnanosa hallinnon tarpeellisuuteen.

7.4 Palvelutuotannon kehittäminen

Suurin osa kunnan hallinnon ja palvelujen kehittämistä koskevista ehdokasarvioista koski palvelutuotannon kehittämiseen liittyviä, selvimmin uuden julkishallinnon NPM-perustaisia toimenpiteitä.

Ruotsin ja Suomen sopeutumispolitiikkaa vertailevassa artikkelissa Krister Ståhlberg (1998, 288–295) viittaa muutamiin tässä lueteltuihin toimintoihin managerialismin ja markkinasuuntautumisen muotoina. Tällaisia toimintamuotoja ovat muun muassa tilaaja-tuottajamalli, tulosityksiköt, palvelujen osto yhdistyksiltä, tuki vapaaehtoisjärjestöille, laatujohtaminen ja palvelusetelit. Palvelutuotannon yksityistämistä tutkinut Nina Granqvist (1997) viittaa osittain samoihin menettelyihin arvioidessaan tulosityksiköintiä, tilaaja-tuottajamallin käyttöä, sisäistä kilpailua, henkilöstöyryksiä, ulkoista kilpailua, ostopalveluja, yhtiöittämistä, valintatoimenpiteitä, palvelurahaa ja kansalais- tai käyttäjäjärjestöille annettavaa tukea suomalaisissa kunnissa.

Taulukko 7. 3. Viiden suurimman puolueen ehdokkaiden arviot eri toimenpiteiden tärkeydestä oman kuntansa palvelutuotannon kehittämisessä (toimenpidettä melko tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien %-osuudet suuruusjärjestyksessä)

Toimenpide	Vas.	SDP	Kesk.	RKP	Kok.	Vihr.	Kaikki
– Henkilöstöjärjestöjen osallistuminen palvelujen kehittäm.	80	80	66	69	64	75	72
– Kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuus palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa	50	60	83	74	86	79	72
– Erillinen palautejärjestelmä palvelujen käyttäjille	68	72	63	63	65	82	69
– Laatujohtamisjärjestelmä	45	57	58	58	63	64	57
– Käyttäjien valinnan vapaus palvelutuottajien välillä	36	41	60	56	75	64	55
– Tuki palveluja järjestäville käyttäjä- ja kuntalaisryhmille	54	52	52	57	55	68	55
– Paikallinen sopiminen palvelusuhteiden ehdoista	39	41	54	43	56	48	48
– Ostopalvelut yksityisiltä	17	25	59	50	77	40	46
– Ostopalvelut muilta kunnilta	38	37	52	46	54	36	44
– Tulosyksiköittäminen	22	33	45	45	58	33	40
– Palvelusitoumukset	33	37	34	48	43	46	38
– Palvelusetelit	21	26	32	36	45	47	33
– Tilaaja-tuottajamalli	15	20	33	37	49	28	30
– Konsernijohtaminen	10	22	22	28	39	16	23
– Käyttäjämaksujen lisääminen	8	16	25	25	41	13	23
– Omien toimintojen yhtiöittäminen	10	14	22	25	40	14	22

N= 3419–3492

Puolueiden väliset erot palvelujen tuottamistapojen kehittämiseksi osoittautuivat kaiken kaikkiaan varsin suuriksi. Ne heijastavat pitkälti myös ideologisia ja erityisesti palveluideologisia eroja puolueiden välillä.

Suurimmillaan puolueiden väliset erot ovat sellaisten kehittämistointien kohdalla, jotka koskevat palvelujen kilpailuttamista, ulkopuolisten palvelutuottajien käyttöä ja palvelujen käyttäjien valinnanvapautta. Tällaisia palvelutoiminnan muotoja ovat tilaaja–tuottaja-malli, palvelusetelit, ostopalvelut yksityisiltä ja toisilta kunnilta, tulosyksiköittäminen, kunnan omien toimintojen yhtiöittäminen, käyttäjien valinnanvapaus palvelutuottajien välillä ja palvelusitoumukset.

Kaikkien mainittujen kehittämistoimintojen kesken puolueiden väliset erot ovat jokseenkin selkeät. Vasemmistoliiton ehdokkaat ovat kriittisimpiä, sosiaalidemokraatit seuraavaksi kriittisimpiä. Tämän jälkeen seuraavat vihreät, useissa tapauksissa lähellä sosiaalidemokraattien mielipidejakaumaa. Myönteisimmin näihin kehittämistöimiin suhtautuvat kokoomuksen ehdokkaat. Keskustan ja RKP:n ehdokkaat poikkeavat myös selkeästi vasemmistolaisista painotuksista. Voidaan hyvin perustein puhua ideologisista eroista vasemmiston ja oikeiston välillä.

Taulukko 7.4. Erikokoisten kuntien ehdokkaiden arviot erilaisten palvelutuotannon muotojen kehittämisestä (kyseistä muotoa tärkeänä tai hyvin tärkeänä pitävien %-osuudet suuruusjärjestyksessä)

	<5500 as.	5500– 20000 as.	>20000 as.	<i>Kaikki</i>
– Henkilöstöjärjestöjen osallistuminen palvelujen kehittäm.	64	74	74	72
– Kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuus palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa	76	75	69	72
– Erillinen palautejärjestelmä palvelujen käyttäjille	60	69	71	69
– Laatujohtamisjärjestelmä	48	59	59	57
– Käyttäjien valinnan vapaus palvelutuottajien välillä	49	54	58	55
– Tuki palveluja järjestäville käyttäjä- ja kuntalaisryhmille	51	51	58	55
– Paikallinen sopiminen palvelusuhteiden ehdoista	48	50	47	48
– Ostopalvelut yksityisiltä	49	48	44	46
– Ostopalvelut muilta kunnilta	47	47	38	44
– Tulosityksiköittäminen	37	43	39	40
– Palvelusitoumukset	31	34	44	38
– Palvelusetelit	22	28	40	33
– Tilaaaja-tuottajamalli	25	31	32	30
– Konsernijohtaminen	16	22	27	23
– Käyttäjämaksujen lisääminen	22	22	23	23
– Omien toimintojen yhtiöittäminen	17	22	23	22
N=3419–3492				

Selvimpänä puolueiden väliset erot tulevat näkyviin yksityisiltä hankittavien ostojen kohdalla. Kun kokoomuslaisista ehdokkaista 77 % kannattaa ostopalveluja yksityisiltä, käytännössä yksityisiltä palveluyrityksiltä tai järjestöiltä, jää vastaava osuus vasemmistoliittolaisten kohdalla 17 %:iin. Kehittämistoimenpiteenä juuri ostopalvelujen hankkiminen yksityisiltä muodostaa selvimmin ideologisesti erotteluvan kehittämistoimenpiteen.

Muutamien kehittämistoimien osalta hyväksymishalukkuus kulkee vastakkaiseen suuntaan. Tämä koskee henkilöstöjärjestöjen osallistumista palvelujen kehittämiseen, jota vasemmistopuolueiden ehdokkaat pitävät tärkeämpänä kuin keskustan ja oikeiston ehdokkaat.

Vaikuttaa luonnolliselta, että vahvasti toisiinsa kytkeytyvät kunnan suuruus ja sen kaupunkimaisuusaste vaikuttavat kontekstitekijöinä ehdokkaiden käsityksiin siitä, millaisia kehittämistoimia kunnan palvelutuotannon parantamiseksi tulisi soveltaa. Yleishavaintona voidaan todeta, että useimpien kehittämistointien osalta suurten kuntien ehdokkaat ovat pienten kuntien valtuustoihin pyrkiviä valmiimpia soveltamaan uuden julkishallinnon esille nostamia kehittämistoimia. Tämä vaikuttaa luonnolliselta jo senkin vuoksi, että suurissa kunnissa on kokeiltu ja otettu käyttöön enemmän erilaisia uuden julkishallinnon esille nostamia tapoja palvelujen järjestämiseksi (ks. Granqvist 1997, Ståhlberg 1997, Valanta 1999).

Keskisuurten kuntien ehdokkaat sijoittuvat miltei kaikkien kehittämistointien osalta suurten ja pienten välille, useimmiten kuitenkin lähemmäs pienten kuin suurten kuntien kandidaatteja. Pienten kuntien ehdokkaat ovat suurten kuntien ehdokkaita halukkaampia käyttämään luetelluista kehittämisvaihtoehtoista vain ostopalveluja niin yksityisiltä kuin muilta kunniltakin sekä satsaamaan kunnan ja yksityisten tahojen – kyseeseen tulevat lähinnä yritykset ja kolmannen sektorin toimijat – kanssa.

Mikäli NPM-menettelyjen käyttöä pidetään yleisesti ottaen jonkinlaisena modernisoitumisen osoittimena, poikkeavat valitut valitsematta jääneistä mielipiteissään selvästi modernisoimistavoitteiden suuntaan. Vain yksi kehittämismuoto tarkastelluista kuudestatoista saa valitsematta jääneiltä hivenen laajemman hyväksynnän kuin valituilta. Valta-asemia vaille jääneet vallan tavoittelijat pitävät valittuja useammin tavoiteltavana antaa käyttäjille suuremman valinnan vapauden palvelutuottajien välillä.

Kovin suuriksi eivät valittujen ja valitsematta jääneiden erot kuitenkaan yleensä kohoa. Merkittävimmit poikkeamat ovat kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuuden sekä laatujohtamisajatusten välillä. Niitä kumppaakin valituiksi tulleet pitivät valitsematta jääviä tärkeämpiä.

Verrattaessa valtuustoihin vuonna 2000 valituiksi tulleiden ja edellisen vaalikauden valtuustojäsenten – jotka hyvin suurelta osin olivat samoja henkilöitä – käsityksiä palvelutuotantomuotojen kehittämisestä, voidaan havaita, että arviot palvelujen kehittämistarpeista näiden kesken vaihtelevat suhteellisen vähän. Yksittäisten palvelujen osalta eroja kuitenkin löytyy kumpaankin suuntaan. Uudet valtuutetut suhtautuvat edeltäjiään penseämmin tulosityksiköittämiseen, tilaaja-tuottaja-malliin, ostopalveluihin oman kuntaorganisaation ulkopuolelta sekä konser-

nijohtamiseen ja käyttäjämaksujen lisäämiseen. Merkittävin suosion lisäys taas on tapahtunut suhtautumisessa kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuuteen palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa.

Taulukko 7.5. Valtuustokauden 1996–1999 valtuutettujen sekä vuoden 2000 vaaleissa valtuustoon valittujen ja valitsematta jääneiden ehdokkaiden arviot erilaisten palvelutuotantomuotojen kehittämisestä (melko/hyvin tärkeäksi arvioineiden %-osuudet suuruusjärjestyksessä)

	Valtuutetut		Ehdokkaat 2000:	
	1999	Valitut	Ei-valitut	Kaikki
– Henkilöstöjärjestöjen osallistuminen palvelujen kehittämiseen	71	75	71	72
– Kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuus palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa	64	78	70	72
– Erillinen palautejärjestelmä palvelujen käyttäjille	65	69	68	69
– Laatujohtamisjärjestelmä	64	62	55	57
– Käyttäjien valinnan vapaus palvelutuottajien välillä	55	53	57	55
– Tuki palveluja järjestäville käyttäjä- ja kuntalaisryhmille	52	56	54	55
– Paikallinen sopiminen palvelusuhteiden ehdoista	50	50	48	48
– Ostopalvelut yksityisiltä	56	48	45	46
– Ostopalvelut muilta kunnilta	53	48	43	44
– Tulosityksiköittäminen	58	44	39	40
– Palvelusitoumukset	42	39	38	38
– Palvelusetelit	34	36	32	33
– Tilaaaja–tuottaja-malli	38	31	30	30
– Konsernijohtaminen	39	29	21	23
– Käyttäjämaksujen lisääminen	37	26	21	23
– Omien toimintojen yhtiöittäminen	31	32	21	22
	N= 2350–2395		N= 3419–3485	

* Lähde: VILU-99 -tutkimuksen aineisto

7.5 Kuntayhteistyön kehittäminen

Kunnallisten palvelujen kehittäminen tapahtuu nykyisin yhä suuremmissa mitassa kuntien välisten yhteistoimintajärjestelyjen puitteissa. Kuntien välisen yhteistyön osalta kehittämisarviot keskittyivät tässä yhteydessä kolmeen toimenpiteeseen. Ne olivat yhteisyritys naapurikuntien kanssa, seudullinen yhteistyö ja sopimusperustainen kuntien välinen yhteistyö.

Yhteistoimintamuodoista varsinkin seutuyhteistyö on noussut viime vuosina erityisen kiinnostuksen kohteeksi. Seudullisen yhteistyön tavoitteena palvelutuotannossa on saada aikaan suurempia tuotantoyksiköjä ja siten säästöjä. Seutuis-tamisen yhtenä keskeisenä perusajatuksena on myös toimia joustavana verkostoperustaisena vaihtoehtona kuntien yhdistämiselle (Hirvonen 2002, Myllymäki 2002, 72).

Taulukko 7.6. Ehdokkaiden tärkeysarviot kuntien välisestä yhteistyöstä muutamien taustamuuttujien mukaan (yhteistyömuodon melko tai erittäin tärkeiksi arvioineiden osuus %)

	Yhteisyritys	Seudullinen yhteistyö	Sopimusperustainen yhteistyö
Kaikki	73	83	61
Mies	74	83	64
Nainen	72	84	56
Naimisissa	73	84	62
Naimaton	71	78	54
Muu	74	85	60
Kansa/peruskoulu	68	76	60
Opisto	74	85	59
Ylempi korkeakoulututkinto	75	89	65
Suomenkielinen	74	84	62
Ruotsinkielinen	66	80	45
18–29 v.	60	85	80
30–39 v.	72	82	67
40–49 v.	76	86	66
50–59 v.	73	84	59
60–69 v.	74	82	55
70– v.	67	80	46
Valittu valtuustoon	74	86	65
Ei valittu	73	83	59
<5501 as.	62	82	62
5501–20000 as.	74	83	61
>20001 as.	73	84	60
N= 3428–3474			

Marianne Pekola-Sjöblomin (2000, 157) tutkimushavaintojen mukaan kuntayhtymäyhteistyö ja sopimusyhteistyö eivät korreloi keskenään. Osalla kunnista kuntayhtymä- ja sopimusyhteistyö näyttävät kompensoivan toisiaan, kun taas osalla kunnista on ollut käytössään joko keskimääräistä enemmän tai keskimäärää vähemmän sekä kiinteää kuntayhtymäyhteistyötä että sopimusyhteistyötä.

Kuntien väliseen yhteistoimintaan pohjaava kehittämistyö saa kaiken kaikkiaan vankan tuen valtuustoehdokkailta. Yhteistyömuodoista suosituin on seudullinen yhteistyö, jonka reilu neljä viidesosaa vastaajista arvioi tärkeäksi. Yhteisyrityksiäkin kannattaa kolme neljästä ehdokkaasta. Kuntien välinen sopimusyhteistyökin käy hyvin kolmelle viidennekselle ehdokkaista.

Yleisesti on katsottu, että kuntien välinen yhteistyö hyödyttää erityisesti pieniä kuntia ja on suorastaan välttämätöntä sille, että ne selviytyvät lakisäateisistä tehtävistään. Valtuustoehdokkaiden arviot eivät anna käytännöllisesti katsoen lainkaan tukea tälle oletukselle; erikokoisten kuntien ehdokkaat suhtautuvat naapurien kanssa tehtävään yhteistyöhön jokseenkin yhtä innokkaasti. Vain kuntien välisiin yhteisyrityksiin pienten kuntien veto on pienempi kuin keskisuurten ja suurten kuntien kohdalla. On tosin huomattava, että yhteistoiminta saa kaikkien ehdokkaiden puolelta niin korkeat kannatusluvut, etteivät kuntakokoerot pääse niissä vaikuttamaan kovin paljon.

Ehdokkaiden sosiodemografisista taustaominaisuuksista kieli vaikuttaa johdonmukaisella tavalla yhteistyöarviointeihin ruotsinkielisten suhtautuessa suomenkielisiä kitsaammin varsinkin sopimus pohjalla tapahtuvaan kuntayhteistyöhön. Koulutustason nousu lisää yhteistyöohaluja, kun taas naimattomat ehdokkaat suhtautuvat toisia pidättyvämmiin kaikenlaiseen kuntayhteistyöhön palvelujen kohentamiseksi.

Valituiksi tulleet ja valtuustotyön ulkopuolelle jääneet asennoituvat kuntien väliseen yhteistyöhön jokseenkin samalla lämmöllä. Keskimäärin ottaen äänestäjien tekemillä valinnoilla ei siten näyttäisi olevan vaikutusta kunnalliseen päätöksentekoon kuntayhteistyötä koskevissa asioissa.

7.6 Ehdokkaiden, valittujen ja kuntalaisten näkemykset kuntien hallinnosta ja palveluista

On luonnollista, etteivät kuntalaisten ja kunnallispoliittisen luottamushenkilöeläin käsitykset kunnan hallinnon ja palvelujen kehittämisestä käy läheskään kaikilta osin yhteen. Koska kuntalaiskyselyyn ei sisällynyt palvelujen järjestämisvaihtoehtoja sisältävää kysymyspatteristoa, ei ehdokkaiden ja kuntalaisten käsityksiä kehittämisvaihtoehtoista ollut mahdollista tilastollisesti vertailla. Tässä yhteydessä oli kuitenkin muutamien samansisältöisten väittämien avulla mahdollista kartoittaa, missä määrin usein esitetty kritiikki paikalliseliitin vieraantumuksesta ja asukkaiden ja johtavissa luottamushenkilöasemissa olevien asennoitumisen kuilusta pätee käytettävissä olevien vertailutietojen valossa.

Asian selvittämiseksi vertaillaan valtuustoehdokkaita ja kuntalaisia koskevien KUVA- ja KUTU-aineistojen antamien tulosten valossa.

Taulukko 7.7. Valtuustoon valittujen, valitsematta jääneiden ehdokkaiden, kaikkien ehdokkaiden ja asukkaiden arviot muutamista kunnan kehittämistoimista (täysin tai jokseenkin *samaa* mieltä olevat, %)

	Ehdokkaat:		Asukkaat	
	Valitut	Ei-valitut	Kaikki	
Kunnan virkanimitykset ovat liian poliittisia	42	59	54	62
Kuntalaisille tulisi taata mahdollisimman suuri valinnanvapaus eri palvelutuottajien välillä	53	58	57	59
Kunnallisten palvelujen käyttäjille tulisi taata nykyistä huomattavasti suurempi sananvalta palvelujen järjestämisessä	48	58	55	52
Kunnallisia palveluja voidaan tehostaa ja sitä kautta alentaa kunnallisveroa	49	55	53	50
On parempi korottaa kunnallisveroa kuin karsia kunnallisia palveluja	55	58	57	47
Kunnanjohtaja tulisi valita suoralla kansanvaalilla	31	43	39	46
Tärkeistä asioista tulisi aina järjestää kunnallinen kansanäänestys	27	34	32	41
Kuntia tulisi yhdistää kuntaliitoksilla suuremmiksi yksiköiksi	46	47	47	30
Oma kuntani tulisi yhdistää kuntaliitoksella toiseen kuntaan/toisiin kuntiin	25	28	27	23
Kunnan asioista tiedostetaan aivan riittävästi	25	22	23	22

Ensimmäinen havainto vertailtaessa ehdokkaiden ja asukkaiden käsityksiä kuntansa hallinnon ja palvelujen kehittämisestä on, että erot jäävät kokonaisuudessaan verraten pieniksi. Yleistykseksi muunnettuina tämä merkitsee sitä, ettei vallantavoittelijan ja valitsijoiden kesken ole havaittavissa erityisen suuria mielipide-edustavuutta koskevia ristiriitoja.

Erotettaessa ehdokkaista ne, jotka ovat tulleet valituiksi ja valitsematta jääneet, toistuu kutakuinkin säännöllisesti sama preferenssijärjestys. Lähimpänä kuntalaisten mielipiteitä ovat ne ehdokkaat, jotka eivät ole tulleet valituiksi valtuutettujen ollessa näitä etäämpänä asukkaista. Havainto on huomionarvoinen lähinnä siksi, että kuntalaiset näyttävät valitsevan ehdokaslistalta henkilöitä, joiden mielipiteet kehittämistyöstä ovat keskimäärin etäimmällä heidän omista käsityksistään.

Kärjistyneimmillään kuntalaisten ja valtuustoon valittujen ero koskee kunnallisia virkavalintoja, joiden osalta valtuutetut ovat myös valitsematta jääneistä ehdokaskollegoistaan huomattavasti poikkeavalla linjalla. Kun otetaan huomioon, että valtuustoon valituista useimmat ovat istuvia valtuutettuja, näyttävät äänestäjät tekevän ehdokasvalintansa pikemminkin "vanhassa vara parempi" -periaatteella kuin sillä perustalla, että ehdokkaalla on suurin piirtein samanlainen käsitys kuin heillä itsellään kunnan kehittämisestä.

Mielenkiintoista on, että suurimmat asennoitumiserot koskevat kuntien yhdistämisproblematiikkaa. Asukkaista vain vajaa kolmannes on valmis kuntaliitoksiin kun taas ehdokkaista lähes puolet antaa tukensa niille. Kun väittämä siirretään koskemaan omaa kuntaa, jäävät asennoitumiserot pienemmiksi, joskin ehdokkaat tässäkin tapauksessa ovat hieman liitosmyönteisempiä. Valituiksi tulleiden ja valitsematta jääneiden erot ovat pienet, joskin vahvistavat sen, että valtuutetut ovat etäämmällä valitsijoistaan kuin valitsematta jääneet.

Hämmästyttävää ei ole, että kuntalaiset haluavat olla niin lähellä ja suoraan kuin mahdollista yhteydessä vallankäyttöön. Tämä tulee esille kunnallista kansanäänestystä tärkeistä asioista koskevan väittämän samoin kuin kunnanjohtajan suoraa valintaa koskevien väittämän kohdalla. Kummassakin tapauksessa kuntalaiset esiintyvät ehdokkaita ja varsinkin valittuja selvästi voimakkaammin tuke-massa omia välittömiä vaikuttamismahdollisuuksiaan.

Kunnallisten palvelujen järjestämiseen liittyvissä kysymyksissä asukkaiden ja ehdokkaiden väliset asenne-erot jäävät kaiken kaikkiaan verraten pieniksi. Kuntalaiset kannattavat hieman suurempaa valinnanvapautta palveluihin kuin mitä etenkin valtuustoon valitut ovat valmiita antamaan. Mielenkiintoista on, etteivät asukkaat ole päättäjiä halukkaampia ottamaan itselleen suurempaa sananvaltaa kunnallisten palvelujen järjestelyssä, jota etenkin valitsematta jääneet ehdokkaat olisivat valmiita heille antamaan.

8. Loppukommentteja

Tämän tutkimuksen läpikäyväksi kysymykseksi asetui valtuustoehdokkaiden edustavuus. Sitä on arvioitu sekä sosiodemografisen että mielipide-edustavuuden näkökulmista.

Ehdokkaiden sosiodemografista profiilia oli pieneltä osin mahdollista verrata tutkimuskuntien asukkaiden ominaisuuksiin. Pääasiallinen vertailu tehtiin kuitenkin tämän tutkimuksen kanssa samanaikaisesti kerättyyn kuntalaistutkimusaineistoon, jossa vastaajia oli lähes 15 000. Kyselyaineistojen vertailtavuutta rajoitti tässä tapauksessa jossain määrin vinoutunut vastaamisaktiiviteetti. Erityisesti vääristymää esiintyi siten, että nuoret ikäkohortit vastasivat niin kuntalaiskyselyyn kuin ehdokaskyselyynkin heikommin kuin keski-ikäiset ja ikäihmiset.

Ehdokkaiden sosiodemografinen edustavuus äänioikeutettuun väestöön nähden on jokseenkin selkeä ja voimakas. Sukupuolen mukainen vinouma on yksi selkeimmistä ja yksiselitteisimmistä; naisia on ehdokaslistoilla äänestäjäosuuttaan selkeästi vähemmän. Myös perhesuhteessa elävät ovat yksinään asuvia vahvemmin mukana kunnalliselämässä.

Mitä muihin taustamuuttujiin tulee esiintyy niidenkin osalta vinoutumaa. Yksi selvästi erottuva vääristymä koskee niin sanottua hyväosaisuutta, jonka ilmentäjinä tavallisesti käytetään koulutusta, ammattiasemaa ja varallisuutta, joista kahta ensiksi mainittua käytettiin tässä tutkimuksessa. Hyväosaisuusmittarit näyttävät asemaa poliittisessa eliitissä tavoitteleville ehdokkaille kutakuinkin poikkeuksetta korkeampia arvoja kuin väestölle keskimäärin.

Edustuksellisen demokratian toimivuuden kannalta keskeinen kysymys on sen legitimitetti. Hyväksyttävyyys puolestaan edellyttää, että valitut edustajat ajattelevat mahdollisimman pitkälti yhdenmukaisella tavalla äänestäjiensä kanssa, vaikka mielipiteiden yhtenevyyttä ei kaikkia päätöksentekotilanteita varten voida käytännön syistä todetakaan. Puolueideologiat edustavat selvimmin sitä pysyvyyttä, jonka avulla kansalaiset pystyvät ottamaan kokonaisvaltaisesti kantaa edustajia valitessaan. Ehdokkaiden ja kuntalaisten käsitykset asemastaan perustavalla vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella osoittautuvat varsin korkea-asteisesti yhteensopiviksi.

Verrattaessa asukkaiden ja ehdokkaiden käsityksiä kunnallisten palvelujen järjestämisestä niiden kokonaisprofiilit osoittautuivat suhteellisen samankaltaisiksi. Puolueittain ehdokkaiden ja puoluetta sympatisoivien kuntalaisten käsitykset käyvät yhteen suuntaan siinä määrin, että ehdokkaat ja asukkaat asettavat puolueet samaan järjestykseen niin arvioitaessa olemassa olevan palvelutason riittävyyttä kuin kysyttäessä heidän halukkuuttaan satsata tulevaisuudessa lisää kyseisen sektorin palveluihin.

Suhteellisen korkea-asteinen yhdensuuntaisuus vallitsee asukkaiden ja ehdokkaiden kesken myös mielipide-edustavuutta osaryhmittäin analysoitaessa. Niin puolueiden ehdokkaiden ja kannattajien kuin kunnan koon suhteenkin asukkaiden

ja ehdokkaiden käsitykset ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta yhden-suuntaisia. Kiintoisaa on lisäksi havaita, että asukkaiden ja ehdokkaiden preferenssit palvelujen tuottamista koskevissa kysymyksissä näyttäisivät seuraavan myös ajassa toisiaan. Tästä on osoituksena terveyssektoria koskevien kysymysten nousu selvästi tärkeimmäksi palvelusektorin kehittämisen painopistealueeksi vuosituhaten taitteessa.

Valtuutetuiksi seuloutuneet ehdokkaat poikkeavat väestöllisten taustaominaisuuksiensa puolesta verraten vähän valitsematta jääneistä. Erottavina taustatekijöinä tulevat näkyviin ennen muuta valtuustojäsenyyden saavuttaneiden suurempi kokemus niin kunnallisissa kuin puolue- ja muuhunkin järjestötoimintaan liittyvissä kysymyksissä. Sellaisenaan verraten vaikeasti tavoitettavan mielipide-edustavuuden suhteen valittujen ja valitsematta jääneiden profiilit poikkeavat verraten vähän. Kiinnostavaa on, että valittujen mielipiteet poikkeavat asukkaiden mielipiteistä monissa kohdin enemmän kuin valitsematta jääneiden. Tämä osoittaa, etteivät äänestäjien valinnat ehkä osukaan niihin, joiden kannat ovat lähimpänä heidän omiaan, vaan sellaisiin ehdokkaisiin, joilla on eniten kokemuksen tuomaa kapasiteettia hoitaa edustustehtävää. Olemassa oleva valtuustopaikka onkin paras ennuste valinnalle. Vain harvoin istuva valtuutettu menettää paikkansa, mikäli hän on kiinnostunut sen uudistamisesta.

Kirjallisuuslähteet

Aars, Jacob & Offerdal, Audun (1998): Local Political Recruitment in Crisis? A Comparison of Finland and Norway. *Scandinavian Political Studies*. Vol 21. Number 3.

Asukkaat tyytyväisiä kunnallisiin palveluihin, kriittisyys sosiaali- ja terveydenhuoltoa kohtaan kasvanut (2001): KuntaSuomi-tutkimusohjelman tiedote nro 1/01. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. (Asukkaat tyytyväisiä kunnallisiin palveluihin...).

Berg, Rikke & Kjaer, Ulrik (1997): Afspejler kommunalpolitikerne vaelgerne? Teoksessa Elklit, Jörgen & Jensen, Roger Buch (red.), *Kommunalvalg*. Odense Universitetslag. Odense.

Borg, Sami (1996): Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisten äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalien äänestysprosentin laskusta. *Acta Universitatis Tampensis*. Ser A, vol. 491. Tampereen yliopisto. Tampere.

Borg, Sami (1997): Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa. Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puoluetointintaan*. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53. Turku.

Borg, Sami (1998): Puolueet ja edustuksellinen kunnallisdemokratia. Tutkimus poliittisesta edustautumisesta ja legitimitetistä. Tampereen yliopiston kunnallistieteiden laitoksen julkaisuja 1. Tampereen yliopisto. Tampere.

Erilaisuuksien Suomi (2001): Raportti suomalaisten asenteista 2001. EVA. Helsinki.

Granqvist, Nina (1997): Privatisering i princip och praktik. En studie av privata inslag i finländska kommuners verksamhet. Åbo Akademis förlag. Åbo.

Grönlund, Kimmo (1999): Kenen joukoissa seisot? Edustuksellisuus vuoden 1996 kunnallisvaaleissa. Teoksessa Kuitunen, Soile (toim.), *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. KuntaSuomi 2004 - tutkimuksia nro 15. Acta nro 105. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Haveri, Arto (2000): Kunnallishallinnon uudistukset ja niiden arviointi. Acta nro 124. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Haveri, Arto (2002): Uusi julkisjohtaminen kunnallishallinnon reformeissa. *Hallinnon Tutkimus*. Vol.21. Nro 1.

Helander, Voitto (2001): "Ei oikeutta maassa saa..." . Ikäihmiset poliittisina vaikuttajina. Vanhustyön keskusliitto. Jyväskylä.

Helander, Voitto (2002): Kuntalainen järjestöosallistujana. Teoksessa Pekola-Sjöblom, Marianne & Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (toim.), *Kuntalaisen monet roolit*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 37. Acta nro 147. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Helander, Voitto & Kuitunen, Soile (1997): Johdanto. Teoksessa Helander, Voitto & Kuitunen, Soile & Paltemaa, Lauri (toim.), *Kansalaisesta aktiiviksi, aktiivista edustajaksi*. Tutkimus vuoden 1995 eduskuntavaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 51. Turun yliopisto. Turku.

- Helander, Voitto & Kuitunen, Soile & Paltemaa, Lauri (toim.) (1997): Kansalaisesta aktiiviksi, aktiivista edustajaksi. Tutkimus vuoden 1995 eduskuntavaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 51. Turun yliopisto. Turku.
- Helander, Voitto & Pekola-Sjöblom, Marianne & Sjöblom, Stefan (2002): Kuntalainen kunnan jäsenenä. Teoksessa Pekola-Sjöblom, Marianne & Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (toim.), Kuntalaisen monet roolit. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 37. Acta nro 147. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Helander, Voitto & Pikkala, Sari (1999): Järjestöt edunvalvojina. Teoksessa Helander, Voitto & Pikkala, Sari (toim.), Kunnat ja järjestöt. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 20. Acta nro 116. Åbo Akademi & Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Hirvonen, Timo (2002): Kuntien yhteistyön sisältöjä. Teoksessa Hirvonen, Timo (toim.), Seutujen hyväksi – kuntien parhaaksi? Acta nro 146. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Hoikka, Paavo & Kiljunen, Pentti (1983): Luottamushenkilöiden asemasta kunnallisessa päätöksenteossa. Kunnallisvaaliehdokkaiden näkemykset luottamushenkilö-osallistumisen vaikuttavuudesta. Kunnallistieteen aineryhmä. Julkaisusarja A 4/1983. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Holmberg, Sören & Esaiasson, Peter (1988): De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige. Bonniers. Stockholm.
- Ilmonen, Kaj (2000): Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.), Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi 42. Jyväskylä.
- Ilmonen, Kaj (2002): Luottamus paikallisiin instituutioihin ja verkostoihin. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.), Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. PS-kustannus. Keuruu.
- Jensen, Roger Buch (1997): Rekrutteringsproblemer? Teoksessa Elklit, Jörgen & Jensen, Roger Buch (red.), Kommunalvalg. Odense Universitetsforlag. Odense.
- Jensen, Roger Buch & Kjaer, Ulrik (1997): Udvaelgelse og selvudvaelgelse. Teoksessa Elklit, Jörgen & Jensen, Roger Buch (red.), Kommunalvalg. Odense Universitetsforlag. Odense.
- Johansson, Folke & Nilsson, Lennart & Strömberg, Lars (2001): Kommunal demokrati under fyra decennier. Liber. Lund.
- Kansalaismielipide ja kunnat (1996): Ilmapuntari 1996. Kunnallisalan kehittämissäätö. Helsinki.
- Kansalaismielipide ja kunnat (2002): Ilmapuntari 2002. Kunnallisalan kehittämissäätö. Helsinki.
- Kettunen, Pekka (1999): Vaihtoehtoisen palvelutuotannon arviointia. Teoksessa Valanta, José, Yhteisvoimin tulevaisuuteen – Kuntien muuttuvat toimintatavat. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Kivelä, Susanna (2000): Näkemyksiä kuntademokratian ja kuntajohtamisen tulevaisuudesta. Kunta-alan tulevaisuusbarometri 2000. Acta nro 128. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Kivelä, Susanna & Mannermaa, Mika (1999): Kuntien tulevaisuus. Kunta-alan tulevaisuusbarometri 1999. Acta nro 102. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Klausen, Kurt Klaudi & Ståhlberg, Krister (red.) (1998): *New Public Management i Norden. Nye organisations- og ledelseformer I den decentrale velfaerdsstat*. Odense Universitetsforlag. Odense.

Komulainen, Teuvo (1991): *Kasvot kunnalle – Parlamentarismi kuntaan*. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 2.

Kuitunen, Soile (1997): *Vanhassa vara parempi? Teoksessa Helander, Voitto & Kuitunen, Soile & Paltemaa, Lauri (toim.), Kansalaisesta aktiiviksi, aktiivista edustajaksi*. Tutkimus vuoden 1995 eduskuntavaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. Valtio-opillisia tutkimuksia N:o 51. Turun yliopisto. Turku.

Kuitunen, Soile (toim.)(1999): *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia* nro 15. Acta nro 105. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999a): *Vaaliehdokkaat pienoiskuvassa*. Teoksessa Kuitunen, Soile (toim.), *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia* nro 15. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999b): *Ehdokkaiden poliittinen ja yhteiskunnallinen aktiivisuus*. Teoksessa Kuitunen, Soile (toim.), *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia* nro 15. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999c): *Uravaroituksesta kuntalaisten palveluun. Mikä motivoi suomalaisia vaaliehdokkaiksi?* Teoksessa Kuitunen, Soile (toim.), *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia*, nro 15. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999d): *Ehdokkaiden nimeämisprosessi*. Teoksessa Kuitunen, Soile (toim.) *Vaalit, puolueet ja ehdokkaat*. Tutkimus vuoden 1996 kunnallisvaaleista ja niiden ehdokasasetteluista. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia*, nro 15. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999e): *Järjestöt kunnallisvaaleissa*. Teoksessa Helander, Voitto & Pikala, Sari, *Kunnat ja järjestöt*. *KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia* nro 20. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kuitunen, Soile (1999f): *The Determinants of Electoral Success – The Case of the 1996 Finnish Municipal Election*. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 3.

Kuitunen, Soile (2000): *Kuntalaisesta ehdokkaaksi, ehdokkaasta valtuutetuksi*. Poliittinen rekrytointi vuoden 1996 kunnallisvaaleissa ja niiden ehdokasasetteluissa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 157. Turun yliopisto. Turku.

Kurikka, Päivi (2000): *Hällä väliä? Nuorten Suomi -tutkimuksia* nro 5. Acta nro 127. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Laiho, Ulla-Maija & Kurikka, Päivi & Laamanen, Elina (2000): *Kuntalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien toteutuminen kunnissa*. Teoksessa Valanta, José et al. (toim.), *Kuntajohtamisen ja demokratian käytännöt 1997–2000*. Acta nro 125. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

- Leväsvirta, Leena (1999): Kuntien hallinto muuttuvassa toimintaympäristössä. Kunnallisten luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden roolit sekä niiden yhteensopivuus toimintaympäristön kanssa. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Majoinen, Kaija (2001): Mitä virkaa valtuustolla? Kuntalailla säädetyn valtuuston perustehtävän monitahoarviointi. Acta-väitöskirjasarja 2/2001. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto (1991): Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Tutkimuksia 178. Tilastokeskus. Helsinki.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna (2002): Äänettömät yhtiömiehet. Tutkimus osallistumisesta vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin. Tilastokeskus. Vaalit 2002:1. Helsinki.
- Mattila, Juha (1996): Parlamentarismien soveltamisen mahdollisuudet kunnan poliittisessa päätöksentekojärjestelmässä. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 4.
- Mattila, Juha (1998): Kuntatason parlamentarismien vaikutukset, esikartoitus. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 3.
- Mielipiteiden sateenkaari (1999): Raportti suomalaisten asenteista 1999. EVA. Helsinki.
- Milbrath, Lester & Goel, M.L. (1977): Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics?. University Press of America. New York.
- Myllymäki, Arvo (2002): Kuntien kujanjuoksu. Kunnallisan alan kehittämissäätö. Vammala.
- Mäki-Lohiluoma, Kari-Pekka (1998): Vaalikäyttäytyminen kunnallis- ja eurovaaleissa. Teoksessa Mäki-Lohiluoma, Kari-Pekka & Pekola-Sjöblom, Marianne & Ståhlberg, Krister (toim.), Kuntalaisten valta ja valinnat. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 13. Acta nro 97. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Möller, Tommy (2000): Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap. LiberEkonomi. Malmö.
- Nagle, John (1992): Recruitment of Elites. Teoksessa Hawkesforth, Mary & Kogan, Maurice (ed.), Encyclopedia of Government and Politics. Routledge. London.
- Narud, Hanne Marthe & Pedersen, Mogens N. & Valen, Henry (2002): Parliamentary Nominations in Western Democracies. Teoksessa Narud, Hanne Marthe & Pedersen, Mogens N. & Valen, Henry (eds.), Party Sovereignty and Citizen Control. University Press of Southern Denmark. Odense.
- Norris, Pippa (1996): Legislative Recruitment. Teoksessa LeDuc, Lawrence & Niemi, Richard G. & Norris, Pippa (eds.), Comparing Democracies. Elections and Voting in Global Perspective. SAGE Publications. London.
- Norris, Pippa (1997): Introduction: theories of recruitment. Teoksessa Norris, Pippa (ed.), Passages to Power. Legislative recruitment in advanced democracies. Cambridge University Press. Cambridge.
- Norris, Pippa & Lovenduski, Joni (1993): If Only More Candidates Came Forward: Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain. British Political Science Review. Vol 23, Number 4.

Pekola-Sjöblom, Marianne (2000): KuntaSuomi-kuntien kuntayhtymäyhteistyö. Teoksessa Valanta, José & Pekola-Sjöblom, Marianne, Organisaatioiden moninaisuus. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 25. Acta nro 130. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pekola-Sjöblom, Marianne (2002): Kuntalainen palvelujen rahoittajana ja käyttäjänä. Teoksessa Pekola-Sjöblom, Marianne & Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (toim.) Kuntalaisen monet roolit. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 37. Acta nro 147. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pekola-Sjöblom, Marianne & Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan (2002): Kuntalaisen monet roolit. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 37. Acta nro 147. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pekonen, Kyösti (1997): Kansa ja puolueet nyt: puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa Borg, Sami (toim.), Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue-toimintaan. Turun yliopisto. Valtio-oppi. Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53. Turku.

Pesonen, Pertti & Sänkiäho, Risto & Borg, Sami (1993): Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. WSOY. Juva.

Petersson, Olof (1999): Political Institutions and Democratic Citizenship. Teoksessa, Egeberg, Morten & Laegreid, Per (eds.), Organizing Political Institutions. Essays for Johan P. Olsen. Scandinavian University Press. Oslo.

Petersson, Olof & Hermanson, Jörgen & Micheletti, Michele & Teorell, Jan & Westholm, Anders (1998): Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport 1998. SNS Förlag. Stockholm.

Pikkala, Sari (toim.)(1997): Kunnat ja päättäjät. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 9. Acta nro 85. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pikkala, Sari (1997a): Luottamushenkilöt lähikuvassa. Teoksessa Pikkala, Sari (toim.), Kunnat ja päättäjät. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 9. Acta nro 85. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Pikkala, Sari (1997b): Kvinnor i kommunfullmäktige. Teoksessa Helander, Voitto & Sandberg, Siv (red.), Festskrift till Krister Ståhlberg. Åbo Akademi University Press. Åbo.

Pikkala, Sari (1998): Eikö kunnallinen demokratia ansaitse valtuutetun luottamusta? Tutkimus valtuustojen henkilövaihtuvuudesta. Åbo Akademi. Åbo.

Pikkala, Sari (1999): Sukupuolikiintiöt kunnallishallinnossa. Kunnallistieteellinen Aikakauskirja nro 4.

Putnam, Robert (2000): Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster. New York.

Rantala, Onni (1982): Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980. Gaudeamus. Helsinki.

Ruostetsaari, Ilkka & Holttinen, Jari (2001): Luottamushenkilö ja valta. Edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet. Kunnallisalan kehittämissäätö. Vammala.

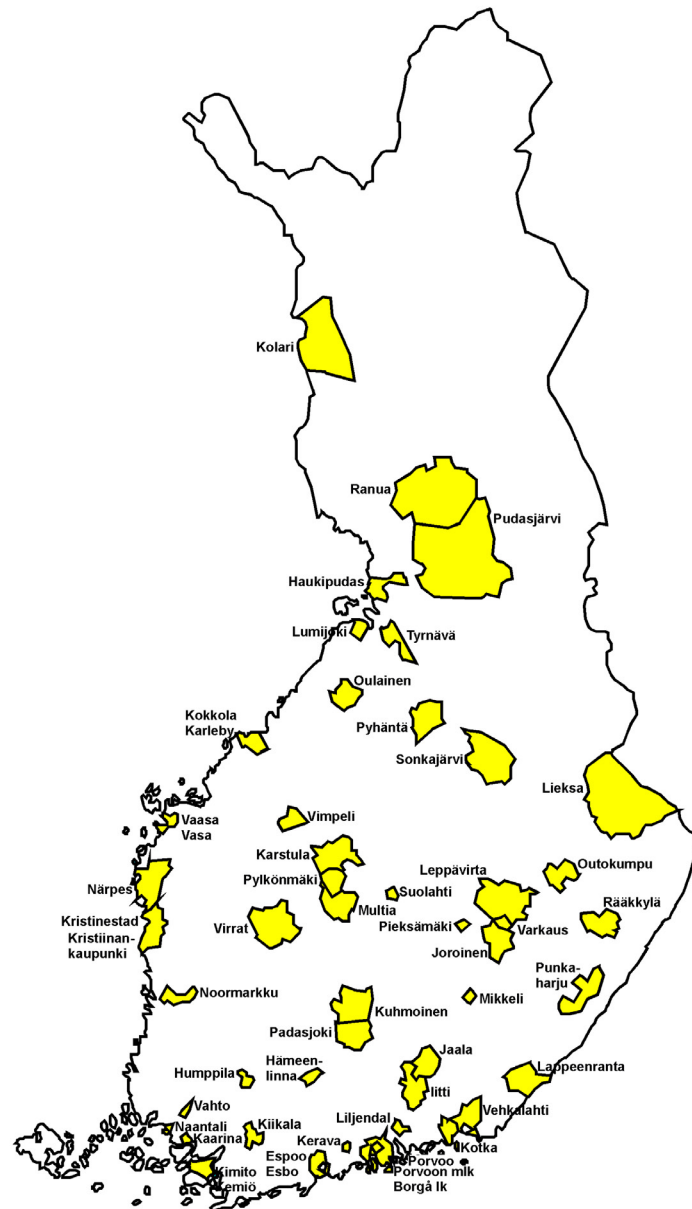
Ruuskanen, Petri (2002): Sosiaalinen pääoma hyvinvointikeskustelussa. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.), Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. PS-kustannus. Keuruu.

- Sandberg, Siv (1997): Mitä mieltä luottamushenkilöt ja viranhaltijat ovat kunnallisista palveluista? Teoksessa Pikkala, Sari (toim.), Kunnat ja päättäjät. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 9. Acta nro 85. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Sandberg, Siv (1998): Mitä mieltä kuntalaiset ovat kunnallisista palveluista? Teoksessa Mäki-Lohiluoma, Kari-Pekka & Pekola-Sjöblom, Marianne & Ståhlberg, Krister (toim.), Kuntalaisten valta ja valinnat. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 13. Acta nro 97. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (2000): Järjestöllinen pääoma Suomessa. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.), Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi 42. Jyväskylä.
- Siisiäinen, Martti (2002): Kunnat, järjestöt ja paikalliset verkostot. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.), Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveystalouteen. PS-kustannus. Keuruu.
- Sinkkonen-Tolppi, Merja (2002): Näkökulmia sosiaalisen pääoman käsitteeseen ja sen käyttöön. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 3.
- Ståhlberg, Krister (1997): Kuntien kehittämisselitys. Mitä, missä ja kenen toimesta? Teoksessa Pikkala, Sari (toim.), Kunnat ja päättäjät. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 9. Acta nro 85. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Ståhlberg, Krister (1998): Suomen ja Ruotsin kuntien sopeutumisselitys 1990-luvulla. Kunnallistieteellinen aikakauskirja nro 4.
- Sundberg, Jan (1996): Partier och partisystem i Finland. Schildts Förlag Ab. Esbo.
- Sundberg, Jan (1995): Organizational Structure of Parties, Candidate Selection and Campaigning. Teoksessa Borg, Sami & Sänkiäho, Risto (eds.), The Finnish Voter. The Finnish Political Science Association. Tampere.
- Valanta, José (1992): Ammattilaituva lautakuntalaitos. Vapaakuntakokeilun aiheuttamat muutokset kymmenessä eteläsuomalaisessa kunnassa. Acta nro 10. Suomen Kaupunkiliitto. Helsinki.
- Valanta, José (1999): Monimuotoistuva palvelurakenne. Teoksessa Valanta, José, Yhteisvoimin tulevaisuuteen. Kuntien muuttuvat toimintatavat. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Valanta, José (2000): Kuntajohtajat kuntapuntarissa. Teoksessa Valanta, José et al. (toim.), Kuntajohtamisen ja demokratian käytännöt 1997–2000. Acta nro 125. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Valen, Henry & Narud, Hanne Marthe & Skare, Audun (2002): Norway: Party Dominance and Decentralized Decision-Making. Teoksessa Narud, Hanne Marthe & Pedersen, Mogens N & Valen, Henry (eds.), Party Sovereignty and Citizen Control. Selecting Candidates for Parliamentary Elections in Denmark, Finland, Iceland and Norway. University Press of Southern Denmark. Odense.
- Wallin, Gunnar (1983): Politikerkåren. Teoksessa Strömberg, Lars & Westerståhl, Jörgen (red.), De nya kommunerna. En sammanfattning av den kommunaldemokratiska forskningsgruppens undersökningar. LiberFörlag. Stockholm.

Wallin, Gunnar & Bäck, Henry & Tabor, Merrick (1981): Kommunalpolitikerna. Rekrytering – arbetsförhållanden – funktioner. Del 1. Kommunaldemokratiska kommittén. Ds Kn 1981: 17. LiberFörlag. Stockholm.

Vuorela, Terho & Veräväinen, Kristiina (2000): Uutta osallisuutta pienin askelin. Osallisuushankkeen I vaiheen arviointi. Acta nro 120. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Liite 1. KuntaSuomi 2004 -kunnat

- 2 Ammattikoulu/kurssi
 3 Ylioppilas (ei ammattikoulutusta)
 4 Opisto-/koulutason tutkinto
 5 Alempi korkeakoulututkinto/ammattikorkeakoulututkinto
 6 Ylempi korkeakoulututkinto
 7 Muu, mikä _____

11. Ammattiasema

- 1 Johtava asema
 2 Ylempi toimihenkilö
 3 Alempi toimihenkilö
 4 Työntekijä
 5 Yrittäjä
 6 Maatalousyrittäjä
 7 Opiskelija
 8 Hoidan lapsia/kotia
 9 Työtön/lomautettu
 10 Eläkeläinen

12. Nykyinen työnantaja

- 1 Kunta/kuntayhtymä
 a. oma kunta
 b. muu kunta
 2 Kunnan yhtiö/
 liikelaitos
 3 Valtio/muu julkinen
 4 Järjestö
 5 Yritys
 6 Oma yritys/
 itse työllistynyt
 7 Ei työelämässä

13. Yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvataan julkisessa keskustelussa usein vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella ja kova–pehmeä-ulottuvuudella. Miten sijoitatte itsenne näille ulottuvuuksille?

	1	2	3	4	5	
1 Vasemmisto	☐	☐	☐	☐	☐	Oikeisto
2 Kova	☐	☐	☐	☐	☐	Pehmeä

14. Missä kunnallisissa luottamustehtävissä toimitte tällä hetkellä?

	Ei	Kyllä
	1	2
1 Valtuusto	☐	☐
2 Hallitus	☐	☐
3 Lautakunta	☐	☐
4 Kuntayhtymä	☐	☐
5 Kunnan yhtiö/liikelaitos	☐	☐
6 Muu kunnallinen luottamustehtävä	☐	☐

15. Kuinka monta vuotta olette kaikkiaan toiminut kunnallisissa luottamustehtävissä, nykyiset luottamustehtävät mukaanlukien?

- 1 Valtuusto _____ vuotta
 2 Hallitus _____ vuotta
 3 Lautakunta (mikäli jäsenyyksiä useammissa samanaikaisesti, lasketaan vuodet yhteen) _____ vuotta
 4 Muu luottamustehtävä (kuten yllä) _____ vuotta

16. Onko Teillä tällä hetkellä luottamustehtäviä puolueessanne (kunnallisella, piiri- ja/tai valtakunnallisella tasolla)?

- 1 Ei
 2 En ole puolueen jäsen
 3 Kyllä, mitä

17. Oletteko jäsen joissakin seuraavista yhdistyksissä/järjestöissä ja jos olette, niin miten aktiivisesti osallistutte ko. yhdistyksen/järjestön toimintaan?

	En ole jäsen	Olen jäsen, mutta osallistun harvoin	Olen jäsen, osallistun aktiivisesti
	1	2	3
1 Tuottaja- tai yrittäjäjärjestö	☐	☐	☐
2 Kylä- tai kaupunginosayhdistys	☐	☐	☐
3 Asukasyhdistys	☐	☐	☐
4 Liikunta- tai urheiluseura-/järjestö	☐	☐	☐
5 Kulttuurijärjestö	☐	☐	☐
6 Nuoriso- tai opiskelijajärjestö	☐	☐	☐
7 Maanpuolustusjärjestö	☐	☐	☐
8 Eläkeläisjärjestö	☐	☐	☐
9 Ympäristöjärjestö	☐	☐	☐
10 Vapaaehtoisjärjestö (esim. Punainen Risti, Mannerh. lastensuojeluliitto)	☐	☐	☐
11 Ammattiyhdistys/-järjestö, mikä _____	☐	☐	☐
Ammattijärjestön pääluottamusmies _____	☐ Ei	☐ Kyllä	
12 Muu ryhmä, mikä _____	☐	☐	☐

18. Kunnan päätöksentekoon voidaan vaikuttaa monella tavalla. Oletteko a) käyttänyt seuraavia vaikuttamistapoja/kanavia ja b) miten tehokkaina pidätte niitä pyrittäessä vaikuttamaan kunnan päätöksentekoon? Arvioikaa vaikuttamistapoja/kanavia asteikolla 1 (erittäin huono) – 5 (erittäin hyvä).

Ei Kyllä Erittäin huono Erittäin hyvä	a) Käyttö b) Tehokkuus						
	1	2	1	2	3	4	5
1 Nostanut asioita julkiseen keskusteluun	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Allekirjoittanut vetoomuksen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Tehnyt kuntalaisaloitteen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Osallistunut mielenosoitukseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Tehnyt valituksen tai oikaisuvaatimuksen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Vaikuttanut järjestöjen/yhdistysten kautta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Ottanut yhteyttä kunnallisiin luottamushenkilöihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8 Kirjoittanut yleisönosastokirjoituksen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9 Osallistunut osto- tai maksuhoikottiin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10 Ottanut yhteyttäkunnan johtavaan viranhaltijaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11 Osallistunut puoluetoimintaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12 Osallistunut päiväkodin, koulun tms. vanhempainiltaan tai vastaavaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13 Antanut rahaa kampanjaan, joka on liittynyt johonkin paikalliseen kysymykseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14 Osallistunut johonkin paikalliseen kysymykseen liittyvään kampanjaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15 Osallistunut talkootyöhön lähiympäristön hyväksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16 Osallistunut kunnanosa-/kylätöimintaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17 Osallistunut yhden asian liikkeen toimintaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. Oletteko tutustunut kuntanne internet-kotisivuihin ja/tai verkkopalveluihin?

1 Ei 2 Kyllä

20. Oletteko antanut palautetta kuntanne palveluista

1 Internetin kautta 1 Ei 2 Kyllä
2 Muulla tavoin 1 Ei 2 Kyllä

21. Jos olette antanut palautetta kuntanne palveluista, oletteko saanut vastauksen/vastineen
- 1 Internetin kautta antamaanne palautteeseen 1 Ei 2 Kyllä
- 2 Muulla tavoin antamaanne palautteeseen 1 Ei 2 Kyllä
22. Kuinka monta kertaa olette olleet aiemmin ehdokkaana kunnallisvaaleissa lukuunottamatta vuoden 2000 vaaleja? _____ kertaa
23. Oletteko käytettävissä, kun uusi valtuusto valitsee jäseniä muihin kunnallisiin luottamuselimiin? 1 Ei 2 Kyllä

Jos olette käytettävissä, minkä luottamuselimen jäsenyys Teitä kiinnostaa eniten? _____

24. Mikäli Teidät valitaan kunnanvaltuustoon, pyrittekö vaikuttamaan

	1	2	3	4	5	
Vain joihinkin kysymyksiin	☐	☐	☐	☐	☐	Hyvin moniin kysymyksiin

25. Miten tuloksellinen arvelette olevanne vaikuttamispyrkimyksissänne?

	1	2	3	4	5	
En juurikaan tulokellinen	☐	☐	☐	☐	☐	Hyvin tulokellinen

26. Miten helppoja tai vaikeita seuraavat asiat olivat Teille vuoden 2000 kunnallisvaaleja ajatellen? Arvioikaa asteikolla 1 (hyvin vaikeaa) – 5 (hyvin helppoa)

	Hyvin vaikeaa					Hyvin helppoa				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1 Päätös ryhtyä ehdokasehdokkaaksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Ehdokkaaksi pääseminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Oman työn ja kunnallisvaalikampanjoinnin yhteensovittaminen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Vaalikampanjointiin tarvittavien varojen hankinta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

27. Käyttekö henkilökohtaisesti seuraavia vaalityön muotoja valmistautuessanne kunnallisvaaleihin?

	Ei	Kyllä
	1	2
1 Omien vaalimainosten jakaminen	☐	☐
2 Omien julisteiden levittäminen	☐	☐
3 Mainostaminen sanomalehdessä	☐	☐
4 Mainostaminen paikallisradiossa/TV:ssä	☐	☐
5 Omien kotisivujen laatiminen internetiin vaalikampanjaa varten	☐	☐
6 Vaalitulaisuuksiin osallistuminen	☐	☐
7 Oman tukiryhmän käyttö vaalityössä	☐	☐
8 Yhteyksien solmiminen erityisiin valitsijaryhmiin	☐	☐
9 Oman vaalilauseen käyttö	☐	☐
10 Kirjoitukset lehtiin	☐	☐

28. Miten rahoitatte omaa vaalityötänne?

	Ei	Kyllä
	1	2
1 Olen käyttänyt vaalityöhön omia varojani	☐	☐
2 Olen saanut omaan vaalityöhöni varoja puolueeltani	☐	☐
3 Olen saanut omaan vaalityöhöni varoja muilta ulkopuolisilta tahoilta	☐	☐

29. Miten luonnehtisitte puolueenne/valitsijayhdistyksenne toimintaa vuoden 2000 kunnallisvaalien ehdokasasettelussa? Esittäkää arvionne alla olevalla asteikolla.

	1	2	3	4	5	
1 Oikeudenmukainen	☐	☐	☐	☐	☐	Epäoikeuden mukainen
2 Tehokas	☐	☐	☐	☐	☐	Tehoton
3 Ristiriidaton	☐	☐	☐	☐	☐	Ristiriitainen
4 Yksinkertainen	☐	☐	☐	☐	☐	Monimutkainen
5 Avoin	☐	☐	☐	☐	☐	Suljettu
6 Virallinen	☐	☐	☐	☐	☐	Epävirallinen
7 Tiukasti säännelty	☐	☐	☐	☐	☐	Sääntelemätön

30. Mitä mieltä olette seuraavista puoluetta/valitsijayhdistystä ja vaalikampanjaa koskevista väittämistä? Arvioikaa väittämiä asteikolla 1 (täysin eri mieltä) – 5 (täysin samaa mieltä).

	Täysin eri mieltä			Täysin samaa mieltä	
	1	2	3	4	5
1 Puolueeni tukee tasapuolisesti kaikkien puolueen ehdokkaiden vaalityötä	☐	☐	☐	☐	☐
2 Puolueellani on vuoden 2000 kunnallisvaaleissa selkeä paikallinen vaaliohjelma	☐	☐	☐	☐	☐
3 Kaikilla puolueeni ehdokkailla on ollut mahdollisuus vaikuttaa puolueen paikalliseen vaaliohjelmaan	☐	☐	☐	☐	☐
4 Puolueeni edellyttää ehdokkailta sitoutumista puolueen yhteiseen linjaan	☐	☐	☐	☐	☐
5 Puolueeni on ottanut huomioon vaalityön järjestämistä koskevat toiveeni	☐	☐	☐	☐	☐
6 Puolueeni on panostanut kunnallisvaalityöhön riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐
7 Puolueeni valtuustoryhmä voi toimia täysin itsenäisesti	☐	☐	☐	☐	☐
8 Puolueeni on pyrkinyt vaikuttamaan yksittäisten ehdokkaiden vaalikampanjassa esittämiin kannanottoihin	☐	☐	☐	☐	☐
9 Puolueeni paikalliset vaaliteemat erottuvat selvästi muiden puolueiden vaaliteemoista	☐	☐	☐	☐	☐

31. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä, jotka koskevat naisten asemaa kunnallispolitiikassa? Arvioikaa väittämiä asteikolla 1 (täysin eri mieltä) – 5 (täysin samaa mieltä)

	Täysin eri mieltä			Täysin samaa mieltä	
	1	2	3	4	5
1 Miehet saavat puolueiltaan/valitsijayhdistyksiltään enemmän tukea kuin naiset	☐	☐	☐	☐	☐
2 Poliitiikan sisältö muuttuu, jos valtuustoon valitaan enemmän naisia	☐	☐	☐	☐	☐
3 Puolueiden sisäinen kulttuuri ei suosi naisia	☐	☐	☐	☐	☐
4 Sukupuolikiintiöt kunnallisissa elimissä ovat turhia	☐	☐	☐	☐	☐

- 5 Naispuolisia luottamushenkilöitä ei oteta vakavasti kunnallispolitiikassa
- 6 Naisilla on miesten kanssa yhtäläiset mahdollisuudet päästä korkeisiin asemiin puolueessaan
- 7 Sukupuolisidonnaiset kysymykset ovat saaneet aivan liikaa huomiota kunnallisessa päätöksenteossa
32. Seuraavassa esitetään joukko kuntanne palvelujen ja hallinnon järjestämistä koskevia väittämiä. Arvioikaa väittämiä asteikolla 1 (täysin eri mieltä) – 5 (täysin samaa mieltä).

	Täysin eri mieltä			Täysin samaa mieltä	
	1	2	3	4	5
1 Tärkeistä asioista päätettäessä tulisi aina järjestää kunnallinen kansanäänestys	☐	☐	☐	☐	☐
2 Kunnanjohtaja tulisi valita suoralla kansanvaalilla	☐	☐	☐	☐	☐
3 Kuntalaisille tulisi taata mahdollisimman suuri valinnanvapaus eri palvelutuottajien välillä	☐	☐	☐	☐	☐
4 On parempi korottaa kunnallisveroa kuin karsia kunnallisia palveluja	☐	☐	☐	☐	☐
5 Kuntia tulisi yhdistää kuntaliitoksilla suuremmiksi yksiköiksi	☐	☐	☐	☐	☐
6 Oma kuntani tulisi yhdistää kuntaliitoksella toiseen kuntaan/toisiin kuntiin	☐	☐	☐	☐	☐
7 Kunnallisia palveluja voidaan tehostaa ja sitä kautta alentaa kunnallisveroa	☐	☐	☐	☐	☐
8 Kunnan asioista tiedotetaan aivan riittävästi	☐	☐	☐	☐	☐
9 Kunnallisten palvelujen käyttäjille tulisi taata nykyistä huomattavasti suurempi sananvalta palvelujen järjestämisessä	☐	☐	☐	☐	☐
10 Kunnan virkanimitykset ovat liian poliittisia	☐	☐	☐	☐	☐

33. Miten hyvin tai huonosti seuraavat kuntanne palvelut tai toimet on mielestänne hoidettu? Arvioikaa palveluja tai toimia asteikolla 1 (erittäin huonosti) – 5 (erittäin hyvin).

	Erittäin huonosti			Erittäin hyvin	
	1	2	3	4	5
1 Sosiaalitoimi yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
2 Lasten päivähoito	☐	☐	☐	☐	☐
3 Kotipalvelu	☐	☐	☐	☐	☐
4 Vanhainkoti	☐	☐	☐	☐	☐
5 Palveluasuminen/palvelutalo	☐	☐	☐	☐	☐
6 Vammaisten palvelut	☐	☐	☐	☐	☐
7 Päihdehuolto	☐	☐	☐	☐	☐
8 Muu sosiaalihuolto (esim. toimeentulotuki)	☐	☐	☐	☐	☐
9 Terveysthuolto yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
10 Terveyskeskuksen vuodeosasto	☐	☐	☐	☐	☐
11 Keskus-/aluesairaala	☐	☐	☐	☐	☐
12 Kotisairaanhoido	☐	☐	☐	☐	☐
13 Hammashoito	☐	☐	☐	☐	☐
14 Terveyskeskuksen vastaanotto/poliklinikka	☐	☐	☐	☐	☐
15 Mielenterveyspalvelut	☐	☐	☐	☐	☐
16 Sivistys- ja kulttuuritoimi yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
17 Esiopetus	☐	☐	☐	☐	☐
18 Peruskoulun ala-aste (luokat 1–6)	☐	☐	☐	☐	☐
19 Peruskoulun ylä-aste (luokat 7–9)	☐	☐	☐	☐	☐
20 Lukio	☐	☐	☐	☐	☐
21 Ammatilliset oppilaitokset	☐	☐	☐	☐	☐
22 Kansalais- ja työväenopisto	☐	☐	☐	☐	☐
23 Kirjasto	☐	☐	☐	☐	☐
24 Kulttuuripalvelut (museot, teatterit jne.)	☐	☐	☐	☐	☐
25 Nuorisotoimi	☐	☐	☐	☐	☐
26 Liikunta-, urheilu- ja muut vapaa-aikapalvelut	☐	☐	☐	☐	☐
27 Tekniset palvelut yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
28 Kunnallistekniikka (vesi, viemäri, sähkö, lämpöhuolto)	☐	☐	☐	☐	☐
29 Teiden ja katujen hoito	☐	☐	☐	☐	☐
30 Julkisten kiinteistöjen hoito ja ylläpito	☐	☐	☐	☐	☐
31 Palo- ja pelastustoimi	☐	☐	☐	☐	☐
32 Jätehuolto	☐	☐	☐	☐	☐
33 Ympäristönsuojelu	☐	☐	☐	☐	☐
34 Kunnallinen asuntotarjonta	☐	☐	☐	☐	☐
35 Kunnallinen tonttitarjonta	☐	☐	☐	☐	☐

34. Tulisiko kuntanne panostaa alla lueteltuihin palveluihin tai toimiin entistä vähemmän tai enemmän? Arvioikaa palveluja/toimia asteikolla 1 (paljon vähemmän) – 5 (paljon enemmän).

	Paljon vähemmän		Paljon enemmän		
	1	2	3	4	5
1 Sosiaalitoimi yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
2 Lasten päivähoito	☐	☐	☐	☐	☐
3 Kotipalvelu	☐	☐	☐	☐	☐
4 Vanhainkoti	☐	☐	☐	☐	☐
5 Palveluasuminen/palvelutalo	☐	☐	☐	☐	☐
6 Vammaisten palvelut	☐	☐	☐	☐	☐
7 Päihdehuolto	☐	☐	☐	☐	☐
8 Muu sosiaalihuolto (esim. toimeentulotuki)	☐	☐	☐	☐	☐
9 Terveydenhuolto yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
10 Terveyskeskuksen vuodeosasto	☐	☐	☐	☐	☐
11 Keskus-/aluesairaala	☐	☐	☐	☐	☐
12 Kotisairaanhoido	☐	☐	☐	☐	☐
13 Hammashoito	☐	☐	☐	☐	☐
14 Terveyskeskuksen vastaanotto/poliklinikka	☐	☐	☐	☐	☐
15 Mielenterveyspalvelut	☐	☐	☐	☐	☐
16 Sivistys- ja kulttuuritoimi yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
17 Esiopetus	☐	☐	☐	☐	☐
18 Peruskoulun ala-aste (luokat 1–6)	☐	☐	☐	☐	☐
19 Peruskoulun ylä-aste (luokat 7–9)	☐	☐	☐	☐	☐
20 Lukio	☐	☐	☐	☐	☐
21 Ammatilliset oppilaitokset	☐	☐	☐	☐	☐
22 Kansalais- ja työväenopisto	☐	☐	☐	☐	☐
23 Kirjasto	☐	☐	☐	☐	☐
24 Kulttuuripalvelut (museot, teatterit jne.)	☐	☐	☐	☐	☐
25 Nuorisotoimi	☐	☐	☐	☐	☐
26 Liikunta-, urheilu- ja muut vapaa-aikapalvelut	☐	☐	☐	☐	☐
27 Tekniset palvelut yleensä	☐	☐	☐	☐	☐
28 Kunnallistekniikka (vesi, viemäri, sähkö, lämpöhuolto)	☐	☐	☐	☐	☐
29 Teiden ja katujen hoito	☐	☐	☐	☐	☐
30 Julkisten kiinteistöjen hoito ja ylläpito	☐	☐	☐	☐	☐
31 Palo- ja pelastustoimi	☐	☐	☐	☐	☐
32 Jätehuolto	☐	☐	☐	☐	☐
33 Ympäristönsuojelu	☐	☐	☐	☐	☐
34 Kunnallinen asuntotarjonta	☐	☐	☐	☐	☐
35 Kunnallinen tonttitarjonta	☐	☐	☐	☐	☐

35. Miten tärkeinä pidätte seuraavia toimenpiteitä/ratkaisuja kuntanne palvelutuotannon ja hallinnon kehittämisessä? Arvioikaa vaihtoehtoja asteikolla 1 (ei lainkaan tärkeä) – 5 (hyvin tärkeä)

	Ei lainkaan tärkeä			Hyvin tärkeä	
	1	2	3	4	5
1 Tulosityksiköittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
2 Tilaaja- ja tuottajatehtävien eriyttäminen ja palvelujen järjestäminen tilauspohjaisesti	☐	☐	☐	☐	☐
3 Ostopalvelut henkilöstöyrityksiltä tai muilta yksityisiltä tuottajilta (ulkoinen kilpailuttaminen)	☐	☐	☐	☐	☐
4 Ostopalvelut muilta kunnilta	☐	☐	☐	☐	☐
5 Yhteisyritykset naapurikuntien kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
6 Kunnan omien toimintojen yhtiöittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
7 Konsernijohtaminen	☐	☐	☐	☐	☐
8 Käyttäjämaksujen lisääntynyt käyttö	☐	☐	☐	☐	☐
9 Palvelusetelit (kulutusosoikeus, raha seuraa käyttäjiä)	☐	☐	☐	☐	☐
10 Tuki palveluja järjestäville käyttäjä- ja kuntalaisryhmille (yhdistyksille, järjestöille)	☐	☐	☐	☐	☐
11 Käyttäjien valinnan vapaus palvelutuottajien välillä	☐	☐	☐	☐	☐
12 Palvelusitoumukset	☐	☐	☐	☐	☐
13 Käyttäjien osallistuminen palvelujen ohjaukseen ja tuottamiseen (käyttäjädemokratia)	☐	☐	☐	☐	☐
14 Laatujohtamisjärjestelmä	☐	☐	☐	☐	☐
15 Henkilöstöjärjestöjen osallistuminen palvelujen kehittämiseen	☐	☐	☐	☐	☐
16 Kuntalaisten osallistumismahdollisuuksien laajentaminen (kansanäänestykset, yhteissuunnittelu jne.)	☐	☐	☐	☐	☐
17 Erillinen palautejärjestelmä palvelujen käyttäjille (palautekortit)	☐	☐	☐	☐	☐
18 Paikallinen sopiminen palvelusuhteiden ehdoista	☐	☐	☐	☐	☐
19 Seudullinen yhteistyö	☐	☐	☐	☐	☐
20 Kunnan ja yksityisten tahojen kumppanuus palvelujen kehittämisessä ja tuottamisessa	☐	☐	☐	☐	☐
21 Lautakuntien yhdistäminen/lakkauttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
22 Valiokuntamalli (vain valtuuston jäseniä kunnanhallituksessa ja lautakunnissa)	☐	☐	☐	☐	☐
23 Sopimus pohjainen kuntien välinen yhteistyö	☐	☐	☐	☐	☐

24 Kunnanosahallinto	☐	☐	☐	☐	☐
25 Kunnallinen parlamentarismi (enemmistö- vaaleilla valittu hallitus, vastuulliset kunta- ministerit)	☐	☐	☐	☐	☐
26 Porimestarimalli (vahva poliittisesti vastuussa oleva kunnanjohtaja)	☐	☐	☐	☐	☐
27 Toimitusjohtajamalli (vahva määrä- aikainen kunnanjohtaja)	☐	☐	☐	☐	☐
28 Osa- tai kokopäiväinen luottamus- henkilöjohtaja (palkattu)	☐	☐	☐	☐	☐

36. Mitä mieltä olette seuraavista oman asuinkuntanne päätöksentekoa koskevista väittämistä? Arvioikaa väittämiä asteikolla 1 (täysin eri mieltä) – 5 (täysin samaa mieltä).

	Ei lainkaan tärkeä			Hyvin tärkeä	
	1	2	3	4	5
1 Äänestäminen on tärkein keino vaikuttaa yleisiin asioihin	☐	☐	☐	☐	☐
2 Kaiken kaikkiaan kunnallinen päätöksenteko on oikeudenmukaista ja se kohtelee tasa-vertaisesti eri väestöryhmiä	☐	☐	☐	☐	☐
3 Minulla ei ole mitään sanomista siihen, mitä kunta päättää ja tekee	☐	☐	☐	☐	☐
4 Kunnan viranomaiset eivät paljon välitä siitä, mitä ihmiset ajattelevat	☐	☐	☐	☐	☐
5 Uskon kunnan luottamushenkilöiden ajavan vilpittömästi kunnan parasta	☐	☐	☐	☐	☐
6 Puolueet ovat kiinnostuneita vain ihmisten antamista äänistä, eivät heidän mielipiteistään	☐	☐	☐	☐	☐
7 Todellista päätösvaltaa kunnassa käyttävät viranhaltijat, eivät luottamushenkilöt	☐	☐	☐	☐	☐
8 Kunnan asioiden hoidossa on huomattavaa parantamisen varaa	☐	☐	☐	☐	☐
9 Kunnan viranhaltijoita pitää lähestyä 'lakki kourassa'	☐	☐	☐	☐	☐
10 Vaaleilla valitsemamme kunnanvaltuutetut menettävät yleensä pian kosketuksen äänestäjiin	☐	☐	☐	☐	☐
11 Kunnallispolitiikka on niin monimutkaista, että en aina ymmärrä mitä on tekeillä	☐	☐	☐	☐	☐

Lopuksi voitte esittää mielipiteenne kyselystä ja siinä esitetyistä kysymyksistä

Kiitämme vielä kerran vaivannäöstänne!

Liite 3. KUVA-tutkimuksen aikataulu ja toteutus

KUVA-tutkimukseen otettiin mukaan kaikkien 47 KuntaSuomi-tutkimuskunnan vuoden 2000 kunnallisvaaliehdokkaat. Tiedot ehdokkaista saatiin suoraan väestörekisterikeskuksesta. Lupa-anomukset oikeusministeriölle tehtiin elokuussa 2000. Tällöin sovittiin, että väestörekisterijärjestelmästä luovutetaan ehdokkaiden henkilötunnukset NovoGroupille, joka laatii tietokannan ehdokkaista. Myöhemmin tutkimushankkeen käyttöön saatiin koko kunnallisvaalien ehdokasrekisteri. Siihen sisältyivät seuraavat tiedot ehdokkaista: nimi, puolue/vaaliliitto, sukupuoli, syntymävuosi, onko ollut valtuustossa kuluvalle vaalikaudella, äänimäärä, tietovalinnasta sekä ammatti/arvo.

Tutkimusaineisto kerättiin postikyselyinä syyskuun lopun 2000 ja tammikuun alun 2001 välisenä aikana. Koska kyselyyn sisältyi muun muassa ehdokkaiden vaalityötä koskevia kysymyksiä, sitä joudutettiin kahden viikon päästä lähetetyllä muistutuskirjeellä. Viimeinen muistutuskierros tehtiin lokakuun lopussa. Se rajoitettiin 37 kuntaan, joissa vastausprosentti oli jäänyt alle 60. Kysely lähetettiin *kaikkiaan 5580 ehdokkaalle*. Hyväksytyjen vastausten määrä kohosi 3591:een. Lopullinen vastausprosentti nousi 64.3:een. Palautetuista karsittiin noin 50 lomaketta, joista osa palautui täyttämättömänä, kun taas osa palautti lomakkeen kahteen kertaan.

Aineiston luokitus ja käsittely on suoritettu Åbo Akademin julkishallinnon laitoksella. Kunnittaiset ehdokasmäärät (otos), vastanneet (näyte) ja vastanneiden osuus on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Ehdokkaiden määrä, vastanneiden määrä ja vastanneiden osuus vuoden 2000 ehdokaskyselyssä

Kunta	Ehdokkaat	Vastanneet	Vastanneiden osuus (%)
Espoo	510	327	64.1
Haukipudas	132	87	65.9
Humppila	52	37	71.2
Hämeenlinna	228	151	66.2
Iitti	107	68	63.6
Jaala	35	23	65.7
Joroinen	82	53	64.6
Kaarina	187	127	67.9
Karstula	61	36	59.0
Kemiö	64	40	62.5
Kerava	166	107	64.5
Kiikala	39	25	64.1
Kokkola	303	191	63.0
Kolari	61	41	67.2
Kotka	217	138	63.6
Kristiinankaupunki	74	41	55.4
Kuhmoinen	52	34	65.4

120

Lappeenranta	214	134	62.6
Leppävirta	104	72	68.3
Lieksa	126	79	62.7
Liljendal	28	19	67.9
Lumijoki	34	20	58.8
Mikkeli	274	188	68.6
Multia	38	25	65.8
Naantali	137	89	65.0
Noormarkku	84	50	59.5
Närpiö	53	32	60.4
Oulainen	75	51	68.0
Outokumpu	130	80	61.5
Padasjoki	69	48	69.6
Pieksämäki	119	80	67.2
Porvoo	234	142	60.7
Pudasjärvi	98	57	58.2
Punkaharju	75	50	66.7
Pyhäntä	30	21	70.0
Pylkönmäki	25	16	64.0
Ranua	58	35	60.3
Rääkkylä	63	43	68.3
Sonkajärvi	76	50	65.8
Suolahti	69	42	60.9
Tyrnävä	70	42	60.0
Vaasa	403	263	65.3
Vahto	45	30	66.7
Varkaus	158	100	63.3
Vehkalahti	126	83	65.9
Vimpeli	72	47	65.3
Virrat	123	77	62.6
Yhteensä	5580	3591	64.3

Tutkittava näyte suhteutettuna koko maan ehdokkaisiin ja valittuihin

Taulukko 2. Koko maan ja tutkittavan näytteen ehdokkaat ja valitut sukupuolen ja iän mukaan (%)

	Koko maa		Tutkittava näyte	
	Ehdokkaat	Valitut	Ehdokkaat	Valitut
Naiset	38	34	41	29
Miehet	62	66	59	71
18–29 v.	10	6	2	30
30–39 v.	19	17	12	24
40–49 v.	29	32	32	33
50–59 v.	30	33	28	35
60–69 v.	11	11	17	27
70– v.	2	1	9	21

Luvut osoittavat, että analyysin kohteena oleva ehdokasaineisto on sukupuolen mukaan tarkastellen varsin edustava koko maan ehdokkasiin nähden. Iän puolesta tutkittava näyte poikkeaa varsin paljon. Nuorten osuus vastaajissa on erittäin pieni, mikä ainakin jossakin määrin vinouttaa ikäperustaista tarkastelua. Vastavasti taas 60 vuotta täyttäneet ovat vastanneet korkea-asteisesti, mikä osaltaan aiheuttaa vinoumaa ikäihmisten suuntaan.

Liite 4. Liitetaulukot

**Liitetaulukko 1. Valtuustoon valitut ehdokkaat vuosina 2000 ja 1996
muutamien taustaominaisuuksien mukaan (%)**

	2000	1996
Kaikki	30	29
<i>Sukupuoli:</i>		
Mies	31	31
Nainen	29	25
<i>Äidinkieli:</i>		
Suomenkielinen	30	29
Ruotsinkielinen	36	33
<i>Siviilisääty:</i>		
Naimisissa	34	32
Naimaton	17	17
Muu (leski, eronnut)	19	17
<i>Asuinpaikka:</i>		
Kuntakeskuksessa asuva	31	28
Esikaupungissa asuva	24	23
Haja-asutusalueella asuva	38	38
<i>Syntymäpaikka:</i>		
Syntynyt ehdokkuuskunnassa	37	35
Syntynyt muussa kunnassa	26	25
<i>Koulutus:</i>		
Kansakoulu/peruskoulu	28	26
Opistotaso	31	27
Ylempi korkealututkinto	37	38
<i>Ammattiasema:</i>		
Johtava asema	42	44
Ylempi toimihenkilö	36	34
Alempi toimihenkilö	28	29
Työntekijä	28	22
Yrittäjä	32	34
Maatalousyrittäjä	54	51
Opiskelija	13	14
Hoitaa kotia	30	19
Työtön	12	14
Eläkeläinen	23	25
<i>Työnantaja:</i>		
Kunta/kuntayhtymä	36	34
Kunnan yhtiö/liikelaitos	22	29
Valtio	35	32
Järjestö	31	23
Yritys	25	27
Oma yritys	41	39
Ei työelämässä	20	19
<i>Ehdokasasema:</i>		
Istuva valtuutettu	75	76
Ei valtuustossa	15	15

Liitetaulukko 2. Eri vaalityömuotojen käyttö kuntakokoluokittain tarkasteltuna (%)

	Alle 5500 as.	5500– 20 000 as.	Yli 20 000 as.	<i>Kaikki</i>
– Vaalitulaisuuksiin osallistuminen	72	73	83	77
– Vaalimainosten jakaminen	23	43	61	48
– Mainostaminen sanomalehdessä	28	48	55	48
– Oman vaalilauseen käyttö	30	43	58	48
– Kirjoitukset lehtiin	13	35	47	37
– Oman tukiryhmän käyttö	29	36	39	36
– Yhteyksien solmiminen erityisiin valitsijaryhmiin	17	19	29	23
– Omien julisteiden levittäminen	10	20	24	20
– Omien kotisivujen laatiminen internetiin vaalikampanjaa varten	7	13	28	19
– Mainostaminen radiossa/TV:ssä	1	3	4	3

N= 3350–3491

Liitetaulukko 3. Vaalikampanjaa varten tarvittavien varojen hankintaa vaikeana ja helppona pitäneiden ehdokkaiden osuudet (%)

	Kokee varojen hankinnan:	
	Vaikeaksi	Helpoksi
Kaikki	43	33
Miehet	40	37
Naiset	47	27
Naimisissa	42	34
Naimaton	47	33
Muu	53	25
18–29 v.	58	19
30–39 v.	46	27
40–49 v.	45	34
50–59 v.	43	33
60–69 v.	39	32
70– v.	33	38
Johtava asema	33	32
Ylempi toimihenkilö	39	33
Alempi toimihenkilö	47	31
Työntekijä	48	28
Yrittäjä	34	41
Maatalousyrittäjä	26	48
Opiskelija	38	33
Hoitaa kotia	34	30
Työtön	62	21
Eläkeläinen	50	30
Vasemmistoliitto	54	28
SDP	49	28
Vihreä liitto	44	27
Keskusta	36	40
RKP	40	35
Kokoomus	35	37
Valtuutettu	31	43
Muu luottamustehtävä	47	28
Ei luottamustehtävää	46	30
Valittu valtuustoon	30	44
Ei valittu	48	28
<5500 as.	33	43
5501–20000 as.	38	36
>20001 as.	50	27

N= 3394–3400

Liitetaulukko 4. Ehdokkaiden palvelutyytyväisyys ja panostushalukkuus palvelutuotannon pääsektoreilla vuonna 2000 muutamien taustamuuttujien mukaan. Palvelut melko tai erittäin *hyvin* hoitaneeksi arvioivat, palveluihin *enemmän* panostusta vaativat (%)

	Palvelut hyväksi arvioivat:				Lisäpanostusta vaativat:			
	Sos	Terv	Siv	Tekn	Sos	Terv	Siv	Tekn
Kaikki	53	48	61	53	54	63	45	38
Miehet	56	53	62	57	49	59	44	40
Naiset	48	43	59	49	61	69	47	36
Suomenkieliset	53	48	66	53	54	63	66	56
Ruotsinkieliset	58	57	66	56	54	58	51	37
Kansa/peruskoulu	57	52	63	59	55	67	44	41
Opistotaso	52	50	61	50	55	63	40	39
Ylempi korkeak.	56	47	62	56	51	61	51	63
<35 v.	44	39	55	48	60	66	53	35
35–54 v.	52	48	60	52	54	62	45	39
>55 v.	60	55	65	59	50	63	42	39
Kunnassa synt.	56	49	63	55	51	63	44	39
Muuttanut	51	48	59	53	55	63	46	38
Kuntakeskuk-								
sessa asuva	54	49	63	54	52	64	46	39
Esikaupungissa								
asuva	49	45	59	55	59	65	46	39
Haja-asutus-								
alueella asuva	56	52	61	52	50	59	43	39
<5500 as.	67	64	68	52	44	51	42	39
5501–20000 as.	60	55	65	55	50	63	44	37
>20001 as.	44	39	55	53	60	65	45	39
Ei valittu	49	44	57	52	56	64	46	39
Valittu	64	57	70	56	49	60	43	36
	N= 3281–3401				N= 3255–3384			

Liitetaulukko 5. Ehdokkaiden palvelutyytyväisyysarviot palvelutuotannon pääsektoreilla(* vuosina 1996 ja 2000 (palvelut hyvin hoidetuiksi arvioivien osuudet muutamien taustamuuttujien mukaan (%))

	1996:				2000:			
	Sos	Terv	Siv	Tekn	Sos	Terv	Siv	Tekn
Kaikki	60	62	64	48	53	48	61	53
Suomenkieliset	60	62	64	49	53	48	66	53
Ruotsinkieliset	56	63	66	47	58	57	66	56
Miehet	62	66	67	52	56	53	62	57
Naiset	57	55	60	43	48	43	59	48
Kansa/peruskoulu	64	67	67	54	57	52	63	59
Opistotaso	60	62	61	48	52	50	61	50
Yl.korkeakoulut.	57	61	64	48	56	47	62	56
<5500 as.	65	65	63	42	67	64	68	52
5500–20000 as.	70	71	70	52	60	55	65	56
>20001 as.	50	54	60	48	44	39	55	53
Valittu	69	71	72	51	64	57	70	56
Ei valittu	56	58	61	47	49	44	57	52
	N= 3382–3488				N= 3298–3424			

Liitetaulukko 6. Ehdokkaiden panostushalukkuus palvelutuotannon pääsektoreilla vuosina 1996 ja 2000. Enemmän panostusta haluavien %-osuudet muutamien taustamuuttujien mukaan.

	1996:				2000:			
	Sos	Terv	Siv	Tekn	Sos	Terv	Siv	Tekn
Kaikki	45	50	45	42	54	63	45	38
<5500 as.	37	45	46	46	44	51	42	39
5501–20000 as.	41	49	44	43	50	63	44	37
>20001 as.	52	52	46	39	60	67	47	40
Suomenkieliset	46	50	45	43	54	63	45	39
Ruotsinkieliset	40	43	50	34	54	58	51	37
Miehet	41	46	42	43	49	59	44	40
Naiset	53	56	51	40	61	69	47	36
Kansa/peruskoulu	53	61	46	53	55	67	44	41
Opistotaso	45	48	43	43	55	63	40	39
Yl. korkeakoulut.	38	41	50	33	51	61	51	30
Valittu	40	46	46	44	49	60	43	36
Ei valittu	48	51	45	41	56	64	46	39
	N= 3403–3458				N= 3255–3407			